

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Historický ústav

Diplomová práce

ROK 1945 V HAVLÍČKOVĚ BRODĚ

Jan Štefánek

Vedoucí diplomové práce : Doc. PhDr. Josef Blüml, CSc.

České Budějovice 2006

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci **Rok 1945 v Havlíčkově Brodě** vypracoval samostatně, pouze na základě vlastních zjištění a s použitím materiálů uvedených v seznamu pramenů a literatury.

V Českých Budějovicích dne 28. 6. 2006.

Jan Štefánek

Poděkování:

Za laskavý přístup a vedení diplomové práce bych chtěl poděkovat Doc. PhDr. Josefu Blümlovi, CSc., za podnětné rady a připomínky PhDr. et PaedDr. Jířímu Dvořákovi, PhD. Dále bych na tomto místě chtěl vyjádřit své díky zaměstnancům archivu v Havlíčkově Brodě a Pelhřimově za jejich vřelou ochotu a rady. Můj dík patří rovněž pánům Josefu Tomšovskému a Karlu Moštěkovi za jejich technické rady a připomínky. V neposlední řadě bych chtěl poděkovat i mým rodičům za jejich trpělivost a poskytnutí zázemí k napsání této práce.

1. Anotace

Tato práce s názvem „Rok 1945 v Havlíčkově Brodě“, vyjadřuje obsah již svým názvem. Snaží se přispět k poznání reality posledního válečného roku v tomto okresním městě, které se nachází v samotném srdci naší republiky. S pomocí dostupných materiálů bylo snahou vytvořit co nejpřesnější obraz posledního měsíce 2. světové války a také prvních týdnů po jejím skončení v tomto městě.

Práce je rozvržena do osmi základních kapitol. V první kapitole popisují, proč jsem si vybral toto téma. Ve druhé kapitole zmiňuji střípky z bohaté historie tohoto starobylého města a také dnešní pohled na něj. Třetí kapitola je zaměřena více na určité období a tímto obdobím jsou léta Protektorátu Čechy a Morava. Je zde popsán příjezd okupantů, jejich akce na omezení svobody lidí a také stále se zhoršující životní podmínky občanů města až do konce Třetí říše. Čtvrtá kapitola je věnována zmínce o stavu německé armády, která se nacházela na území naší republiky v roce 1945, dále se zde zmiňují o německé letecké jednotce JG 52, která měla na Havlíčkově (Německý) Brod vazbu, neboť zde strávila poslední válečné dny a zaznamenala zde také poslední úspěchy. V další a nejrozsáhlejší části této kapitoly jsem se zaměřil na letce z 2. světové války, kteří měli nějaký vztah k městu. Zmiňuji zde nejen naše letce, kteří se narodili Havlíčkově Brodě a okolí a později odešli bojovat za naši svobodu do Francie a poté do Velké Británie, ale také jejich protivníky z výše zmíněné JG 52, neboť i oni bojovali statečně a určitě si zaslouží naši vzpomínku i přesto, že bojovali na špatné straně fronty. Pátá kapitola je věnována odbojovým hnutím, která se na Havlíčkově Brodě podílela na boji proti okupantům. Odboj je zde rozdělen na nekomunistický, komunistický, sokolský, hasičský, zdravotnický, železničářský, legionářský a odboj jednotlivců. V následující, šesté kapitole se zmiňují o odboji partyzánském, který byl aktivní zejména v posledních měsících 2. světové války. Jsou zde zmíněny partyzánské skupiny, které působily v okolí Havlíčkova Brodu a které přispěly k porážce německých sil v tomto prostoru. Sedmá kapitola popisuje průběh květnového povstání na čtyřech místech okresu. Je tomu tak z toho důvodu, že povstání nikde neprobíhalo stejně a na těchto místech byly tak diametrálně odlišné podmínky, že tyto faktory ovlivnily také jeho průběh. Pro toto srovnání jsem vybral čtyři města a sice: Havlíčkově (Německý) Brod, Chotěboř, Příbyslav a Ledec nad Sázavou. Toto srovnání je pak základem této práce. Kapitola končí příjezdem osvoboditelů a masovým úprkem německých jednotek. Poslední, osmá kapitola líčí změny a

rekonstrukce v Havlíčkově Brodě v prvních poválečných měsících, kulturní život obyvatel města, jejich problémy a také první poválečné politické uspořádání ve výborech ve městě.

Tato práce se snaží vystihnout co nejpřesněji události v posledním roce války a poválečný život ve městě. Proto je posledním dvěma kapitolám věnována největší pozornost a tvoří jádro této práce.

Vzhledem k tomu, že žádná taková práce na dané téma neexistuje, měla by se tato práce pokusit zaplnit toto prázdné místo.

2. Annotation

This thesis named „Year 1945 in Havlíčkův Brod“ expresses the content in its title. It seeks to widen our knowledge of the reality of the last war year in this district town which lies in the very heart of our republic. The author tried to use the available resources to create an exact picture of the last month of the World War II and of the first weeks after its end in this town. The thesis has been divided into eight basic chapters. In the first chapter I explain why I have chosen this topic. In the second chapter I have mentioned important moments from the rich history of this old town and also today's view of the town. The third chapter concentrates on one specific period which is the Protectorate of Bohemia and Moravia. Here is described the arrival of the occupiers and their actions that restrained the liberties and the living conditions of the town's citizens before the end of the Third Empire. The fourth chapter mentions the state of the German army located in Czechoslovakia in the year 1945 and also the German air force unit JG 52, which was linked to Havlíčkův (German) Brod, because it was stationed here during the last days of the war and noted here its last successful actions. In the next and most extensive chapter I have focused on the pilots who were linked to the town. I have mentioned here not only the pilots who were born in Havlíčkův Brod and later went to France and the United Kingdom to fight for our freedom, but also their opponents from the above mentioned unit JG 52, because they also fought bravely and they deserve our remembrance despite the fact that they fought on the wrong side of the front. The fifth chapter is devoted to the resistance movements that fought the occupiers. The resistance is here divided into several groups: non-communists, communists, Sokol, fire-fighters, medics, railway employees, legionnaires and individuals. In the following, fifth, chapter I have mentioned the guerrilla resistance which was active especially during the last months of the World War II. I refer to guerrilla groups that operated in the area of Havlíčkův Brod and contributed to the final defeat of German forces in this region. The seventh chapter describes the May uprising in four places of the Havlíčkův Brod district. This is because the uprising didn't have the same course in all the places and in these locations, the condition were so diametrically different that they also influenced the result. For this comparison, I have chosen four places: Havlíčkův (German) Brod, Chotěboř, Přibyslav and Ledeč nad Sázavou. This comparison constitutes the basis of the work. The chapter ends with the arrival of the liberators and mass retreat of the German forces. The last chapter describes changes and reconstruction work in Havlíčkův

Brod in the first post-war months, social life of its citizens, their problems and also first post-war organization of the committees in the town.

This thesis tries to describe in detail the events of the last year of the war and the post-war life in the town. This is why the last two chapters are the most stressed and they constitute the basis of the work. Regarding the fact that there is no work dealing with this topic, this thesis should try to fill in the empty space.

1. Úvod

Konec 2. světové války v roce 1945 je jedním z nejdůležitějších mezníků světových dějin. Tato událost nastartovala změny ekonomického, hospodářského, technického a především politického náhledu na svět. Konec druhé světové války je spojen s porážkou jedněch z nejzvrůdnějších ideologických režimů, tedy nacismu a fašismu. Tyto režimy byly militantní a byly velmi ostře vyhraněné vůči rase a přesvědčení. Svět po druhé světové válce již nikdy nebyl jako předtím. V tomto dosud největším (všichni zároveň doufáme, že i posledním) globálním konfliktu jaké kdy lidstvo zažilo zahynulo na bojištích, popravištích a koncentračních táborech přes 100 miliónů lidí. Největší ztráty na lidech utrpěl Sovětský svaz a Německo. Válčilo se na pevnině, na hladinách moří a oceánů, pod hladinou a také ve vzduchu. Zbraně hromadného ničení zaznamenaly obrovský rozvoj od dob 1. světové války. Na bojištích se objevovaly hromadně tanky, kulometry, obrovská byla koncentrace dělostřelectva. Na moři pomalu ale jistě končila doba obřích bitevních kolosů, naopak přicházela éra letadlových lodí. Strašlivou zbraní, za 2. světové války masově nasazenou se staly ponorky. Ze vzduchu se denně snášela smrt v podobě bombardovacích strojů, které denně svrhly stovky tun bomb a zápalných náloží. Později přišly ke slovu také rakety s krátkým doletem. Na konci války se objevila zbraň nejstrašlivější, atomová bomba. Všechny tyto zbraně dokázaly svoji účinnost na všech frontách války. V koncentračních táborech a na popravištích byly plynem, zastřelením či oběšením denně zavražděny tisíce nevinných lidí. Válka pustošila nejen lidské zdroje, ale také celé země byly doslova zničeny.¹ Do války se zapojily téměř všechny kontinenty.²

¹ Především Sovětský svaz a Německo se ze svých škod vzpamatovali velmi dlouhou dobu. Například město Stalingrad se z válečných škod vzpamatovalo plně až v polovině padesátých let, tedy více jak deset let od skončení 2. světové války. Také poválečná obnova zničeného Německa byla pro spojence velmi tvrdým oříškem. Bylo to zejména díky taktice „spálené země“, kterou němečtí vojáci a zejména příslušníci jednotek SS uplatňovali od konce roku 1944. Podstatou této taktiky bylo zničení jakýchkoli zdrojů, budov a prostředků, které by mohli postupující spojenci využít proti Německu. Jednalo se zejména o průmyslové komplexy, sklady a výroby.

² Pokud bychom nepočítali Antarktidu a Arktidu, tak se jednalo o všechny kontinenty. Největší boje se odehrávaly v Evropě, Asii, Africe a Oceánii. Do konfliktu byly angažovány také země

Na území naší republiky byl ihned po okupaci německými vojsky vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Situace ovšem nebyla na celém území Protektorátu stejná. Vysočina a zejména havlíckobrodský okres měl svá specifika, která jsem považoval za vhodné v této práci zmínit. Každá doba má své kouzlo a ani já jsem neodolal a rozhodl se napsat o této době svojí diplomovou práci. Nevolil jsem náhodně. Dvacáté století mne zajímá jako celek a konflikty, odehrávající se v tomto století, ovlivňovaly světovou politiku ještě na jeho konci. Když k tomu připočtu i jistou dávku „patriotismu“, byla moje volba vcelku jasnou záležitostí. V Havlíčkově Brodě jsem se totiž narodil a až do svých 18 let jsem v něm pravidelně pobýval, a proto mám k tomuto městu jistá pouta.

Tato práce je poměrně úzce časově ohraničena léty 1939 – 1945. To ovšem neznamená, že by nebyl k dispozici dostatečný počet faktů a zajímavostí ze života obyvatel města. Odvážím se naopak tvrdit, že tato doba byla pro občany města více než rušná a hektická. Počátečním mezníkem této práce je rok 1939, resp. 15. březen 1939, tedy den okupace našich území německými vojsky a následné vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Druhé datum není ohraničeno tak přesně, jedná se o rok 1945, tedy rok, ve kterém skončil nejstrašlivější konflikt v dějinách lidstva, tedy 2. světová válka. Poslední kapitola této práce se však neuzavírá společně s koncem této války, ale pokračuje o pár měsíců déle a věnuje se tak každodennímu životu obyvatel města po jejím skončení.

Prvním konkrétním úkolem, který jsem si zadal bylo představení města Havlíčkův Brod. Mým cílem bylo ukázat město v jeho nynější podobě a zmínit také něco málo z jeho bohaté historie. Chtěl bych, aby si každý, kdo tuto práci bude číst uvědomil, že se nejedná o malé okresní město, ale že je to město starobylé s velmi bohatou historií a může každému návštěvníkovi učarovat jako učarovalo mě samotnému.

Dalším úkolem bylo představit čtenáři každodenní život obyvatel města během 2. světové války. Konfrontoval jsem zde archivní prameny, dobový tisk a fotografickou dokumentaci, která je uložena ve zdejším archivu. Výsledkem měl být poměrně přesný obraz života občanů města v této době.

Základem této práce je kapitola, věnující se květnovému povstání v tomto regionu, ale tuto část práce bych nemohl nikdy napsat, kdybych neprostudoval velmi podrobně archivní

amerického kontinentu, především jeho severní části. Také Austrálie vystoupila po boku spojenců do boje. Australští vojáci bojovali především v Severní Africe a v Pacifiku.

prameny a fotodokumentaci, která se týká odboje a záležitostí s odbojem spojených. Jen tak jsem se mohl v dalších částech věnovat hlavní náplni této práce. Cílem zde bylo podat přesný obraz odbojových hnutí na Havlíčkovobrodsku a ukázat tak čtenáři, že i zde vykazovaly různé odbojové organizace i jednotlivci velkou činnost a dokázali tak narušit německý systém. Květnové povstání v této oblasti bylo velmi komplikovanou záležitostí a nevyvíjelo se v celém okrese stejně. V některých oblastech byla působnost partyzánských skupin velmi citelná, jinde byla jejich činnost naprosto minimální. Toto se později ukázalo jako rozhodující a hybný faktor celého povstání. O průběhu povstaleckých akcí rozhodoval také přístup vůdců povstání a v neposlední řadě také přítomnost a složení německých jednotek v dané oblasti.

Posledním úkolem této práce bylo představit poválečný život obyvatel města, jejich starosti s obnovou částečně zničeného města, kulturní akce a politické pozadí správy města v prvních poválečných měsících.

Pokud autor píše o místu, ke kterému má citový vztah, hrozí nebezpečí, že jeho práce začne mít subjektivní nádech. Abych se tomuto pokušení vyhnul, použil jsem ke své práci literaturu, týkající se obecných dějin města a to především v úvodních kapitolách. Jednalo se především o publikace J. Sochra a M. Sochrové *Havlíčkův Brod a staletí* a dále knihu od stejných autorů *Havlíčkův Brod a okolí*. Tyto knihy jsou koncipovány spíše formou rozšířených turistických průvodců. Velikým pomocníkem v celé práci mi byl *Sborník Havlíčkovobrodsko v národním odboji 1914 - 1918 a 1939 - 1945*, který byl vydán v roce 1946 díky ONV v Havlíčkově Brodě a na jehož vzniku měl hlavní zásluhu prof. Fr. Neuwirth Mitrovský a kol. Tento sborník popisuje nejen každodenní život občanů za obou světových válek, ale také líčí útrapy obyvatel odvečených do Říše a koncentračních táborů. Věnuje se podrobně ilegální činnosti obyvatel města a lidí z celého okresu. Velmi podrobně jsou zde zmíněny i popravy občanů města v květnu 1945. Sborník navíc obsahuje velmi bohaté fotografické přílohy. Vzhledem k tomu, že byl sepsán v roce 1946, nebyl ještě znehodnocen ideologickou částí, jako tomu bylo u knih vydaných v letech šedesátých a sedmdesátých, se kterými jsem se v hojné míře při studiu tématu setkával také a pro účel této práce byly naprosto nepoužitelné.³ Z další literatury, která mne pomohla udržet objektivní hledisko bych

³ Důkazem tohoto tvrzení byla diplomová práce z roku 1971, sepsaná na téma *Partyzánské hnutí na Havlíčkovobrodsku*. Tato práce obsahovala pouze 11 stránek k tématu a zbytek tvořila ideologická část.

rád zmínil knihu J. Frajdla *Květnové povstání ve východních Čechách 1945*. Tato kniha mi pomohla především v kapitolách o Protektorátu a v kapitolách, týkajících se květnového povstání. Ač byla napsána v sedmdesátých letech, udržela si standart a její ideologická část se omezila na minimální hodnotu. Do systému německé protektorátní justice mi vnesla světlo kniha Ctibora Moravčíka *Organizace soudnictví Protektorátu Čechy a Morava*. V pozdějších kapitolách, které se týkaly odboje, partyzánského hnutí a květnového povstání mi oporou byla kniha M. Koubského *Osvobození Havlíčkovobrodsku sovětskou armádou*,⁴ dále kniha Fr. Ťopka *Za nás umírali* a kniha Fr. Černého *Z Vysočiny na křídla RAF*.⁵ Partyzánským hnutím v okolí Havlíčkova Brodu se podrobněji zabývají knihy K. Kvaše *Partyzánské hnutí na Havlíčkovobrodsku*, publikace Fr. Drašnera *Krvavá lázeň v Kobylím dole* a kniha Z. Jelínka *Leškovice – z historie partyzánské brigády Mistr Jan Hus*. K obecným poznatkům ohledně Protektorátu jsem použil knihy P. Maršálka *Protektorát Čechy a Morava* a knihu autorské dvojice J. Kuklíka a J. Gebharta *Dramatické i všední dny Protektorátu*. Obě tyto publikace pocházejí od renomovaných autorů a přinášejí objektivní pohled na každodenní život obyvatel v Protektorátu.

Co se archivních pramenů týče, snažil jsem se využít veškerý dostupný materiál, nacházející se v Okresním archivu v Havlíčkově Brodě a v Okresním archivu v Pelhřimově.

Nejprve jsem prostudoval materiály uložené v Okresním archivu v Havlíčkově Brodě. Jednalo se především o fond *Soudobá dokumentace*, který obsahuje nařízení tehdejších protektorátních úřadů, hlášení četnických stanic, vyhlášky o zbraních, obsahuje také dokumenty, které se týkají výstavby letiště v Havlíčkově Brodě, nařízení o pohybech a evidenci židovského obyvatelstva, soupisy psacích strojů, obsahuje vzorky odbojových letáků a tiskovin, oběžníky, říšské vyhlášky, jízdní řády, dokonce také protiněmecké říkanky a pamflety, záznamy z doby květnového povstání, výpovědi účastníků odboje a hlášení a popravách z května 1945. Tento pramen je velmi důležitý, neboť mi umožnil nahlédnout do systému protektorátní agendy z německé strany a zároveň nahlédnout do životů občanů jejich

⁴ V této publikaci byla ideologická část silnější, zejména v souvislosti s Rudou armádou a komunistickým odbojem, nicméně fakta, která jsou zde uvedena o průběhu povstání a postojích německých vojsk zcela odpovídají archivním materiálům a proto jsem tuto práci také použil.

⁵ Tato kniha se věnuje rodákům z Havlíčkova Brodu a okolí, kteří odešli jako letci bojovat do Francie a později Velké Británie bojovat za svobodu národa. Publikace je objektivní, vychází z archivních pramenů a postrádá ideologickou část, neboť byla vydána v roce 2002.

každodenních strastí a povinností. Druhým největším pramenem pro mne byl fond *Fotodokumentace*. Tento fond obsahoval obrovské množství dobových fotografií. První fotografie pocházejí z let 1936 – 1938 a týkají se výstavby letiště v Havlíčkově Brodě, dále fotografie z dob okupace - příjezd německých vojsk a jejich pochod na náměstí. Následují fotografie z let 1940 – 1944, těch je ovšem velmi málo. Nejvíce je fotografií z roku 1945, tedy z konce druhé světové války (především z května 1945) a poté z poválečných úprav města, následných oslav, manifestací a mírového života občanů města. Také tento pramen byl pro mne velmi důležitý, neboť realisticky zachycuje dobovou atmosféru a cítění lidí za Protektorátu. Dalším archivním pramenem, který jsem prostudoval byl fond *MNV Havlíčkův Brod (1930) 1945 – 1990*. Mé bádání se týkalo pouze let 1938 – 1946. Tento fond obsahuje především pamětní knihy města, které mi byly velmi cenným pramenem, zejména v posledních dvou kapitolách. V těchto knihách je velmi podrobně popsáno květnové povstání, osvobození a následná poválečná obnova města. Fond dále obsahuje dokumenty a vyhlášky, které se týkají bezpečnosti a ochrany veřejného pořádku, dokumenty o veřejných sbírkách po skončení 2. světové války, poválečného politického uspořádání ONV a výběr z korespondence mezi jednotlivými úřady. Posledním, ne však zdaleka nevýznamným pramenem byl fond *MNV Chotěboř*. Tento fond obsahoval dokumenty, které se týkaly květnového povstání v Chotěboři, byl zde popsán průběh povstání, osvobození a následné problémy tohoto městečka.

Poté se moje pozornost přesunula k Okresnímu archivu v Pelhřimově. Zde byly totiž uloženy *Presidiální spisy z let 1941 – 1945*. Havlíčkův (Německý) Brod totiž během války ztratil status okresního města a Oberlandrat se přesunul do Humpolce. Po válce byl status okresního města v Havlíčkově Brodě obnoven, ale spisy zůstaly v Humpolci. Když byl Humpolec začleněn do okresu Pelhřimov, přesunuly se spisy do Okresního archivu v Pelhřimově. Tyto spisy jsou důležité, neboť obsahují protektorátní spisy, vyhlášky a nařízení, která v té době platila. Fond se skládá z dokumentů, které se týkají vojenských objektů v katastru města, soudů o vyvlastnění pozemků v obecném zájmu Říše,⁶ nacházejí se zde soupisy o ubytování a

⁶ Především se jednalo o soukromé pozemky, které se nacházely poblíž letiště v Havlíčkově (Německém) Brodě. Majitelé těchto pozemků byly vyzváni k jejich odevzdání za symbolickou odkupní hodnotu, neboť němečtí vojáci měli v úmyslu rozšířit toto letiště. V německém hodnocení bylo letiště v Havlíčkově (Německém) Brodě hodnoceno jako záložní polní letiště a v jejich plánech bylo počítáno udělat z něj hlavní polní letiště.

zásobování vojska a zajímavá je také část , která se věnuje zákopovým a opevňovacím pracím, které byly nařízeny od konce roku 1944. Presidiální spisy jsou velmi cenným pramenem pro poznání protektorátní administrativy.

Velmi podstatným pramenem mého bádání byly regionální tiskoviny, ať už dobové či současné. Především dobové tiskoviny vypadaly jako velmi slibný pramen. Jednalo se o noviny s názvem *Havlíčkův Kraj*, které vycházely každých 14 dní a věnovaly se tématicky Havlíčkovu Brodu a okolí. Od května 1945 začala vycházet upravená verze těchto tiskovin s názvem *Svobodný Havlíčkův Kraj*. V Okresním archivu v Havlíčkově Brodě byly soustředěny výtisky z válečných let a vše vypadalo velmi nadějně. Po podrobnějším zkoumání však vyšlo najevo, že výtisky, které jsem předpokládal použít k podpoře základních kapitol této práce, chybí. Nejvíce byly zachovány výtisky z let 1939 – 1943. Výtisky z roku 1944 jsou zastoupeny sporadicky a také rok 1945 je zastoupen jen několika málo výtisky. Situace se lepší až s koncem války a počet čísel *Svobodného Havlíčkova Kraje* v Okresním archivu v Havlíčkově Brodě je opět vyšší. Proto jsem tyto tiskoviny v hojné míře využil především v počátečních kapitolách této práce a poté až v její závěrečné kapitole. Zpočátku mi sice ještě svítila naděje v podobě soukromých sběratelů. Po dlouhých a vleklých jednáních s nimi jsem se setkal pouze s minimální ochotou a vstřícností. Z toho důvodu jsem nemohl dobové tiskoviny použít v plné míře. Co se současných periodik týče, jejich využití se omezilo na několik málo vzpomínkových článků, která byly věnovány druhé světové válce, popř. odboji. I přesto, že jsem nemohl využít dobové i současné tiskoviny v předpokládané míře, přineslo mi studium těchto materiálů velmi mnoho cenných informací o době, smýšlení občanů, jejich životě, skrovných radostech i četných starostech.

Z metodologického hlediska jsem se zaměřil na několik postupů. Z obecně vědního hlediska je v práci samozřejmě využita metoda indukce a dedukce. Vzhledem k malému časovému období jsem zvolil diachronní přístup, tady chronologický přehled od roku 1939 až do podzimu 1945. Ve své práci jsem líčil proměny města v poměrně úzkém časovém horizontu, proto mi tato metoda připadala vhodná. Dále byla v práci použita metoda komparace, neboť jsou zde častá srovnání kulturního, hospodářského i sociálního vývoje města během války i po jejím skončení. Srovnávám také prameny archivní spolu se studiem literatury a dobových i současných tiskovin. V jádru práce, tedy v kapitole věnované květnovému povstání jsou komparační metodou porovnávána 4 různá centra povstání na Havlíčkobrodsku a je zde zdůrazněn jejich odlišný vývoj. V úvodu práce je použit také retrospektivní postup, neboť práce začíná pohledem na dnešní město a postupně se vrací do jeho nejstarší historie. Práci se

prolínají vzpomínky účastníků oněch rušných dob a dle mého názoru tak dokreslují kolorit doby a názorně ilustrují popisované události. Význam oral history pro mojí práci by byl využit v mnohem větší míře, ale pamětníci oněch dob, kteří se dnešních dní dožili, vypovídali naprosto protichůdné informace a jejich vzpomínky byly ovlivněny více četbou literatury než vlastními zážitky a proto jsem jejich informace nepovažoval za dostatečně validní, aby byly součástí této práce.

Při zpracovávání tématu jsem rozčlenil tuto práci do sedmi základních částí. První kapitolu tvoří úvod, kde objasňuji proč jsem si vybral právě toto téma, druhá kapitola je zpracována jako základní pohled na dnešní stav města a jeho podobu a pokračuje úryvky z bohaté historie tohoto okresního města. Postupuji od založení města až do 90. let 20. století. Třetí kapitola líčí dobu Protektorátu v Havlíčkově (Německém) Brodě od jeho vzniku po okupaci našich zemí až po jeho zánik v roce 1945. Čtvrtá kapitola se věnuje ve svém začátku stavu německé armády, která se nacházela na území našeho státu v roce 1945, poté kapitola sleduje poslední dny nejlepší německé stíhací eskadry, jednotky JG 52, jejíž zánik byl spojen právě s městem Havlíčkův Brod. Hlavní částí této kapitoly je vzpomínka na české i německé letce, jejichž osud byl spjat s Havlíčkovým (Německým) Brodem. Čeští letci, zde zmínění byli rodáci z Havlíčkova Brodu a blízkého okolí, němečtí letci zde uvedení jsou vybraní příslušníci JG 52, jejichž letecká aktivita nad Havlíčkovým Brodem byla prokázána. Pátá kapitola je věnována odbojovým hnutím, jejichž aktivita byla za dob okupace na Havlíčkobrodsku zaznamenána. Tento odboj dále člením na nekomunistický, komunistický, sokolský, hasičský, zdravotnický, železničářský, legionářský a odboj jednotlivců. Toto členění jsem použil záměrně, neboť starší literatura měla ve zvyku uvádět pouze odboj komunistický a odbojovou činnost jiných stran většinou přešla jednou či dvěma větami. Rozhodně neprávem, neboť ostatní strany a odbojové organizace také velmi podstatnou měrou přispěly k porážce okupantského režimu v Protektorátu. Zde mi byl velkým pomocníkem výše zmíněný sborník *Havlíčkobrodsko v národním odboji 1914 - 1918 a 1939 - 1945* od Fr. Neuwirtha Mitrovského a kol., neboť byl napsán v roce 1946 a nedotkla se jej „pravda komunistického režimu.“ Šestá kapitola je věnována partyzánskému odboji, který byl v okolí Havlíčkobrodsko také velmi aktivní a činný. Sedmá kapitola tvoří jádro této práce a popisuje květnové povstání občanů Havlíčkova Brodu a okolí. Její specifikum tkví ve srovnání průběhu povstání ve čtyřech různých městech havlíčkobrodského okresu. Situace byla v těchto místech diametrálně odlišná co se přírodních podmínek týče, lišila se také hustotou komunikací, počtem partyzánských jednotek a také počtem a složením německých jednotek.

Následující, osmá kapitola, uzavírá tuto práci, nekončí však zároveň s koncem válečných operací na našem území, ale snaží se podrobně zachytit každodenní život občanů města po skončení 2. světové války. Zabývá se rekonstrukcí města, kulturním a společenským životem obyvatel a popisuje politické spektrum řídicích orgánů města.

Poznámkový aparát je uváděn na konci každé kapitoly pod čarou. Zahrnuje poznámky převážně odkazovací, v menší míře pak také poznámky vysvětlovací. Za textovou částí je uveden seznam použitých pramenů a literatury. Následuje seznam zkratk a použitých příloh.

2. Stručná historie Havlíčkova Brodu

1.1. Současnost

Město Havlíčkův Brod se nachází v samém srdci Českomoravské Vrchoviny a podle některých místních „patronů a znalců“ se zde nachází také přesný střed Evropy. V současné době je to jedno z nejvýznamnějších měst nového „Regionu Vysočina“. Bývalým okresním městem, které má v současnosti asi 25 000 obyvatel⁷, protéká řeka Sázava. Jsou zde zastoupeny snad všechny druhy průmyslu: potravinářský, strojírenský, dřevozpracující, chemický, spotřební, kožedělný a textilní. Významným činitelem je zde zejména cestovní ruch - město zvláště v zimním a letním období přitahuje zejména zahraniční turisty. Co se kultury týče, nachází se zde 2 kina, 3 muzea, 2 domy kultury a spousta výstav a jiných kulturních akcí. Výrazně negativním faktorem je zde dle mého mínění absence divadla. V městě se také soustřeďuje spousta základních a středních škol. Ke vzdělávání obyvatel také bezesporu přispívá Okresní knihovna, která byla vyhlášena krajskou knihovnou „Regionu Vysočina“ pro rok 2001/2002. Po dopravní stránce má město velmi dobré vlakové i autobusové spojení. V letech 1990-93 bylo v provozu bývalé vojenské letiště a sloužilo ke kratším letům ve vnitrostátní dopravě.

Tolik asi ke stručné charakteristice města. Pokud se chcete dozvědět ještě něco málo z jeho dlouholeté historie, otočte stránku a začtěte se do stručného přehledu nejvýznamnějších událostí, které se v tomto městě staly.

⁷ Přesně 24 375 trvale hlášených obyvatel (stav k 1.9. 2001).
<http://www.muhb.cz/mesto/demograf.htm>, ze dne 8.1.2004.

1.2. Založení města

Do 13. století se na Českomoravské vrchovině rozkládal hluboký les. Neschůdným pralesem vedlo jen málo přechodů z Čech na Moravu. Významná byla tzv. Haberská stezka, která vedla od čáslavského hradu, přes Habry, kde se vybíralo clo, k mělčině na Sázavě, do Jihlavy a dále do zemí podunajských. Ve 12. století byla stezka úzká, obtížně schůdná, pouze pro pěší a jízdní koně. Ve 13. století byla rozšířena a stala se sjízdná i pro vozy. Usazováním českého obyvatelstva u brodu přes řeku Sázavu vznikla obchodní osada s tržištěm pro výměnu i prodej všelijakého průvozního zboží, nazvaná podle polohy Brod.

V 1. polovině 13. století se v okolí osady našla bohatá ložiska stříbrné rudy, rychle rostla a stávala se střediskem hornického ruchu. To znamenalo i příliv německých horníků. Původně tržní osada se přeměnila v obec hornickou. Král Václav I. a jeho syn Přemysl Otakar II. potvrdily roku 1247 jihlavským měšťanům a horníkům městské a horní právo. Toto potvrzení se vztahovalo na celé království a tím i na brodské horníky a jejich obec. Podle tohoto práva měly 2/10 výtěžku připadnout králi a 1/10 obci městské.² Smil z Lichtenburka v roce 1257 rozděluje desátky ze svých stříbrných dolů v Brodě, Bělé, Šlapánově a Přibyslavi klášterům Sedlickému, Hradištskému a Žďárskému. Brodským byla povolena jurisdikce, svoboda osob a uznáno dědické právo jejich příbuzných.

Počátkem 2. poloviny 13. století v těsném sousedství staré osady vznikalo nové město s velikým rynkem a dvěma hlavními ulicemi a splynulo s původní osadou. Město vzniklo na popud tehdejšího držitele lipnického panství Smila z Lichtenburka. Město se jmenovalo Smilův Brod (Brod Smilonis) a od roku 1308 Německý Brod (Brod Theutunicalis). Hlavní podíl na založení města měl Werner, řečený Rybář, který byl pravděpodobně jeho lokátorem a prvním brodským rychtářem.⁸ Přivedl do města kolonisty a vyměřil stavební pozemky, byl

² J. SOCHR, *Havlíčkův Brod a staletí. Havlíčkův Brod 1971, s. 17.*

Srovnání: L. Macek ve své práci vyvrací tuto domněnku a za první skutečně doloženou zmínku o Německém Brodě uvádí až listinu olomouckého biskupa Bruna, vydanou 20. 10. 1256, v níž je řešen spor brodského plebána s opatem benediktinského kláštera ve Vilémově o pravomoci nad kostely v Dlouhé Vsi a na Mittelberku. L. MACEK, První zmínka o Havlíčkově Brodě - příspěvek k nejstarším dějinám města. In: Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 5. Z pomocných věd historických XIV. Praha 1996, s.121.

⁸ *Poprvé zmiňovaný jako brodský rychtář v listině z 30. 11. 1265. L. MACEK, První zmínka o Havlíčkově Brodě, s. 122.*

soudcem nad měšťany i obyvateli Brodu a zároveň rychtářem nad horami (důlními díly) v okolí. Měl právo zasedat na horním soudě v Jihlavě. Na listině vydané v roce 1281 je jako první ohlášena a také dochována jeho rychtářská pečeť. Ta je pokládána za nejstarší dochovanou rychtářskou pečeť v českých zemích.⁹

⁹ L.MACEK, *První zmínka o Hvalíčkově Brodě - příspěvek k nejstarším dějinám města. Praha 1996, s 123.*

1.3. Soudnictví

Od založení města byl nejvýznamnější osobností městský rychtář, zprvu vrchnostenský úředník, později představitel městské samosprávy a justice, stojící v čele dvanácti konšelů, v době pohusitské pak již jen jako předsedající městskému soudu. Právo soudní brodstí získali v roce 1386 od Václava IV.

Pro řádný chod městské správy a soudu bylo nutné dodržování řádu. Brodstí měšťané ho převzali od soudu Starého Města pražského a zapsali ho v letech 1430 – 1440 do své právní knihy jako Pražská práva konšelská.¹⁰ Německý Brod náležel k oblastem s jihoněmeckým právem. Brodský soud byl jakýmsi vrchním soudem pro města Chotěboř, Ledec nad Sázavou, Lipnice nad Sázavou a Světlá nad Sázavou. Ve sporných případech se brodstí obraceli k soudu Starého Města pražského, který měl autoritu nejvyššího odvolacího tribunálu českých měst. Německobrodský městský soud se řídil nepsaným, obyčejovým právem a jeho soudci nalézali právo pro každý, jednotlivý případ zvlášť. Od 15. století se soudí podle nálezů převzatých z Brna a ze Starého Města pražského ještě rozšířených o význačnější brodské spory s podrobným líčením celé pře i s rozsudkem. Tyto nálezy byly kolem roku 1540 přepsány do právního manuálu na deskách označeného názvem „Knihy vortelní“.¹¹

Nejstarší známá zpráva o výkonu spravedlnosti v Brodě se zachovala v opisu listu z roku 1417, který psali německobrodský purkmistr a konšelé do Jihlavy. Teprve od 80. let 16. století se v Brodě popravovalo. Vyslýchalo se pomocí práva útrpného. K nejtěžším zločinům patřilo zhárství. Požár, který vypukl v roce 1626, byl prý úkladně založen a zničil 1/3 města.¹²

Výslechy proviněných před městským soudem a v obecním vězení bývaly zaznamenávány písemně do knih svědomí a soudní rozsudky do knih nálezů – u soudu v Německém Brodě se nedochovaly. Odsouzence na popraviště doprovázeli kněží.

¹⁰ J. SOCHR, *Havlíčkův Brod a staletí. Havlíčkův Brod 1971, s. 55.*

¹¹ *Tamtéž, s. 58.*

¹² *Tamtéž, s. 68.*

Od poloviny 17. století zde katovské povolání vykonával mistr ostrého meče Jan Lípa. Žil naprosto izolovaně v katovně na Dolním předměstí u řeky Sázavy nedaleko velkého mostu. Řemeslo se dědilo z otce na syna, kat se mohl oženit pouze s dcerou katovou. Popravování v Brodě končí rokem 1766, kdy byla popravena Dorota Moravcová za vraždu dítěte ze vsi Petrovic. Záznam o této exekuci provedl brodský děkan Antonín Tadeáš Stamic:

„Roku 1766 dne 13. června upálena byla Dorota Moravcová za vraždu dítěte ze vsi Petrovic, poddaná panství chotěbořského, ve věku 27 let. Odevzdaná do vůle boží zemřela před bezmocným panem děkanem a duchovním správcem haberským Josefem Ungarem.“¹³

¹³ J. SOCHR, *Havlíčkův Brod a staletí*, s. 76.

1.4. Vývoj do Bílé hory

V roce 1310 Raimund, Václav, Čeněk a Smil z Lichtenburka osvobozují brodské listinou z 25. března na 10 let od vsí služby, daní a sbírek, aby mohli dokončit opevnění města. V říjnu 1314 byla tato lhůta prodloužena ještě o jeden rok.

Pánům z Lichtenburka náleželo město až do roku 1319, kdy král Jan Lucemburský koupil od Raimunda z Lichtenburka polovinu města za 2500 hřiven, ale brzy ji postoupil směnou za město a kraj žitavský nejvyššímu zemskému maršálkovi Jindřichu z Lipé, který později získal i druhou polovinu města.

V roce 1346 připadl Brod Čeněkovi z Lipé, který brodským vládl až do roku 1363. Protože Čeněk neměl syny odkázal město synu svého mladšího bratra Jindřicha, Jindřichovi. Císař Karel IV. však toto poslední pořízení neuznává a město přechází do vlastnictví krále. Ale už v roce 1376 zastavil lipnický hrad i s Brodem za 4000 kop Bočkovi z Kunštátu a z Poděbrad. Po jeho smrti připadlo opět králi, ale už Václavovi IV., od něhož je přijal v roce 1379 jako dědičnou zástavu nejvyšší komorník českého království Vítek z Landštejna. Za nezletilosti jeho syna Viléma byl zástavním pánem Jindřich Škopek z Dubé.

V době husitských válek v roce 1422 bylo město zcela zničeno a spáleno, zahynulo přes 1500 lidí. Brodští měšťané totiž stáli na straně Zikmundově a poskytli jeho prchajícímu vojsku ochranu. Mimo to z Brodu pocházel jeden z Husových žalobců Michal de Causis zvaný Sudný. Město pak bylo 7 let pusté a neobydlené. Na troskách se postupně usazovalo obyvatelstvo české a podobojí.

V roce 1436 získal hrad Lipnici a město Německý Brod Mikuláš Trčka z Lípy za 4000 kop. Německobrodským měšťanům potvrdil všechna jejich práva a svobody. Koncem 15. století povoluje český král Vladislav II. užívání městského znaku v červené pečeti. Vliv měšťanstva stoupl, když roku 1561 prodal Burian Trčka z Lípy hrad Lipnici a město Německý Brod za 16.000 kop Františku hraběti Thurnovi. Ten udělil městu právo samostatného erbu městského. Ve znaku byly dvě červené válcové věže spojené zdí, uprostřed brána se zvednutou mříží a mezi věžemi štítek s ostrvami.¹⁴

¹⁴ J.SOCHR - M.SOCHROVÁ, *Havlíkův Brod a okolí. Havlíkův Brod 1992, s. 21.*

Výhodná poloha na obchodní stezce vedla k rozkvětu, panoval zde čilý obchodní ruch a měšťané na tom bohatli. Městská rada se snažila o získání dalších práv od Františka Thurna. Získali závazek vrchnosti, že nebude zasahovat do vnitřního života města, do obnovování rady a volby městského rychtáře. Privilegia musela být dobře zaplacená. Na přelomu 16. a 17. století bylo město nadáno většinou práv a městských svobod, které v té době náležely českým královským městům. Městské radě se nelíbilo poddanství a všemožně se snažila o povýšení na královské město. Ale na to si ještě musela pár desítek let počkat, konkrétně do roku 1637.

1.5. Vývoj v 17. – 18. století

Počátkem 17. století se vrchností Německého Brodu opět stali Trčkové. Brod v této době zaznamenal velký rozvoj. Avšak rozkvět netrval dlouho. Tricetiletá válka byla velkou zátěží nejen pro hospodářství města, ale také pro okolní vesnice, které sloužily jako „ubytování“ pro císařské vojsko. V listopadu 1618 se města zmocnily císařské oddíly, které zde zůstaly dlouhou dobu.¹⁵

Po své smrti v roce 1634 byl Trčka obviněn z různých provinění proti císaři a veškeré jeho jmění propadlo královské komoře. K zabraným statkům patřilo i naše město. Brod spolu s lipnickým panstvím se dostal roku 1636 do majetku cizího šlechtice Matouše z Vernieru. Císařovým dekretem z roku 1637 byl Německý Brod prohlášen za svobodné královské město a připojeno ke 4. stavu. O pár let později získali od císaře Ferdinanda II. nový městský znak, ve kterém byla císařská koruna a znak uprostřed dvou věží s cimbuřím nad otevřenou branou. Velké naděje se upínaly k švédským vojskům, která se na našem území nacházela. Tyto naděje však brzy pohasly, když bylo město s přilehlým okolím 13. listopadu 1639 vydrancováno. Švédské „návštěvníky“ město „zažilo“ ještě jednou a to po porážce císařských vojsk v bitvě u Jankova v březnu 1645. Švédové vyrazili na pomoc posádce v Olomouci. 10. března 1645 vtrhlo do města na 700 švédských jezdců. Na městu vymáhali 16000 tolarů výkupného. Zmocnili se také Chotěboře, Ledče nad Sázavou, Lipnice, Polné a Světlé nad Sázavou.¹⁶ Vestfálský mír však měšťanům kýžený klid nepřinesl. Před polednem 25. května

¹⁵ Konkrétně jedna kompanie Collaltova pluku zde zůstávala ještě v roce 1627. J. SOCHR – M. SOCHROVÁ, *Havlíčkův Brod a okol.*, s. 23.

¹⁶ *Tatmtěž*, s. 24.

1662 vypukl na náměstí jeden z nejhorších požárů, jaké kdy město postihly. Shořelo celkem 64 stavení. Další požáry následovaly v roce 1676.¹⁷ Na přelomu 17. a 18. století usilovala městská rada o otevření latinského školství v Německém Brodě. Její žádost byla kladně vyřízena dekretem z 3. října císařem Karlem VI. K slavnostním otevření gymnázia došlo 4. listopadu 1735. Zprvu čtyři třídy gymnázia byly později rozšířeny na šest. Výuka byla svěřena augustiniánům. Mezi známé studenty patří např. Josef Dobrovský, který gymnázium navštěvoval v letech 1764 – 1767.¹⁸ Roku 1778 bylo brodské gymnázium zrušeno a místo něho byla zřízena čtyřtřídní německá hlavní škola. Ta měla přispívat k rozšiřování němčiny jako státního úředního jazyka.¹⁹ O deset let později, tedy v roce 1788 byl zrušen i augustiniánský klášter v Brodě.

¹⁷ *Tatmtéž*, s. 26.

¹⁸ J. SOCHR – M. SOCHROVÁ, *Havlíčkův Brod a okolí*, s. 28.

¹⁹ *Opětovně otevřeno bylo gymnázium až 3. listopadu 1807 a výuka byla zahájena v provizorních prostorách. Teprve roku 1815 se přestěhovalo do budovy zrušeného augustiniánského kláštera.* J.SOCHR – M.SOCHROVÁ, *Havlíčkův Brod a okolí*, s. 29.

1.6. Vývoj v 19. století

V roce 1848 přes počáteční perzekuci pokračovalo úsilí českých vlastenců o demokratizaci společnosti. V Německém Brodě došlo k volbě dvanáctičlenné městské rady.

Po likvidaci zbytků feudalismu dochází k rozmachu hospodářského a kulturního života. V roce 1850 se město stalo sídlem okresního hejtmanství, okresního soudu a berního úřadu. Brod se stal správním centrem. Starý magistrát byl nahrazen městským úřadem s voleným představenstvem v čele se starostou Františkem Srnkou.²⁰ V roce 1853 byla ve městě založena veřejná nemocnice.

Městu bylo přiděleno 150 obcí. Dne 1. července začal úřadovat okresní soud, byl zde jeden soudce, čtyři asesoři a dva státní návladní. V roce 1855 byl po úřadu podkrajském založen okresní úřad. Městská rada podnikla všechny kroky, aby byl v Německém Brodě zřízen krajský soud. Na konci 19. století měly ve městě sídlo tyto úřady: hejtmanství, úřad cejchovní, okresní soud, berní úřad, četnické okresní velitelství, notářství. V průběhu roku 1866 se Brod stal několikrát ubytovacím místem pruského vojska, a to zejména 10. července, kdy městem prošlo více než 60 000 vojáků labské armády generála Hervarta z Bittenfeldu.²¹

26. 1. 1869 bylo započato s výstavbou železnice na Prahu. V roce 1871 byla zahájena výstavba tratě do Pardubic a Hradce Králové. Současně vzniklo v Brodě velké vlakové nádraží, pozdější důležitý železniční uzel s vlakovým spojením také do Brna a Humpolce. Rozvoj obchodu a podnikání podpořilo také založení městské spořitelny v roce 1862 a okresní hospodářské záložny v roce 1883. Od roku 1860 dochází ve městě k prudkému rozvoji průmyslu. Byly zakládány zejména textilní továrny, dále továrny na škrob a bramborový cukr.

Na přelomu století byly ve městě založeny také některé odborné školy.²² V roce 1904 zahájila provoz městská plynárna a město tak získalo veřejné plynové osvětlení. Zcela se tak odlišilo od Německého Brodu na začátku 19. století, který spíše připomínal venkovské městečko.

²⁰ J.SOCHR – M.SOCHROVÁ. *Havlíčkův Brod a okolí*, s. 32.

²¹ *Tamtéž*, s. 33.

²² *Byly to zejména hospodyňská škola 1898 a obchodní veřejná škola 1909. J.SOCHR – M.SOCHROVÁ. Havlíčkův Brod a okolí*, s. 36.

1.7. Vývoj ve 20. století

Sarajevský atentát 28. června 1914 a pozdější vypovězení války Srbsku a všeobecná mobilizace uvrhly poklidný Brod do válečného shonu. Odjezdy prvních záložníků na frontu, zmatek v dopravě a zároveň vznikající nedostatek surovin i pohonných hmot se projeví již v r. 1914 omezováním a zastavováním výroby ve většině brodských podniků. Již na počátku války bylo v Brodě na 400 nezaměstnaných.²³ Nespokojenost se zásobováním potravinami vyústila ve velké demonstraci 31. března 1917.

Vznik československého státu byl v Brodě uvítán vyvěšenými prapory a průvody lidí, kteří strhávali rakouské znaky. Ty pak byly spolu s obrazy císařů a symboly bývalého mocnářství naházeny na hranici na náměstí a zapáleny.²⁴ Ve volbách do obecního zastupitelstva v roce 1919 vyhráli sociální demokraté, do čela města se dostal levicový sociální demokrat Josef Husa.

Ve dvacátých letech došlo k dalšímu rozvoji průmyslu, což vedlo ke zvýšení počtu obyvatel města. Nastal také rozmach kulturních představení (divadlo, pomníky, sochy, výstavy obrazů). Ve třicátých si město uvědomovalo nebezpečí nacismu zejména v rostoucí aktivitě henleinovské páté kolony – německých příslušníků SDP z blízkých národnostně smíšených obcí. 7. srpna se konala na náměstí manifestace na obranu republiky. První kolona německých okupačních vojsk dorazila do Německého Brodu kolem 13. hodiny 15. března 1939. Po prohlášení Protektorátu Böhmen und Mähren byl v Brodě zřízen Oberlandrat, který kontroloval činnost českých úřadů, německý soud a služební gestapa. Činnost českých úřadů byla omezena. V roce 1940 byl zrušen okresní úřad a město s okolními obcemi bylo připojeno k okresu humpoleckému. V roce 1943 se Němci zmocnili i vedení brodského městského úřadu, dosavadní starosta byl odvolán a na jeho místo byl ustanoven německý vládní komisař. Při květnovém povstání 1945 bylo na první schůzi národního výboru přijato rozhodnutí přejmenovat město na Havlíčkův Brod. Podrobně se budeme obdobím Protektorátu věnovat v následujících kapitolách.

²³ J. SOCHR – M. SOCHROVÁ, *Havlíčkův Brod a okolí*, s. 36.

²⁴ *Tamtéž*, s. 37.

Ve volbách 1946 i zde získala většinu hlasů KSČ. Krajským městem se stala Jihlava. V 60. letech se opět výrazně zvýšil počet obyvatel. V šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých letech dochází k přestavbám města. Dochází k výstavbě nových sídlišť. Vybudováno je také velké autobusové nádraží, budova Telekomunikačního úřadu a pošt na jednotlivých sídlištích. Přibývá i počet základních a středních škol ve městě. K 31. prosinci 1983 bylo v Havlíčkově Brodě a přilehlých obcích celkem 25 122 obyvatel.²⁵

Po rozpadu Jihlavského kraje se ve stejném roce dostal Havlíčkův Brod do kraje Východočeského a jeho krajským městem se stal Hradec Králové.

V současné době patří Havlíčkův Brod po reorganizaci ve státní správě, která proběhla v roce 2002 do kraje Vysočina s krajským městem Jihlavou.

²⁵ J.SOCHR – M. SOCHROVÁ, *Havlíčkův Brod a okolí*, s. 48.

3. Protektorát v Německém Brodě

1.8. Německý Brod v letech 1938 – 1945

Rok 1938 byl pro město a jeho obyvatele velice rušný. 21. května 1938 došlo k první mobilizaci. Na výzvu z rozhlasu nastoupili okamžitě do zbraně dobrovolníci. Poměry se sice poněkud uklidnily, ale ne nadlouho. 23. září došlo ke druhé mobilizaci, ohrožení republiky rostlo každým dnem. V noci z 23. na 24. září byl ve městě velký ruch, neboť branci ihned rukovali, ačkoliv mobilizační vyhláška byla vyvěšena až o den později, tedy 24. září 1938. Městem projelo velké množství vojenských transportů a také tanky. Protože byla tehdy předělávána část Horní ulice, kolony vojáků projížděly kolem gymnázia a děkanského kostela k náměstí. Lidé je zdravili a házeli vojákům květiny. Byli velice pyšní na projev síly národa.²⁶ Poté došlo k podepsání Mnichovské dohody a nadšení vystřídal obrovský pocit hanby, že jsme se vzdali našich pohraničních území bez boje. 5. října 1938 odstoupil prezident republiky Dr. Edvard Beneš. V Německém Brodě stáli lidé v Horní ulici u rozhlasu a poslouchali jeho projev na rozloučenou. 14. září 1938 nesměly být u příležitosti úmrtí T. G. Masaryka čteny žádné projevy. Jeho pomník u kostela sv. Kateřiny byl přesto obsypán květy. Ze školních tříd zmizely také portréty prezidentů Masaryka a Beneše a školní místnosti tak zdobily jen znak republiky. Během podzimu dorazila na letiště v Německém Brodě bombardovací peruť. 30. listopadu byl zvolen nový prezident republiky Dr. Emil Hácha.

Dne 15. března 1939 psaly noviny, že zanikla 2. republika. Téhož dne ráno oznámil rozhlas, že Wehrmacht obsadí české země a odzbrojí čs. armádu. Německá říše nás tak vzala pod svoji „ochranu“. Ten den byl pro většinu obyvatel města dost ponurý, nikdo nevěděl, co bude dál. Také počasí bylo kruté, panoval mráz a zuřila sněhová vánice.²⁷ Kolem 13. hodiny přijížděly první německé jednotky německých vojáků ze 3. armádní skupiny generála Blaskowitze. K uvítání německé branné moci se na náměstí musel dostavit starosta města

²⁶ *SOka Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji 1914 - 1918 a 1939 - 1945. Havlíčkův Brod 1946, Archivní knihovna, sign. H - 11b, s. 81.*

²⁷ *Tamtéž, s. 82.*

J. Šindelář, za armádu velitel místního letiště pplk. Nosek a také okresní hejtman V. Zettl. Wehrmacht zabral pro svoji potřebu školu u kostela a hotely na náměstí.

Hned druhý den, tj. 16. března se přes Brod vraceli četníci, kteří byli vysláni na Slovensko před 14. březnem²⁸, aby uklidnili nepokoje. Ti nevěděli, co se mezitím v Čechách stalo a odmítli vydat okupantům zbraně. Němečtí vojáci označili jejich jednání za vzporu a napětí vzrůstalo. Situace se uklidnila až ve večerních hodinách.

Následujícího dne došlo k odzbrojení vojenské posádky v Německém Brodě. Němci okamžitě zabrali všechny školy jako ubytovací místa pro vojáky. V hotelu Eichler na náměstí se usídlil německý velitel. Byly také vylepovány dvojjazyčné vyhlášky v němčině a v češtině, oznamující obyvatelům města nové uspořádání Čech a začlenění do Protektorátu Čechy a Morava. Dále v nich bylo obsaženo nařízení o zákazu vycházení po 21. hodině večerní. Tento zákaz platil až do 6. hodiny ranní. Následovaly vyhlášky o odevzdání zbraní příslušným úřadům. Byla zavedena velmi přesná a podrobná evidence jednotlivých majitelů zbraní a ti pak byli přinuceni zbraně odevzdat. Jednotlivé typy střelných zbraní byly velmi přesně vymezeny.²⁹ Neuposlechnutí se velmi přísně trestalo. Ve dnech 16. - 17. března 1939 proběhla v celém Protektorátu tzv. akce „Gitter.“ Byla to vlna zatýkání zaměřená proti potencionálním nepřátelům „Nového pořádku“ (tedy proti komunistům, Židům, německým emigrantům, částečně proti profesionálním vojákům, u nichž existovalo podezření, že proti Němcům pozdvihnou zbraně). V Německém Brodě tato akce zaznamenala pouze malý počet zatčených osob.³⁰ Oproti tomu v Chotěboři, kde zatýkání také proběhlo, bylo zatčeno celkem 7 osob.³¹

²⁸ 14. března 1939 došlo k vyhlášení samostatného Slovenského Štátu.

²⁹ SOkA Havlíčkův Brod. Vyhlášky o držení zbraní v letech 1935- 1940. Inv. č. 1039, kart. 340, sign. 13/4.

³⁰ Akce probíhala nejen ve městě samotném, ale také v Lipnici nad Sázavou, Polné, Chotěboři a Úsobí. Zpráva Oberlandrátu dokonce říká, že byl v Německém Brodě v průběhu akce „Gitter“ zatčen pouze jeden komunista a několik přistěhovalců z Podkarpatské Rusi. SOkA Havlíčkův Brod. Hlášení o zatčení osob, sign. K/1.

³¹ JIŘÍ FRAJDL, Květnové povstání ve východních Čechách 1945. Hradec Králové 1975, s. 21.

16. března byl také v Německém Brodě vyhlášen Oberlandrát,³² jeden ze sedmi v celém Protektorátu. Kolem 17. hodiny se do kanceláře okresního hejtmana Viktora Zettla dostavil Freiherr von der Layen a ohlásil se jako ustanovený německý zástupce. Okamžitě začal přebírat kontrolu nad místními českými úřady. Ve své funkci setrval až do 24. května 1940, kdy jej ve funkci vystřídal vládní rada Hero Lindemann, který zde působil až do zrušení Oberlandrátu v Brodě, tedy do 1. října 1940.³³

Dalším úřadem zřízeným v Brodě byl zřízen Německý úřední soud (Amtsgerichte). Jeho agenda zahrnovala 3 oddělení:³⁴

- Oddělení zabývající se správní činností a řešením kompetenčních sporů.
- Oddělení trestních, exekučních a konkursních sporů.
- Oddělení pozůstalostních a poručenských sporů.

U každého druhu a stupně německých okupačních soudů bylo zřízeno Německé státní zastupitelství (Deutsche Staatsanwaltschaft) jako orgán obžaloby. V případě, že státní zástupce neudělil trest odnětí svobody větší než jeden rok, nebo pokud se jednalo o menší přestupky a přečiny, rozhodoval o výši trestu úřad samosoudce. V případech vážnějšího provinění (např. trestného činu velezrady), rozhodoval státní zástupce nebo vyšší soudní orgány.³⁵ Vedoucím Německého úředního soudu v Německém Brodě se stal soudce Dr. Frič. Represe vůči českým úřadům a občanům pokračovaly. 26. srpna 1939 dostala berní správa a berní úřad striktní rozkaz vyklidit budovu a přestěhovat se jinam. V den vypuknutí druhé světové války, tedy 1. září 1939, došlo k další vlně zatýkání ve městě a okolí. Zatýkání probíhalo brzo ráno³⁶ a zatčeno bylo celkem 42 osob. Zatčení byli převezeni do Znojma, odkud bylo 7 zatčených po čtrnácti dnech propuštěno. Pět osob z celkového počtu zatčených

³² *Tedy aparát, jehož úkolem bylo především dohlížet na činnost autonomních úřadů a řídit nižší články okupační správy. Tento Oberlandrát měl rozlohu 3626 km² a 268 230 obyvatel. <http://de.wikipedia.org> ze dne 6. 2. 2005.*

³³ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji 1914 - 1918 a 1939 - 1945. Havlíčkův Brod 1946, s. 84.*

³⁴ *CTIBOR MORAVČÍK, Organizace soudnictví Protektorátu Čechy a Morava. Brno 1993, s. 3.*

³⁵ *Tedy Německé zemské soudy v Praze nebo Brně, popř. Německý vrchní zemský soud v Praze.*

³⁶ *Po šesté hodině ranní. SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji 1914 - 1918 a 1939 - 1945. Havlíčkův Brod 1946, s. 85.*

bylo v koncentračním táboře do konce války. Následovala další válečná opatření, jako např. zatemňování oken a zavedení potravinových lístků.³⁷

Oslavy státního svátku 28. října neprobíhalo příliš klidně. V novinách bylo úředně oznámeno, že se jedná o běžný pracovní den.³⁸ Hlášení četnických stanic zmiňují různé protistátní letáky na mnoha místech okresu,³⁹ dále bylo zavedeno vyšetřování ohledně plakátu, který se v dopoledních hodinách 28. října objevil na Mahlerově továrně (nynější Schiesser - Pleas).⁴⁰ Německé úřady dostaly již před tímto dnem různá nařízení a oběžníky týkající se průvodů a veřejných shromáždění. Tyto akce byly přísně zakázány jako akt protistátní činnosti.⁴¹ K pomníku prezidenta Masaryka nesměly být pokládány květiny. Střežila je policie a vybrané vojenské jednotky. Lidé přesto uctili památku prezidenta Masaryka nošením čepic, kterým říkali „Masaryčky“. Ovšem i nošení těchto čepic bylo bráno jako protistátní akt. Ve dvou oběžnicích Presidia zemského úřadu v Praze bylo jejich nošení zakázáno.⁴² Velké studentské demonstrace v Praze dne 17. listopadu 1939 našly odezvu také v Německém Brodě a tento den bylo mnoho studentů zatčeno a uvězněno. Jako reakci na říjnové represálie a četná omezení byly k pomníku T.G.Masaryka u kostela sv. Kateřiny položeny dne 1. listopadu 1939 květiny.

Rok 1940 přinesl obyvatelům města další omezení. 25. ledna bylo oznámeno, že všechny obce a města v Čechách a na Moravě musí být označeny nejdříve německým a až na druhém místě českým názvem. Také názvy ulic musely být doplněny v němčině. Tyto červenobílé tabulky v němčině se objevily ve městě začátkem února. Po bleskovém polském tažení bylo rozhodnuto o výstavbě koncentračních táborů v Polsku. V koncentračním táboře v Osvětimi zahynuli mimo jiné četní představitelé brodského Sokola. Od roku 1940 byli také Židé

³⁷ Zavedení potravinových lístků konkrétně od 1. října 1939.

³⁸ *SOkA Havlíčkův Brod. SN 3/12. Havlíčkův Kraj ze dne 26. 10. 1939, ročník XXI., číslo 42, s 4.*

³⁹ *SOkA, Havlíčkův Brod. Hlášení četnických stanic, sign. 4/8.*

⁴⁰ *Tamtéž.*

⁴¹ *Konkrétně v oběžníku Presidia zemského úřadu v Praze číslo 21. 531 ze dne 29.4. 1939. SOkA Havlíčkův Brod. Oběžníky Presidia zemského úřadu v Praze. Sign K-7.*

⁴² *Byly to oběžníky ze dne 12. 10. a 31. 10. 1939. SOkA Havlíčkův Brod. Oběžníky Presidia zemského úřadu v Praze. Sign C - 41.*

v rámci rasové politiky říše vyzývání k přesunu do Prahy a později do Terezína. Nejvíce Židů odešlo z Německého Brodu 1. června 1942 v transportu do Terezína.⁴³

V dubnu 1940 dorazila nařízení ohledně oslav narozenin A. Hitlera.⁴⁴ S tím souviselo vyvěšování praporů s hákovým křížem na všech úředních budovách včetně škol. Od května museli skládat svůj slib A. Hitlerovi také civilní zaměstnanci správy.⁴⁵ Do 1. července musely být odstraněny veškeré pomníky a pamětní desky, které by připomínaly bývalou republiku. Současně byla provedena revize knihoven a zavedena přísná censura divadelních představení, tiskovin, ale také plakátů ve výlohách apod.⁴⁶ Všichni zaměstnanci museli předkládat doklady o svém árijském původu do 22. října pod pohrůžkou trestů. Při výuce neexistovaly „nezávadné“ učebnice a proto výuka probíhala ve formě diktování a psaní. Nyní bych se chtěl zmínit o územním vývoji okresu za Protektorátu. 26. září 1940 byl zrušen okresní úřad v Německém Brodě a došlo i ke změnám v podřízenosti obvodů a okresních soudů. Politická správa soudního okresu Německý Brod přešla na okresní úřad v Humpolci. Území soudních okresů Polná a Štoky připadla do správy okresního úřadu v Jihlavě a soudní okres Příbyslav do obvodu okresního úřadu v Novém Městě na Moravě. Ze soudního okresu Německý Brod byly vyčleněny obce Bartoušov, Dlouhá Ves, Mírovka, Vysoká, Jilemník, Pohled a Okrouhlická, o než se rozrostl soudní okres Štoky a obce Cibotín, Česká Bělá, Krátká Ves a Macourov, jež byly připojeny k soudnímu okresu Příbyslav.⁴⁷ Současně byl v Brodě zrušen Oberlandrát výnosem říšského protektora ze dne 1. října 1940.⁴⁸ Sídlem Oberlandrátu pro okresy Humpolec, Ledec nad Sázavou a Čáslav se stal Kolín, okres Chotěboř byl začleněn k Oberlandrátu v Pardubicích a okresy Polná a Štoky pod Oberlandrát v Jihlavě.

⁴³ *SOkA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 86.*

⁴⁴ *A. Hitler měl narozeniny 20. dubna.*

⁴⁵ *Již předtím tento slib musely skládat veškeré složky Wehrmachtu včetně jeho civilních zaměstnanců a také jednotky SS a policie.*

⁴⁶ *Konkrétně se jedná o doplnění oběžníku Presidia zemského úřadu v Praze ze dne 24. dubna 1939. SOkA Havlíčkův Brod. Oběžníky Presidia zemského úřadu v Praze. Sign. C - 2.*

⁴⁷ *SOkA Havlíčkův Brod. L. MACEK, Přehled územně - správního vývoje okresu Havlíčkův Brod od roku 1850. Pohled 1993, s. 4– 6.*

⁴⁸ *Konkrétně se jednalo o výnos č. 389 Sb. SOkA Havlíčkův Brod. L. MACEK, Přehled územně - správního vývoje okresu Havlíčkův Brod. Pohled 1993, s. 4.*

Další změny nastaly až v roce 1942 v souvislosti s tzv. Heydrichovou správní reformou.⁴⁹ Nově bylo vytvořeno sedm Oberlandrátů, přičemž část jejich agendy byla přenesena na Zemská presidia v Praze a Brně a část na vybrané okresní úřady, resp. na okresní hejtmany s rozšířenou působností.⁵⁰ Okresy Humpolec a Ledec nad Sázavou byly podřízeny okresnímu hejtmanství s rozšířenou pravomocí v Táboře, které podléhalo Oberlandrátu v Českých Budějovicích. Okresní úřad Chotěboř byl přeorganizován na pobočku okresního úřadu v Chrudimi, jenž spadal pod hejtmanství s rozšířenou pravomocí v Pardubicích a to zase pod Oberlandrát v Hradci Králové. Okresy Polná a Štoky a také okres Přibyslav (resp. Nové Město na Moravě) podléhaly hejtmanství s rozšířenou pravomocí v Jihlavě a to podléhalo Oberlandrátu sídlícímu tamtéž.⁵¹ Tolik tedy k územnímu vývoji Německobrodského okresu a nyní se vraťme k událostem ve městě samotném.

V roce 1941 byla velmi zajímavá akce, v níž měly být označeny všechny domy ve městě (veřejné instituce i soukromé domy) označeny písmenem „V“. Toto písmeno mělo být symbolem vítězství Říše. Během prosince 1941 přichází nařízení o pořízení soupisu všech zvonů ve městě. Tyto zvony pak měly být odevzdány válečnému průmyslu na přetavení. Pokračovalo zatýkání, zaměřené zejména proti komunistům.

V roce 1942 pokračoval pozvolný útlak vůči obyvatelům města. Okresní chorobinec byl vystěhován a v jeho budově byl zřízen internát německé mládeže. 25. dubna se dostal pod nucenou správu také měšťanský pivovar. Vnucenou správu Němci odůvodnili tím, že jeden z domů, patřících k pivovaru, obývali Židé.⁵² Tato německá správa způsobila pivovaru obrovské finanční ztráty. Po atentátu na říšského protektora R. Heydricha dne 27. května 1942 došlo k důkladným domovním prohlídkám a pražské noviny otiskovaly dlouhé seznamy lidí, kteří byli zastřeleni pro schvalování atentátu. Dále německá okupační správa zakázala slavit svátek J. Husa a tento den byl v rozhlase připomínán jako obyčejný pracovní den.

⁴⁹ *Byla to reorganizace soustavy Oberlandrátů v Protektorátu Čechy a Morava. Toto nařízení*

vstoupilo v platnost 15. června 1942. Konkrétně se jednalo o věstník Ministerstva vnitra č. 94/1942. SOKA Havlíčkův Brod. L. MACEK, Přehled územně - správního vývoje okresu Havlíčkův Brod, Pohled 1993, s. 5.

⁵⁰ *Jednalo se o takzvanou správu z příkazu Říše. SOKA Havlíčkův Brod. L. MACEK, Přehled územně - správního vývoje okresu Havlíčkův Brod, Pohled 1993, s. 5.*

⁵¹ *SOKA Havlíčkův Brod. L. MACEK, Přehled územně - správního vývoje okresu Havlíčkův Brod, Pohled 1993, s. 6.*

⁵² *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 88.*

Znatelná byla také proměna tisku. Zatímco v letech 1939 - 1941 byly v novinách oslavovány a připomínány svátky slavných českých osobností, svatých, básníků a vynálezců, tak od poloviny roku 1941 byly tyto rubriky v tisku přetransformovány na slavení svátků německých státníků a politiků, nebo byly v mnohých případech úplně zrušeny. Tak například v novinách Havlíčkův Kraj ze dne 12. 10. 1939 je otisknut článek k výročí úmrtí Jana Žižky z Trocnova doplněný ukázkami z literatury.⁵³ V dalších číslech těchto německobrodských novin je otištěna vzpomínka na K. H. Máchu a jeho dílo.⁵⁴ Připomínány jsou také dokonce svátky nebo výročí osobností, které ve svých dílech nebo svými činy bojovali proti německé rozpínavosti nebo německému jazyku. Již zmiňovaný Jan Žižka je toho důkazem. V novinách se objevují výročí jiných českých osobností, např. Jana Amose Komenského či dokonce „zapřísáhlého nepřítele němectví“ Josefa Jungmanna.⁵⁵ Od poloviny roku 1941 mají tyto články jinou podobu. Jsou v nich oslavovány představitelé německé branné moci. Oslavy narozenin „vůdce“, jeho generálů, ale i představitelů protektorátní vlády.⁵⁶

V květnu 1942 byly sňaty zvony z věží kostelů a odevzdány do rukou okupantů pro potřeby německého válečného průmyslu. Z věže hlavního kostela byl sňat zvon Václav. Při spouštění z věže se lano utrhlo a zvon se při pádu na zem poškodil. Občany Německého Brodu tato událost ještě více popudila proti okupantům.⁵⁷ Během listopadu bylo nařízeno vést veškeré matriční zápisy v němčině.

V tisku se začala stále ve větší míře angažovat německá vojenská propaganda. Stále častější byly články o velkých vítězstvích na frontách. Přepadení Sovětského Svazu dne 21. června 1941 německými vojsky bylo interpretováno jako reakce na „tajný anglo -bolševický komplot zaměřený proti Říši.“⁵⁸ Německý vpád zde byl definován jako preventivní útok proti sovětské politice, která byla podle článku výrazně protiněmecká a protiitalská a obě mocnosti

⁵³ *SOkA Havlíčkův Brod. SN 3/12. Havlíčkův Kraj ze dne 5. 10. 1939, ročník XXI, číslo 40, s. 6.*

⁵⁴ *Tamtéž, číslo 43, s. 3.*

⁵⁵ *Tamtéž, číslo 44, s. 3.*

⁵⁶ *SOkA Havlíčkův Brod. SN 3/12. Havlíčkův Kraj ze dne 23. 4. 1941, ročník XXIII, číslo 16 - 17, s. 1.*

⁵⁷ *SOkA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 88.*

⁵⁸ *SOkA Havlíčkův Brod. SN 3/12. Havlíčkův Kraj ze dne 25. 6. 1941, ročník XXIII, číslo 26, s. 1.*

„rdousila“, držela je na pokraji napětí a pouze je vydírala. Další články se týkaly vítězného postupu Wehrmachtu.⁵⁹

Porážky na východní frontě jako by ani neexistovaly, zprávy se zmiňovaly pouze v termínech „pro silný mráz jen místní, popř. žádné akce“,⁶⁰ popř. úvahy o jedinečnosti a výjimečnosti obyčejného německého vojáka, který je „jako jediný“ schopen všechny tyto těžké situace přestát a vydržet až do konce.⁶¹

Rok 1943 začíná pro obyvatele města kursy letecké ochrany, neboť německá Luftwaffe nedokáže účinně ochránit celé území Říše. Přišlo také další omezení a sice byl zakázán poslech krátkých vln pro občany české národnosti.⁶² Nedodržení tohoto opatření bylo postihováno těžkými tresty. V tomto roce došlo také ke změně ve vedení radnice. Dosavadní starosta města Josef Šindelář byl odvolán a na jeho místo dosazen vládní komisař německé národnosti Hermann Münzberger, který byl uveden v úřad 19. dubna 1943. Jeho přičiněním došlo v Německém Brodě k zavedení němčiny jako úřední řeči. Stále častější byly různé sbírky kovového materiálu pro obrovské výdaje německé válečné mašinerie. 10. června vykonával ve školách ve městě inspekci ministr školství a osvěty Emanuel Moravec. Ve svém projevu na náměstí kladl především důraz na výuku němčiny ve školách.⁶³ 12. června zahájilo svůj provoz Kuratorium pro výchovu mládeže. Jeho vznik podnítil právě výše jmenovaný ministr školství a osvěty Moravec. Toto kuratorium mělo převychovávat české děti na „říšské myšlení“. Náborová kancelář této instituce byla v přízemí školy u kostela. V srpnu 1943 došlo ke zrušení Zemského ústavu pro choromyslné a tato budova byla okamžitě přestavěna na SS lazaret. Nemocní z tohoto ústavu byli buď posláni do jiných zařízení, nebo domů. V září 1943 dává starosta města Münzberger příkaz k odstranění památníku Karla Havlíčka Borovského, který se nacházel v parku Svět.⁶⁴ Borovského pomník byl shledán nevhodným, aby zdobil německé město. K vlastní demolici pomníku

⁵⁹ *Tamtéž, číslo 44, s. 1.*

⁶⁰ *Tamtéž, číslo 50, s. 1.*

⁶¹ *SOkA Havlíčkův Brod. SN 3/12 .Havlíčkův Kraj ze dne 1. 1. 1942, ročník XXIV, číslo 1, s. 1.*

⁶² *SOkA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 89.*

⁶³ *Tamtéž, s. 89.*

⁶⁴ *Tento pomník byl vybudován v roce 1924 a byl dílem sochaře Bohumila Kafky. Jako materiál byla použita přetavená děla z první světové války.*

došlo ve dnech 3. - 10. září 1943.⁶⁵ Další ranou pro město bylo posílání celých ročníků mladých lidí na práci do Říše. Mnozí z těchto občanů se domů již nikdy nevrátili.⁶⁶

Rok 1944 byl ve znamení častých sběrů odpadových hmot (kosti, odhozené dráty, apod.), které německý průmysl zoufale potřeboval pro válečnou produkci. Dělníci byli všeobecně vyzváni, aby zvýšili svoje pracovní úsilí.⁶⁷ V tomto roce došlo také k dalším změnám v uspořádání okresu. Po zrušení Oberlandrátu v Praze připadl obvod okresu Čáslav⁶⁸ k Oberlandrátu v Hradci Králové. Ve středu, 15. března 1944 byla na Ostrově⁶⁹ konána slavnost na počest pátého výročí založení Protektorátu. Oslavu uspořádaly přidružené české spolky. Pozvánky byly číslovány a byly opatřeny úředním razítkem německého vládního komisaře. To byl zřejmě důvod, proč byla na této oslavě zaznamenána tak hojná účast.⁷⁰ Dne 13. dubna zemřel bývalý starosta města Josef Šindelář. Jeho pohřeb byl konán za obrovské účasti obyvatel města. Tento pohřeb byl vlastně i jakousi „tichou“ protiněmeckou demonstrací. Ještě v průběhu srpna došlo k další vlně zatýkání. Perzekuce byla zaměřena proti „politicky nespolehlivým osobám“⁷¹ Při této akci bylo ve městě zatčeno celkem 6 osob, z toho dva sociální demokraté a čtyři komunisti. Zatčení byli převezeni do Terezína a odtud později do koncentračního tábora, kde dva z nich zemřeli.⁷² Od podzimu 1944 došlo ke kácení v městských lesích. Německé jednotky také neustále pátraly po případných parašutistických seskocích. V září došlo k pracovnímu nasazení učitelů, kteří byli přiděleni k pracovním četám na letiště. Zatímco byl pedagogický sbor pracovníčně nasazen, žáci byli využiti na sběr potřebných materiálů a surovin. Většinu škol zabrala Todtova pracovní organizace a výuka v nich byla omezena na čtyři půldny v týdnu.⁷³ 15. listopad patří mezi nejsmutnější dny v historii města, protože město bylo postiženo náletem. Doposud byly „obvyklé“ nálety

⁶⁵ J. SOCHR- M.SOCHROVÁ, *Havlíčkův Brod a staletí. Havlíčkův Brod 1992, s. 42.*

⁶⁶ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 90.*

⁶⁷ *Např. dřevorubci byli vyzváni ke zrychlení své pracovní činnosti písemnou výzvou ze dne 19. 3. 1944. SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 90.*

⁶⁸ *Soudní okresy Čáslav a Habry.*

⁶⁹ *Část H. Brodu, kde se v nynější době nachází Kulturní dům Ostrov, kde se konají všechny společenské akce města.*

⁷⁰ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 90.*

⁷¹ *Tedy proti komunistům a sociálním demokratům.*

⁷² *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 90.*

⁷³ *Tamtéž, s. 90.*

„hloubkařů“⁷⁴ na letiště za městem. Tentokrát ale před polednem 15. listopadu 1944 byli při náletu na město dopadajícími bombami zabiti čtyři mladí školáci a zničena velká část školy v parku Svět. Školáci zahynuli při jedné ze sběrových akcí, konkrétně při sběru starého papíru pro německé okupanty u děkanské zahrady. Místo jejich smrti je dodnes označeno malým pomníčkem. Výuka ve škole byla přerušena do 28. listopadu a poté byla obnovena pouze ve čtyřech třídách. Vyučovací hodina byla z technických důvodů v této škole zkrácena na 30 minut. Při náletu byla poškozena nejen budova školy, ale také přilehlé domy a část historického městského opevnění s věží.

Rok 1945 již dával tušit, že konec války je nedaleko. Vánoční prázdniny trvaly žákům do 22. ledna 1945, ale již 23. ledna bylo vyučování na národních školách opět přerušeno.⁷⁵ Hlavním důvodem bylo nebezpečí v podobě častých náletů na brodské letiště a také vážlo zásobování škol uhlím. Děti tak dostávaly pouze dvakrát týdně domácí úkoly. Celé město trpělo citelným nedostatkem uhlí, takže ze škol, kde ještě byly zásoby, bylo přemístováno jinam. 14 února 1945 utrpěl Brod další ztrátu, když byl při velkém náletu na Prahu zabit slavný brodský rodák akademický malíř Otakar Štáfl a také jeho žena, spisovatelka Vlasta Štáflová. V německobrodském tisku byla otištěna četná rozloučení.⁷⁶ Počátkem roku bylo zakázáno civilnímu obyvatelstvu využívat vlakovou dopravu na delší vzdálenost. Proto se většina občanů ani nemohla s mistrem O. Štáflem rozloučit. Důvodem bylo velké vytížení německé dopravy a také stále častější útoky „hloubkařů“⁷⁷.

Školní vyučování bylo obnoveno až 4. dubna, bylo však velmi omezeno, od 15. dubna se téměř neučilo kvůli neustálým leteckým poplachům až byla výuka 28. dubna zastavena úplně. Od konce března procházely městem proudy uprchlíků ze Slezska. První uprchlíci byli v Brodě usazeni a prohlášeni za „národní hosty“.⁷⁸ Rostoucí příval uprchlíků však způsoboval městu nemalé problémy. Většina z nich si s sebou totiž přivedla také svůj dobytek a ten

⁷⁴ Tedy útoky stíhacích bitevníků daleko za týlem fronty. Nejčastějšími cíly těchto „hloubkařů“ byla letiště, vlaková nádraží, elektrárny a vojenská seřadiště.

⁷⁵ SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 91.

⁷⁶ SOKA Havlíčkův Brod. SN 3/12. Havlíčkův Kraj ze dne 1.3.1945, ročník XXVII, číslo 9, s. 5.

⁷⁷ Hloubkaři – stíhací a bitevní letadla spojenců, především letectva USA, napadající komunikace, letiště, vlaková nádraží a jiné strategicky významné objekty hluboko v území nepřitele. Název je odvozen od angl. výrazu těchto typů náletů „Rhubarbs“ – tedy zapadlý venkov.

⁷⁸ SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 91.

nemohl být nikde ustájen. Proto se brzy Smetanovo náměstí proměnilo ve „venkovský chlív“.⁷⁹ V blízkosti města se již odehrávaly boje s partyzány a konec války byl blízko. Zatímco město již čekalo na osvobození, stalo se něco nečekaného. 29. dubna kolem 23. hodiny v noci zaduněly městem výbuchy bomb. Bomby dopadly do ulice Žižkova. Jen zázrakem se celá událost obešla beze ztrát na životech.⁸⁰ Blížil se květen a také osvobození města.

1.9. Persekuce Židů v Německém Brodě za druhé světové války

Pronásledování Židů, prováděné Němci za druhé světové války bylo nejstrašnější, jaké kdy Židé zažili. Strašlivější než biblické útrapy tohoto národa a horší než středověké pogromy. Za okupace způsobil strach židovského obyvatelstva z německých okupantů vlnu sebevražd. Také v brodském okrese byly hlášeny tyto případy.⁸¹ Německý protižidovský vliv se projevil výrazně už před okupací samotnou a to zejména útočnými články v tisku.⁸² V jiném článku s názvem „Židé a rasismus“ se autor snaží „vědecky“ odůvodnit rasovou politiku Německa.⁸³ Ve stejném čísle těchto regionálních novin se na další stránce objevuje další protižidovský článek s výmluvným názvem „Konec židovské nadvlády“. Těsně po okupaci se objevují další útočné články očerňující Židy a snažící se je vyhnat z jejich pracovních míst („Židi ze zemských služeb“; „Obchod obilím do árijských rukou“; „Co budou dělat Židé?“).⁸⁴ Němci se velice rychle a důkladně zabývali „vyřešením“ židovské otázky, takže už 11. května se objevuje v regionálním tisku článek s názvem „Kdy bude dořešena otázka židovská?“⁸⁵ Němci židovskou otázku neřešili z náboženského hlediska, ale z hlediska rasového. Přesné

⁷⁹ J.CIBULKA, *Vzrušující májové dny 1945. In: Havlíčkobrodský zpravodaj, ročník 9., č.5, s. 4 - 5.*

⁸⁰ *SOkA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 92.*

⁸¹ *Tamtéž, s. 180.*

⁸² *SOkA Havlíčkův Brod. SN 3/12. Havlíčkův Kraj ze dne 19. 1. 1939, ročník XXI, číslo 3, s. 4.*

⁸³ *SOkA Havlíčkův Brod. SN 3/12. Havlíčkův Kraj ze dne 23.3.1939, ročník XXI, číslo 12, s. 3.*

⁸⁴ *Tamtéž, číslo 13, s. 4.*

⁸⁵ *Tamtéž, číslo 19, s. 4.*

definice byly vymezeny v tzv. Norimberských zákonech, kde bylo přesně definováno kde je a kdo není Žid. Po vzniku Protektorátu byli Židé vyloučeni ze všech veřejných institucí. Nesměli chodit ani do knihoven, biografů, na zábavy, dokonce ani do městských sadů. V Německém Brodě byl tento zákaz vydán až v roce 1941. Také nákupní doba pro Židy byla pouze mezi 15. - 17. hodinou, kdy už většina potravin byla rozebrána. Museli odevzdat všechny peníze a měsíčně jim byl vyplácen jen skromný příspěvek na jídlo. Také ošacení, které nepatřilo k nejnětější potřebě, byli nuceni odevzdat. Pro lékaře byl vydán zákaz léčit židovské pacienty. Ty směl léčit pouze židovský lékař.⁸⁶ Židovští zaměstnanci mohli dostat výpověď na hodinu, ovšem když chtěl podat výpověď on sám musel tak učinit s tříměsíční lhůtou. Také neděle jako den odpočinku pro židovské zaměstnance neplatila a byla tak běžným pracovním dnem. Židovská mládež byla nejdříve vyloučena ze všech středních a měšťanských škol, později (od roku 1941) nesměla ani do škol obecných. Vlakovou nebo městskou dopravu směli Židé používat pouze tehdy, pokud měli zvláštní povolení vydané úřady. Posadit se směli pouze v posledním voze a to ještě pouze když všichni cestující árijského původu už seděli. 10. srpna 1939 bylo nařízeno všem Židům v Německém Brodě, aby se odstěhovali do Prahy. Město opustilo asi 10 starousedlých rodin. Zbylo zde asi 120 Židů, kteří žili v neustálých obavách z toho, co bude dál.⁸⁷ Roku 1941 navíc přibylo pro Židy nařízení o nošení viditelné žluté hvězdy na oděvu. Chodit bez tohoto označení bylo bráno jako trestný čin, který byl trestán transportem do koncentračního tábora. Také v německobrodském okrese byl zaznamenán tento případ.⁸⁸ Další skupiny židovských usedlíků odjížděly s kolínským transportem 6. června 1942. Z těchto 120 židovských usedlíků se po válce vrátili zpět jen 4 lidé. V Brodě zůstala jen tzv. „smíšená manželství“, celkem 9 žen, provdaných za árijce. V roce 1944 nařídil vládní komisař Münzberger, že židovský hřbitov v Německém Brodě bude zrušen a na jeho místě bude zřízeno hřiště pro Hitlerjungend.⁸⁹ V polovině roku také bylo rozhodnuto o likvidaci zbylých židovských obyvatel Německého Brodu, tedy smíšených manželství. Tato manželství byla transportem poslána do Prahy. Tam byl pro členy ze smíšených manželství postaven tábor, který měl zpočátku ráz pracovní, později se přeměnil na tábor koncentrační. Byl postaven za Olšanským

⁸⁶ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 181.*

⁸⁷ *Tamtéž.*

⁸⁸ *Tamtéž.*

⁸⁹ *Tamtéž.*

hřbitovem, na bývalém tělocvičném stadionu Hagibor. Ženy v tomto táboře pracovaly ve slídárně a muži vykonávali nádenické práce. Pracovalo se pod přísným dohledem SS.⁹⁰ V lednu 1945 byl celý tábor přesunut do Terezína, kde se v květnu dočkal osvobození. Bilance provedená po válce byla velice smutná. Podle údajů z roku 1938 bylo v Čechách a na Moravě asi 117 000 lidí židovského vyznání, zatímco na konci října 1945 jich bylo napočítáno necelých 10 000.⁹¹

⁹⁰ *Tamtéž*, s. 182.

⁹¹ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji*, s. 183.

4. Letci a Německý Brod

1.10. Německá armáda v roce 1945

V roce 1945 již bylo definitivně jasné, že Německo druhou světovou válku prohrálo. Protiútok v Ardenách ztroskotal a na západní frontě se americká a britská vojska blížila k Rýnu. Na jihu spojenci dobyli většinu Itálie a na východě vojska 1. ukrajinského a 1. běloruského frontu bojovala na řece Odře. Ve středu východní fronty bojovala vojska pod velením 2. a 4. ukrajinského frontu pod velením maršála Malinovského a generála Petrova a osvobodila podstatnou část našeho území.⁹²

Osvobození našeho území začalo 7. dubna 1945, kdy začaly boje o Lanžhot. Protivníkem byla nově reorganizovaná skupina armád Střed pod velením generála-polního maršála Ferdinanda Schörnera. Toto vojsko bylo sice na ústupu, ovšem disponovalo i přesto nezanedbatelnou silou.⁹³ Nutno však podotknout, že to nebyly jednotky z dob vítězných tažení Wehrmachtu v letech 1939-1942. Mezi vojáky byly také 15 leté děti, vojenští vysloužilci z dob 1. světové války a odvedenci Volkssturmu.⁹⁴ Tato armáda také převzala v noci na 26. dubna 1945 veškerou moc v Protektorátu. F. Schörner tak vytřídal K. H. Franka v jeho pozici protektora.

Těžké boje byly svedeny především o přístupové cesty k Brnu a také o město samotné. Brno bylo dobyto Rudou armádou 26. dubna. Německý pokus o vybudování obranné linie v Dražanské vrchovině ztroskotal a boje se začaly postupně přesouvat na Českomoravskou vysočinu. Ve směru Jihlava – Německý Brod – Kolín postupovaly 1. gardová jezdecko - mechanizovaná skupina, 53. armáda generálporučíka Mangarova, 40. armáda generálporučíka Žmačenka, 1. rumunská armáda generála Atanasia a 4. rumunská armáda generála Dascanesca.⁹⁵

⁹² *Severní Čechy osvobodila vojska 1. ukrajinského frontu maršála I. S. Koněva.*

⁹³ *Bylo to něco přes 900 000 mužů. M.KOUBSKÝ, Osvobození Havlíčkobrodsko sovětskou armádou. Havlíčkův Brod 1966, s. 15.*

⁹⁴ *Organizace domobrany Třetí říše.*

⁹⁵ *KOL. AUTORŮ, Květen 1945 ve východočeském kraji. Hradec Králové 1975, s. 29.*

Německé jednotky ustupovaly směrem k americkým liniím, aby jejich vojska unikla sovětskému zajetí. Ovšem Pražské povstání 5. května 1945 a jeho odezvy v řadě měst a obcí značně zkomplikovalo plány německého velení. Většina skupiny armád Střed se tak dostala do zajetí Rudé armády. Některé jednotky však kladly zoufalý odpor, poslední jednotky kapitulovaly dokonce až 11. května 1945 po tuhých bojích u Milína.

1.11. Letiště v Německém Brodě 1937 – 1945

Vznik letiště v Německém Brodě souvisí se zhoršující se mezinárodní situací.

Ministerstvo národní obrany nařídilo založit početné letecké základny. Podle direktivy ministerstva měla být na podzim roku 1937 v Německém Brodě umístěna bombardovací peruť složená ze tří letek. Zástupci města byli pověřeni vybrat pro letiště vhodnou lokaci. Po dohodě s vojenskými poradci bylo vybráno místo asi 2 km jihozápadně od města poblíž vesnice Občiny u Poděbab. Půda byla zčásti odkoupena a zčásti zkonfiskována na základě Národního zákona o obraně.⁹⁶ Konstrukční práce tak mohly započít. Současně bylo započato se stavbou skladu paliva a olejů. Letiště bylo oficiálně předáno do rukou československého letectva (konkrétně 3. peruť 6. vzdušného pluku) 24. 1. 1939. Tato peruť však na letišti působila již od prosince 1937 a to i přesto, že letiště v té době bylo teprve ve výstavbě. 31.12. 1938 byla podepsána dohoda na 25 let o užívání letiště armádou.⁹⁷ Kvůli vzrůstajícímu napětí byl do Brodu převelena také jedna stíhačka B-534 od policejní vzdušné hlídky.

15. 3. 1939 bylo letiště obsazeno Wehrmachtem a za Protektorátu opět hojně využíváno. Pozemní jednotky odešly 21. června 1939. Rozpuštěné jednotky čs. armády formálně předaly hangár a veškerá letištní zařízení do rukou zástupců Luftwaffe 28. června 1939. Německé jednotky se na letiště vrátily 4. září a okamžitě obsadily budovu velitelství a pokročily s dokončením všech zařízení. V říjnu 1940 podepsalo město a velitel letiště v Německém Brodě smlouvu o používání letiště letectvem Luftwaffe. Letiště bylo používáno pro trénink a výcvik pilotů a také jako odstavné letiště města Brna. Nyní bych chtěl jen pro zajímavost zmínit typy letadel, která zde buď létala, nebo toto letiště alespoň

⁹⁶ *Zákon 63/1935. A. JANDA – T. PORUBA, Messerschmitt Bf 109s of JG 52 in Deutsch Brod. Praha 2004, s. 1.*

⁹⁷ *Za armádu to byl konkrétně pplk. Jan Junk a za město pak tehdejší starosta Brodu Josef Šindelář. A. JANDA – T. PORUBA, Messerschmitt Bf 109s of JG 52, s. 2.*

„navštívila“. Byly to stroje Grumann Baby, Klemm Kl 35, Bücker Bü 131, Bü 181, Arado Ar 65, Ar 66, Focke - Wulf Fw 44, Fw 56, Fw 58, Heinkel He 72, He 111, Rotha Go 145, Siebel Si 204, Fieseler Fi 156, Messerschmitt Bf 108, Bf 109, Me 262, Junkers Ju 52, Ju 87, Henschel Hs 129B a jiné.⁹⁸ Z tohoto přehledu je vidět, že nejvíce jsou zastoupeny cvičné, kurýrní a přepravní stroje. Rozhodně největší kuriozitou je „návštěva“ tryskového stíhacího letadla Me 262 na konci války. Tento stroj zřejmě patřil do stavu JG 7, tedy jediné eskadry, která vzlétala z našeho území vybavena tryskovými stíhačkami.⁹⁹ Stroj se za letu porouchal a byl donucen nouzově přistát právě na letišti v Brodě, kde byl také opraven.¹⁰⁰

Větší provoz „zažilo“ letiště až od září 1943, kdy byla do Německého Brodu převelena St. G. 102 vybavená letadly typu Ju 87 „Štuka“. Kronika vesnice Poděbavy zaznamenala přílet 75 „Štuk“ dne 18. září 1943.¹⁰¹ Tato cvičná bitevní eskadra byla rozpuštěna v únoru 1945 spolu s ostatními tréninkovými jednotkami.

Začátkem března 1945 vzrostl opět počet letadel na místním letišti. Byla sem totiž převelena letka Messerschmittů Bf 109 G-10. Tyto „stodevítky“ byly od JG 210 ROA.¹⁰² Tyto jednotky spadaly plně pod letecký sbor 6. letecké armády pod velením generála Seidemanna. Dne 16. dubna spojenecká průzkumná letadla odhalila na letišti přes 70 bojových letadel.

V průběhu dubna 1945 podstatně vzrostl počet letadel, operujících z letiště. V období od 20. dubna do 30. dubna (tedy když vrcholila bitva o přístupové cesty k Brnu a o město samotné) byly do Brodu převeleny mnohé letecké jednotky. Ve dnech 20. – 21. dubna 1945 přilétla na letiště téměř kompletní stíhací eskadra JG 52.¹⁰³ 25. dubna na letiště přilétla také jednotka bitevníků Hs 129B, aby zasáhla do poslední fáze bitvy o Brno a alespoň trochu odlehčila pozemním jednotkám Wehrmachtu. Ve stejný den zahájila Rudá armáda mohutný útok na moravskou metropoli. 2. ukrajinský front maršála Malinovského překonával

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 3.

⁹⁹ *Konkrétně z letiště v Ruzyni. A. JANDA – T. PORUBA, Messerschmitt Bf 109s of JG 52, s. 4.*

¹⁰⁰ *Tamtéž*, s. 4.

¹⁰¹ *Tamtéž*.

¹⁰² *ROA je zkratka pro Ruskou Osvobozenou armádu gen. A. A. Vlasova.*

¹⁰³ *S výjimkou I/JG 52 – ta byla převelena do Staré Kamenice a III/JG 52 – ta se nacházela ve Svídnicí. 3. května se však obě zbylé jednotky přesunuly za zbytkem eskadry do Německého Brodu. A. JANDA – T. PORUBA, Messerschmitt Bf 109s of JG 52, s. 8.*

německou obranu také díky masivní letecké podpoře, zejména 5. letecké armády. Co se německé letecké obrany týče, celá Morava byla bráněna pouze jednou leteckou eskadrou, konkrétně to byla JG 77. Tato jednotka samozřejmě neměla dost sil, aby mohla vzdorovat obrovské přesile ruského letectva. Také proto se dá říci, že převelení JG 52 poněkud zpomalilo postup ruských jednotek. Na dalších stránkách bych se chtěl alespoň stručně zmínit poslední dny existence této eskadry. Zmínku si zaslouží už jen díky faktu, že to byla nejlepší německá stíhací eskadra za celou druhou světovou válku a její piloti patřily k největším „stíhacím esům“ tohoto konfliktu.

1.12. *Poslední dny stíhací eskadry JG 52*

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, většina eskadry JG 52 přiletěla na letiště do Německého Brodu ve dnech 21.- 22. dubna 1945. Již při tomto přeletu se jednotlivé skupiny dostaly do kontaktu s nepřítelem.¹⁰⁴ V dalších dnech se eskadra zapojila do bojů o Brno.

8. května letěla na svůj poslední bojový let. Jeden z jejích pilotů, velitel I/JG 52 Hauptmann Erich Hartmann získal na Brnem své poslední, 352. letecké vítězství. Ihned po přistání dostal od velitele eskadry Obersta Hermanna Grafa rozkaz ke zničení všech bojeschopných strojů na letišti, aby nepadly do rukou nepřítele.

Po vykonání rozkazu se celá kolona složená z příslušníků Luftwaffe, pozemních vojsk a civilních uprchlíků dala do pohybu směrem k Písku, kde operovaly americké jednotky. Ke koloně se připojil také Major H. Grasser, velitel JG 210 ROA¹⁰⁵ spolu se svými letci a pozemním personálem. Těmto pilotům bylo jasné, co by je čekalo, kdyby se dostali do zajetí Rudé armády. Nedaleko Písku se celá kolona zastavila. Podél silnice totiž jelo několik amerických tanků. Oberst Graf a Major Hartmann¹⁰⁶ vyjednali podmínky kapitulace. Z Písku přijela auta s vojáky 90. US pěší divize, odzbrojila vojáky a odvezla vojenské zajatce do sběrného tábora ve Strakonících. Němečtí vojáci ovšem nevěděli, že 90. US pěší a 16. US tanková divize bez rozkazu překročily demarkační linii, která končila u Plzně. Podle ujednání tak museli vydat všechny německé vojáky, které zajaly za touto linií, do rukou Rudé armády. Němečtí vojáci se tak dostali do zajetí, z něhož se mnozí vraceli až po několika letech a někteří se již nevrátili vůbec. 17. května vyrazila celá kolona do Skočic, kde byla předána do rukou Rudé armády. Registrace zajatců trvala do 26. května, přičemž se u každého zajatce zjišťovala jeho vojenská kariéra a také jeho civilní povolání. 7. června dorazili zajatci do Českých Budějovic. 3. srpna odešli všichni zajatci na nádraží v Českých Budějovicích a odtud také druhého dne odvezení. Důstojníci byli odděleni od svého mužstva a odvezeni do

¹⁰⁴ *Jednalo se o stíhačky P 51D Mustang americké 8. letecké armády. R. F TOLIVER – T. J. CONSTABLE, Sundejte Hartmanna! Plzeň 1994, s. 106- 114.*

¹⁰⁵ *Letectvo Ruské Osvobozenecké Armády gen. A. Vlasova bojující v rámci Luftwaffe.*

¹⁰⁶ *E. Hartmann byl povýšen po svém posledním bojovém letu do hodnosti majora. P. BERGER, 10 800 sestřelů, historie Jagdgeschwader 52. Praha 2001, s.152.*

pracovního tábora Grjazovec 1100 km severozápadně od Moskvy. Vojáci a poddůstojníci byly odvezeni do tábora Rustavi 30 km jižně od města Tbilisi.¹⁰⁷

¹⁰⁷ *Tamtéž, s. 156.*

1.13. *Portréty letců obou stran*

V Německém Brodě a okolí se narodili krajané, kteří po okupaci odešli do zahraničí, aby dále pokračovali v boji proti přesile hitlerovských vojsk na území mnoha států. Mnohdy byla jejich cesta velmi složitá a v nejednom případě v boji za svobodu svoji a svých bližních obětovali to nejcennější- svůj život. Vybral jsem jména čtyř vynikajících letců, kteří za nás bojovali v leteckých soubojích nad Polskem, Francií a Velkou Británií. Pro zajímavost jsem vybral také jména čtyř příslušníků Luftwaffe¹⁰⁸, jejichž poslední působení v řadách Německé branné moci v druhé světové válce je spjato právě s Německým Brodem.

Prvním z portrétů našich krajanů je plukovník letectva in memoriam **Stanislav Zimprich**. Narodil se 3. března 1916 v Německém Brodě, kde také prožil svoje mládí. Byl aktivním fotbalistou AFK Německý Brod, rád plaval a běhal na lyžích. Jeho velkým kamarádem byl další pilot z Německého Brodu Jan Laška¹⁰⁹, který stejně jako on bojoval v řadách 310. perutě.

Po absolvování obchodní akademie v Chrudimi nemohl najít zaměstnání, a proto vstoupil dobrovolně do armády. V létě 1938 byl poručík Stanislav Zimprich u Leteckého pluku č.5. Následovala mobilizace, mnichovská dohoda a okupace. V dubnu 1939 požádala Říšskoněmecká správa českou vojenskou správu o letce, kteří by přelétávali původní československá letadla do Říše. V mnoha případech došlo k sabotážím při přistávacím manévru. Mezi těmito letci se nacházel také poručík Zimprich z Německého Brodu. Aby mohl bojovat s německými vojsky, musel odejít z vlasti. K tomuto kroku se odhodlal 28. května 1939, kdy překročil hranice s Polskem. Ještě ten den se hlásil na československém konzulátu v Krakově.¹¹⁰ Dne 20. června 1939 připlul loď *Sobieski* do Boulogne ve Francii. Následovala další cesta, tentokrát do řad Cizinecké legie v Africe. Jeden z letců, Stanislav Fejfar ve své knize popsal pocity našich letců v Africe: „26. srpen. Několik dní a jaký převrat. Francie, Anglie mobilizuje – Německo a Rusko pakt o neútočení. Polsko v té samé situaci jako

¹⁰⁸ *Německé válečné letectvo.*

¹⁰⁹ *F/Lt. Jan Laška zahynul při cvičném letu 26. dubna 1944 po srážce se Spitfirem F/Sgt. Františka Fanty.*

¹¹⁰ *K. ČERNÝ, Z Vysočiny na křídla RAF, Havlíčkův Brod 2002, s.25.*

*my před rokem. A u nás žádná změna! Stále jenom čekáme. Seržanti pěchoty a dělostřelectva, kteří přijeli s námi, odjíždějí! Dnes poslední. Čekáme – a doufáme. V co? Ve válku! Víím, že je to hrozné přát si smrt snad miliónů lidí, ale co můžeme dělat? Je to jediná možnost, jak pomoci našemu národu. Čekáme a doufáme!*¹¹¹

Jejich cesta k letectvu do Francie vedla po vypuknutí druhé světové války přes africké koloniální základny Oran a Blidu. Od 11. do 18. května 1940 působil poručík Zimprich v Chartres, kde se přeškoloval na francouzská stíhací letadla a poté přešel ke stíhací skupině GC I/8, která byla vyzbrojena letouny Marcel Bloch MB 151 C1 a MB 152 C1. Zde zůstal až do 19. června 1940. O dva dny později, tedy 21. června 1940 odpluli všichni českoslovenští příslušníci GCI/8 z Bayonne lodí *Königin Emma* do Velké Británie.¹¹²

Poručík Stanislav Zimprich patřil stejně jako většina československých letců k základnímu kádru 310. československé stíhací perutě se stanovištěm v Duxfordu, kam dorazil spolu s dalšími letci z lodě *Königin Emma* 12. července.

K prvnímu souboji „třistadesítky“ s nepřítelem došlo 26. srpna 1940 a o pět dní později zaznamenal svůj první sestřel také poručík Zimprich. Jeho „Hurricane“¹¹³, označený číslem P3156 se dostal do souboje s německou „stodevítkou“¹¹⁴ a německého stíhače sestřelil. Ve 13:45 bezpečně dosedl na letiště v Duxfordu.¹¹⁵ První kontakt s nepřítelem se tedy vydařil a poručík Zimprich přidával na své konto další sestřely. 7. září 1940 mu byly uznány další dva sestřely, tentokrát byli jeho protivníky německé „stodesítky.“¹¹⁶ Podařilo se mu sestřelit dva z protivníků, poté se však sám musel spasit únikem do mraků, protože jej pronásledovaly další dva Messerschmitty. Když se mu je podařilo setřást, měl v nádrži málo paliva, a proto zamířil na domovskou základnu. 9. září 1940 jeho vítězná série pokračovala sestřelením jednoho Messerschmittu Bf 110 a jednoho He 111 nad Westerhamem.¹¹⁷ Po tomto boji měl Zimprich tak málo paliva, že musel nouzově přistát na záložním letišti v Biggin Hillu.¹¹⁸ 18.

¹¹¹ S. FEJFAR, *Deník stíhače. Hradec Králové 1970, s.23.*

¹¹² J. RAJLICH, *Na Nebi sladké Francie. Praha 2003, s. 56-60.*

¹¹³ *Jedná se o stíhací letoun britské výroby Hawker Hurricane Mk.I.*

¹¹⁴ „Stodevítka“ je slangový název pro stíhací letoun německé výroby Messerschmitt Bf 109E.

¹¹⁵ J. RAJLICH, *310. stíhací peruť. Plzeň 1994, s. 19-21.*

¹¹⁶ „Stodesítka“ je slangový název pro stíhací letoun německé výroby Messerschmitt Bf 110.

¹¹⁷ *He 111 byl bombardér německé výroby od firmy Heinkel.*

¹¹⁸ J. RAJLICH, *310. stíhací peruť, s. 36-37.*

září 1940 se mu ještě podařilo těžce poškodit německý bombardér. V dokončení útoku pilotovi zabránil nedostatek munice.¹¹⁹

V průběhu roku 1941 plnil bojové lety, ale nezaznamenal v nich žádné vítězství. Pak přišel osudný 12. duben 1942, kdy celkem šest pilotů jednotky provádělo cvičné souboje. Během náviku došlo ke kolizi dvou strojů. Krátce po jedenácté hodině se F/Lt.¹²⁰ Stanislav Zimprich pilotující Spitfira¹²¹ Mk.Vb. se dostal příliš blízko za stroj Sgt. Stanislava Halamy. Jeho vrtule se mu zařízla do kormidel. Pilot Halama musel nouzově přistát v naprosto nevhodném terénu. Toto přistání se mu však nepovedlo a seržant byl na místě mrtvý. Také druhý Spitfire klesal k nouzovému přistání. Poručík Zimprich vyskočil z padajícího letounu do moře. I přesto, že na místo dopadu byly okamžitě vyslány záchranné čluny a letectvo, pilot nebyl nalezen.¹²² Teprve v polovině července byly pozůstatky Stanislava Zimpricha nalezeny u Domne Martin, tedy asi 120 kilometrů severozápadně od místa nehody. Pilot mohl být identifikován podle legitimace a nalezeného deníčku. F/Lt. Zimprich byl pochován na hřbitově Sv. Augustina v devonském Heantonu, Sgt. Halamu pochovali na hřbitově St. Illogan v Camborne-Redruth. Po válce byl kapitán Stanislav Zimprich povýšen rozkazem ministra národní obrany povýšen in memoriam do hodnosti štábního kapitána letectva. V roce 1991 byl povýšen in memoriam prezidentem republiky V. Havlem do hodnosti plukovníka letectva.

Druhým pilotem, který se narodil v Německém Brodě či blízkém okolí byl brigádní generál letectva in memoriam **Karel Kuttelwascher**. Narodil se 23. září 1916 ve Svatém Kříži, což je malá vesnička asi 2 kilometry od Havlíčkova Brodu. V Brodě vychodil obchodní školu a nastoupil v koloniálním obchodě v Kladně. Tam však pracoval jen krátce. Velice jej přitahovala letadla a letecká technika. Při první příležitosti se dobrovolně přihlásil k letectvu a byl přijat. V letech 1935- 1937 absolvoval Školu pro odborný dorost letectva ve Vojenském leteckém učilišti v Prostějově, kde byli vychováváni budoucí poddůstojníci letectva. Po dokončení školy byl Kuttelwascher přidělen na letiště Praha- Kbely ke 4. Leteckému pluku, kde prodělal stíhací výcvik. V květnu 1938 následovalo přeložení do Hradce Králové k 1.

¹¹⁹ *Tamtéž*, s.48.

¹²⁰ *F/Lt. je zkratka britské hodnosti Flight Lieutenant. Tato hodnost odpovídá hodnosti kapitána v českém letectvu.*

¹²¹ *Jedná se o stíhačku britské výroby Supermarine Spitfire.*

¹²² *J. RAJLICH, 310. stíhací peruť, s. 66-67.*

Leteckému pluku T.G.Masaryka, kde byl přidělen ke 32. stíhací letce, vyzbrojené dvouplošníky Avia B-534. Velitelem této letky byl v té době štábní kapitán letectva Evžen Čížek, pozdější velitel 312. československé stíhací perutě RAF.¹²³

V době zhoršené mezinárodní situace v roce 1938 se 32. letka přesunovala z jednoho letiště na druhé. Nacházela se na jižní Moravě, později na východním Slovensku, dokonce na Podkarpatské Rusi, kde létala pohotovostní lety proti maďarským letadlům, která se snažila narušit československý vzdušný prostor. Ke konci roku 1938 se letka vrátila zpět do Hradce Králové. Tam ji také zastihl 15. březen 1939, tedy den okupace našich zemí wehrmachtem. Většina letců se však s „novým pořádkem“ nesmířila a snažila se utéct do zahraničí, aby mohla bojovat proti okupantům. Jejich cesta vedla většinou přes Polsko, němž letci správně předpokládali, že se dostane jako první do konfliktu s Třetí říší. Četař Karel Kuttewascher byl jedním z nich. Za pomoci přátel se spolu s několika kamarády z letky dostal v noci na 19. června 1939 v zaplombovaném nákladním vagónu přes protektorátní hranici do Polska a krátce na to společně s ostatními na palubě lodi *Castelholm* do Francie. Prozatím ale nebyl žádný se států ve válečném stavu s Německem, takže se všichni letci museli nechat naverbovat k Cizinecké legii. Tohoto závazku je mohla zbavit pouze válka. Karel Kuttelwascher absolvoval tvrdý pěší výcvik u 1.pluku cizinecké legie v alžírském Sidi bell Abbes. Po vypuknutí války se dostal k l'Armée de l'Air.¹²⁴ Nejprve jej odeslali na letiště v Tunisu a Alžíru a během zimy 1939- 1940 byl přeložen na výcvikovou základnu stíhačů Centre d'Instruction de Chasse No.6 v Chartres. Na francouzské a americké stíhačky¹²⁵ se zde přeškolovala asi stovka českých letců. Kuttelwascher byl přeškolen na francouzskou stíhačku Morane- Saulnier MS- 406C.1. Do bojů během „podivné války“ však už nezasáhl. Příležitost dostal až 10.května 1940, kdy začalo německé západní tažení. Kuttelwascher byl přeložen ke Groupe de Chasse III/3. Během tohoto tažení se mu podařilo sestřelit dva německé letouny jistě a jeden pravděpodobně. Za tento výkon byl vyznamenán Francouzským válečným křížem *Croix de Guerre* s palmou a stříbrnou hvězdou.¹²⁶

¹²³ K. ČERNÝ, *Z Vysočiny na křídla RAF*, s.66.

¹²⁴ *Francouzské vojenské letectvo*.

¹²⁵ *Na konci třicátých let nakoupila francouzská vláda od Spojených států stíhačky americké společnosti Curtiss typu A 75 Hawk.*

¹²⁶ J. RAJLICH, *Esa na obloze*. Praha 1995, s.13.

Porážka Francie se ale rychle blížila a pro naše letce zbývala jediná cesta- do Velké Británie. 1. července 1940 byli čeští piloti GC III/3 uvolněni, aby mohli odjet do marocké Casablanky, kde se soustředovali i další letci a vojáci. Z tohoto přístavu vypluli 9. července 1940 na lodi *Royal Scotsman*, která je dopravila do britského Gibraltaru. Odtud pokračovali 21. července 1940 lodí *David Livingstone*, která 5. srpna 1940 doplula do britského přístavu Cardiff. Všichni letci museli nejprve po příplutí na britské ostrovy do tzv. karanténního tábora, kde byli prohlédnuti lékařem a podrobeni vyšetřením zraku a sluchu. Teprve po této prohlídce mohli být přijati jako součást RAF.¹²⁷ Dne 14 srpna 1940 byl Karel Kuttelwascher přijat do RAF v hodnosti Sergeant. Z československého tábora v Cosfordu byl spolu s dalšími letci poslán k přeškolení na britské stíhačky Hawker Hurricane k 5. OTU¹²⁸ v Aston Downu. 3. října 1940, tedy v době, kdy se letecká bitva o Británii již pozvolna chýlila ke svému konci, byl Karel Kuttelwascher převelen k britské 1. stíhací peruti. Personál „jedničky“ byl smíšený. Tvořily jej Britové, Kanadáné, Novozélandáné, Francouzi, také jeden Litevec a v neposlední řadě Češi.¹²⁹ Již v říjnu 1940 bylo u jednotky jedenáct Čechů a během dvou let se jich u jednotky vystřídal celkem třicet.

Během útočných akcí na jaře a v létě 1941 získal Karel Kuttelwascher tři jisté a jeden pravděpodobný¹³⁰ sestřel. Ve všech případech se jednalo o německé stíhačky Messerschmitt Bf 109 verze E, popř. jeho novější verze F. Poslední denní sestřel získal 27. června 1941 v průběhu akce *Circus* 25.¹³¹ Hned při přeletu se stíhací doprovod dostal do kontaktu s německými Messerschmitty Bf 109F od známé stíhací eskadry JG 26 „Schlageter“, které v té době velel jeden z nejúspěšnějších stíhacích pilotů Luftwaffe Oberstleutnant¹³² Adolf

¹²⁷ RAF – Royal Air Force. Britské královské letectvo.

¹²⁸ OTU- Operational Training Unit. Výcviková jednotka britského letectva.

¹²⁹ U 1. stíhací perutě sloužila řada úspěšných cizinců v RAF- čtvrtý nejúspěšnější Kanadán S/Ldr Mark H. Brown, nejúspěšnější Francouz F/Lt. Jean Demozay Morlaix, nejúspěšnější Novozélandán F/Lt Colin F. Gray a nejúspěšnější Čechoslovák F/Lt Karel Kuttelwascher. K. ČERNÝ, *Z Vysočiny na křídla RAF*, s. 68.

¹³⁰ Pravděpodobný sestřel znamená, že pilot těžce poškodil nepřátelský letoun, který se stal neovladatelným, ale nemohl prokázat jeho přesné místo jeho dopadu na zem, popř. přesné místo jeho nouzového přistání.

¹³¹ Operace *Circus*- úkolem těchto misí byl doprovod bombardérů nad území okupované Francie.

¹³² Oberstleutnant - něm. hodnost, odpovídající hodnosti podplukovníka v tehdejší čs. armádě.

Galland¹³³. Kuttelwascher vypálil na jeden Messerschmitt a zasáhl jej. Pilot, pravděpodobně Gefr.¹³⁴ Otto Friedrich od II/JG 26 odhodil kabinu a snažil se vyskočit. V současné chvíli zpozoroval Kuttelwascher záchranné čluny, vyrážející od francouzského pobřeží.¹³⁵ Od 1. července 1941 byla 1. peruť pověřena obranou před nočními útoky na přístavy Southampton a Porstmouth. Piloti se tak museli adaptovat na noční létání. Během těchto přeškolování zaútočila 1. peruť také proti nepřátelským plavidlům. Karel Kuttelwascher se tak 19. srpna 1941 podílel na potopení dvou rychlých torpédových člunů u belgického města Ostende. V noci z 28. na 29. prosince 1941 pravděpodobně potopil jeden tanker. Na sklonku léta a na podzim roku 1941 operační aktivita 1. stíhací peruť poněkud poklesla. Výjimkou byly pouze výše zmíněné útoky na námořní cíle u města Ostende. 17. února 1942 byl Karel Kuttelwascher povýšen do hodnosti Flight Lieutenant¹³⁶ a byl pověřen velením jedné letky v rámci peruť. Na počátku roku 1942 se peruť začala zapojovat do operací *Night Intruder*. Tyto akce spočívaly v ničení nepřátelských bombardovacích letadel v blízkosti jejich leteckých základen. Zpočátku to probíhalo tak, že britské pobřežní hlídky podaly hlášení o tom, kde se k anglickému pobřeží blíží bombardovací svaz. Na základě těchto hlášení vzletli noční stíhači k vytipovaným leteckým základnám nepřítele, aby jej překvapili při návratu. Bombardéry byly totiž při zpáteční cestě velmi zranitelné. Obvykle měly málo paliva a střeliva, posádky byly unavené, někdy dokonce zraněné, střelci museli při přistání opouštět svá palebná stanoviště, měly rozsvícená polohová světla a nízkou přistávací rychlost. Tyto faktory z nich udělaly téměř ideální cíl pro stíhače. Tato taktika byla sice výhodná, nicméně se jednalo o taktiku pasivní. Útočilo se totiž na letouny, které již se vracely z náletů na Británii. V další fázi operací *Night Intruder* se Britové chopili iniciativy a jejich stíhači začali létat nad kontinent hned po setmění, aby zastihli osádky bombardérů při startu k náletům. Operace *Night Intruder* prováděla 1. stíhací peruť od 1. dubna do 2. července 1942. Během těchto akcí její piloti zničili velké množství bombardérů nepřítele. Nejúspěšnějším pilotem

¹³³ Galland měl v té době víc než 70 vítězství a byl prvním vojákem Wehrmachtu, který dostal Meče k Rytířskému kříži a Dubovým ratolestem (21.6.1941). Celkem nalétal 705 bojových letů a dosáhl 103 sestřelů na Západě. V roce 1942 přidal ke svým vyznamenáním také Brilianty, což byl nejvyšší stupeň řádu Rytířského kříže. Válku skončil v hodnosti generálporučík. S. MATYÁŠ, *Stíhací esa Luftwaffe*. Most 1994, s.76-80.

¹³⁴ Gefr.- něm. hodnost, odpovídající hodnosti svobodníka v tehdejší čs. armádě.

¹³⁵ J. RAJLICH, *Esa na obloze*, s.19.

¹³⁶ Flight Lieutenant - kapitán.

„jedničky“ se stal Karel Kuttelwascher. V průběhu 15 akcí *Night Intruder* sestřelil 15 bombardérů jistě a 5 dalších strojů těžce poškodil. Jeho celkové skóre pak činilo 20 jistých sestřelů, 2 pravděpodobné a 5 těžce poškozených letounů nepřítele. 9. července byla peruť přezbrojena a změněna na bitevní peruť. Kapitán Kuttelwascher chtěl pokračovat v nočním stíhání a tak byl na vlastní žádost přeložen k 23. noční stíhací peruti, která byla jako jedna z prvních vyzbrojena na nové stíhačky De Havilland Mosquito NF. Mk.II. Karel Kuttelwascher byl vůbec prvním cizincem, kterému Britové umožnili bojovat na těchto vynikajících strojích. Takové štěstí jako u předchozí squadrony už neměl a do října se nedostal do kontaktu s žádným nepřátelským letounem. 1. října 1942 byl F/Lt Karel Kuttelwascher odvolán ze všech bojových akcí a přidělen k Inspektorátu československého letectva v Londýně. 10. června 1943 byl pověřen speciálním posláním na americkém kontinentě. Měl zde propagačně působit při náboru krajanů pro československé letectvo ve Velké Británii a na zdejších školách měl předávat své bojové zkušenosti nováčkům. Dvanáctkrát byl Kuttelwascher hostem rozhlasové stanice CBS,¹³⁷ byl hostem v Hollywoodu¹³⁸ a dokonce se stal comicsovým hrdinou. Američané nakreslili jeho válečné zážitky pod názvem *Czech Night Hawk*.¹³⁹ Od října 1943 pak pokračoval ve svém turné, tentokrát po Kanadě. 12. prosince 1943 se vrátil zpět do Velké Británie. 2č. ledna 1944 byl jako testovací pilot přeložen ke 32. MU¹⁴⁰ se sídlem v St. Athanu u Cardiffu v jižním Walesu, kde působil až do konce války.¹⁴¹

Když se sestavovala tabulka nejlepších nočních stíhačů RAF, objevilo se jméno Karel Kuttelwascher s 15 potvrzenými sestřely na 6. místě. Patří mu tak místo mezi předními spojeneckými esy.

Do osvobozeného Československa se vrátil 18. srpna 1945. Doma byl přivítán jako národní hrdina. Byl povýšen na štábního kapitána a přidělen k vojenské sekci letiště Praha- Ruzyně. V září pak nastoupil u Vojenské letecké akademie v Hradci Králové jako instruktor. 21. května 1946 ukončil službu u československého letectva a 26. května odletěl zpátky do Británie za svojí rodinou, založenou za války. V listopadu 1946 získal místo u civilní letecké

¹³⁷ V Británii byl hostem BBC celkem 42 krát.

¹³⁸ Setkal se zde také se slavným Errolem Flynnem.

¹³⁹ Český noční jestřáb.

¹⁴⁰ MU- Maintenance Unit (Oprávérenská jednotka).

¹⁴¹ K. ČERNÝ, *Z Vysočiny na křídla RAF*, s. 77.

společnosti *British European Airways*. Válečné vypětí na něm ale zanechalo následky. Karel Kuttelwascher zemřel v noci ze 17. na 18. srpna 1959 na srdeční infarkt, který jej postihl během dovolené v Truro v jihoanglickém Cornwallu. Zemřel tak ve věku nedožitých 43 let. Je pohřben v Uxbridge u Londýna.

Za svou neobyčejně úspěšnou válečnou činnost byl Karel Kuttelwascher mnohokrát vyznamenán. Pětkrát mu byl udělen Československý válečný kříž, čtyřikrát Československá medaile Za chrabrost, dále obdržel Československou medaili Za zásluhy I. st., Pamětní medaili Československé zahraniční armády. Francouzi mu udělili *Croix de Guerre*¹⁴²s jednou palmou a jednou stříbrnou hvězdou. Britové jej ocenili dvakrát uděleným vysokým vyznamenáním DFC¹⁴³, dále *The 1939- 1945 Star with Battle of Britain Clasp*¹⁴⁴, *Air Crew Europe Star*,¹⁴⁵ *Defence Medal*¹⁴⁶ a *War Medal*.¹⁴⁷ Poslední vyznamenání, Medaili za statečnost, obdržel in memoriam 28. října 1998. Dne 8. května 2000 byl Karel Kuttelwascher povýšen in memoriam prezidentem republiky Václavem Havlem na brigádního generála.¹⁴⁸

Kuttelwascherův životopisec R. Darlington o něm napsal: „Kut byl ve své podstatě složitý, skromný člověk. Dařilo se mu kombinovat chladnokrevnost ve vzduchu s určitou popudlivostí na zemi, stejně jako často prokazovanou skromnost na veřejnosti se silnou osobní ambicí, štědrost vůči přátelům se skoupostí vůči některým členům rodiny. Zvláště ve vztahu k četným britským kamarádům byl tak lakonický, že se zdálo, jako by používal slov stejně střídmě, jako když kdysi vystřeloval granáty. Rozhodně nebylo nic rytířského na jeho chování ve vzduchu. K nacistům cítil úžasnou nenávisť, která snad může vycházet jedině z osobní přítomnosti při znásilnění jeho rodné země. Jako nekompromisní člověk byl zcela oddán svému povolání a řemeslu. Především byl naprostým profesionálem, který bral létání mimořádně vážně a nic nemiloval tolik, jako být ve vzduchu. Jeho odříkavý, téměř asketický způsob života většinou vylučoval pití, kouření, hazardní hry či večírky. V žádném případě to nebyl rebel, ale přesto

¹⁴² *Válečný kříž.*

¹⁴³ *Distinguished Flying Cross – záslužný letecký kříž. Toto vyznamenání se udělovalo pouze důstojníkům. V případě, že bylo toto vyznamenání uděleno dvakrát (jako u K. Kuttelwaschera), zněl úplný název tohoto vyznamenání DFC & bar.*

¹⁴⁴ *Vyznamenání pro stíhače, kteří bránili Britské ostrovy.*

¹⁴⁵ *Vyznamenání udělované letcům, kteří za války podnikali bojovou činnost buď nad kontinentem, nebo nad mořem.*

¹⁴⁶ *Medaile za obranu. Udělovala se po třech letech služby v Británii.*

¹⁴⁷ *Válečná medaile. Udělovala se po měsíčním nasazení v boji.*

¹⁴⁸ *J. RAJLICH, Na nebi hrdého Albionu. 3. část. Cheb 2004, s. 443- 444.*

vynikal právě, když byl mimo skupinu. Představoval spíše samotáře než vůdce. To byl důležitý faktor, který přispíval k jeho úspěšnosti v roli nočního přepadového stíhače. Dokladem jeho udatnosti je více než deset britských a československých vyznamenání. Koneckonců jeho znamenité akce hovoří samy za sebe“.¹⁴⁹

Ve své třetí vzpomínce bych se chtěl zmínit o plukovníkovi letectva in memoriam **Karlu Vykoukalovi**. Narodil se 20. prosince 1916 v Chotěboři. Jeho otec, Karel Vykoukal st. byl velitelem chotěbořské četnické stanice.¹⁵⁰ Po válce se Vykoukal starší hlásil k dobrovolné službě na Slovensku. 14. února 1919 nastoupil v jihoslovanském městě Vrábě jako okresní četnický velitel a sloužil zde až do roku 1931, kdy odešel do důchodu. Roku 1932 se celá rodina přestěhovala do Brna. Karel Vykoukal mladší začal svá středoškolská studia ve Zlatých Moravcích a po přestěhování navštěvoval reálné gymnázium ve Vyškově, kde také v roce 1935 maturoval. Následoval otcova příkladu a přihlásil se dobrovolně do vojenské služby. Od 1. října 1935 sloužil u 125. dělostřeleckého pluku v Kroměříži. Karla však mnohem více lákala letadla, proto zanedlouho přešel na Vojenskou akademii v Hranicích na Moravě, odkud byl v roce 1937 vyřazen jako poručík letectva. 1. října 1937 byl přidělen do Vojenského leteckého učiliště v Prostějově, kde absolvoval pilotní, akrobatický a pozorovatelský kurs. 28. října 1938 byl přeřazen do Prahy k Leteckému pluku č.4, kde sloužil až do rozpuštění armády. Za mobilizace byl přidělen k 41. stíhací letce uvedeného pluku na letišti Praha- Kbely, vyzbrojené Aviami B 534. Dne 13. června 1939 odešel Karel do Ostravy, aby mohl přejít hranice do Polska. Již 15. července 1939 je mu poskytnuto francouzským konzulátem ve Varšavě vstupní vízum do Francie. 31. července dojel Karel Vykoukal do Calais. Poté byl přeložen do Chartres, kde prodělal výcvik na francouzské stíhací stroje. K bojové jednotce se však nedostal. Pravděpodobně odplul z Francie 19. června 1940 z Bordeaux na lodi *Arry Scheffer* a do britského přístavu Falmouth připlul 23. června 1940. V polovině července 1940 byl Vykoukal zařazen k formující se 310.čs. stíhací peruti v Duxfordu. Nejprve se ovšem musel přeškolit na britské stíhací stroje. Po návratu z výcviku zahájil bojovou činnost v různých britských stíhacích perutích. Do května 1941 bojoval u

¹⁴⁹ R. DARLINGTON, *Noční jestřáb*. Cheb 1993, s. 173- 175.

¹⁵⁰ K. ČERNÝ – J. TICHÝ, *Západní letci F/Lt Karel Vykoukal a S/Ldr Josef Stránský – rodáci z Chotěbořska*. In: *Havlíčkobrodsko 1991*, s. 10- 17.

111., 151. a 17. britské peruti. Tam se také poznal s Františkem Fajtle, se kterým působil od 27. května 1941 u nově vzniklé 313. čs. stíhací peruti.¹⁵¹

Generál letectva Ing. František Fajtl o Karlovi Vykoukalovi napsal: „Byl to výborný letec a skvělý kamarád. Sloužili jsme spolu nejdříve u britské 17. squadrony a potom u 313. čs. stíhací peruti. Karel byl velmi chytrý, vzdělaný a velmi ukázněný důstojník. Každý úkol vykonával svědomitě a poctivě. Velitelé letky i peruti se na něj mohli kdykoliv spolehnout. Byl mezi námi oblíben pro svoji skromnost, bohorovný klid, smysl pro humor a hlavně pro svoje kamarádství, které rozdával každému kolem. Nikdy v ničem nás nezklamal. Měl jsem ho moc rád. Byl to statečný bojovník a velký vlastenec.“¹⁵²

Karel Vykoukal byl v prosinci 1941 povýšen do hodnosti Flight Lieutenant¹⁵³ a stal se také velitelem roje u 313.čs. stíhací peruti. Po mnoha operačních letech nad Francií se stal uznávaným pilotem a dokonce byl 14. dubna 1942 jmenován velitelem letky A u britské 41. stíhací peruti. 21. května 1942 odstartoval kapitán Vykoukal v 5:55 z letiště Merston v Sussexu spolu s velitelem 41. stíhací peruti majorem Clarkem J. Fee, DFC. Jejich úkolem byl námořní průzkum v oblasti francouzského přístavu Le Havre. Na cestě objevili nepřátelský torpédoborec a zaútočili na něj. Svoji palbou jej sice poškodili, ale do Merstonu se major Fee v 6:25 vrátil sám. Ve svém hlášení uvedl, že s Vykoukalem narazili na velmi silnou protiletadlovou palbu. Právě tato palba byla zřejmě příčinou Vykoukalova zmizení. S největší pravděpodobností havaroval v moři. Jeho jméno je vytesáno v žulovém památníku RAF v Runnymede nedaleko zámku ve Windsdoru na panelu č. 66 mezi 20 455 spojeneckými letci, kteří padli v rámci RAF a nemají hroby.¹⁵⁴ Počet sestřelů Karla Vykoukala je také neznámý, neboť se většina záznamů s jeho jménem nedochovala. Po válce byl Karel Vykoukal povýšen in memoriam na štábního kapitána a po roce 1989 pak do hodnosti plukovníka letectva in memoriam.

Posledním českým pilotem z okolí Havlíčkova Brodu, kterého bych zde uvedl je plukovník letectva in memoriam **Josef Stránský**. Narodil se 10. prosince 1914 v obci Borová u

¹⁵¹ 313. čs. stíhací peruť vznikla 10. května 1941 na základně Catterick jako čtvrtá čs. letecká jednotka ve Velké Británii.

¹⁵² F. FAJTL, *Dopis J. Tichému z 12.8. 1984.*

¹⁵³ Flight Lieutenant - kapitán.

¹⁵⁴ J. RAJLICH, *Na nebi hrdého Albionu. 3. část, s. 290 - 291.*

Německého Brodu. Tato obec je v povědomí většiny lidí spjatá s osobností zdejšího rodáka Karla Havlíčka Borovského. Zatímco K.H. Borovský obec proslavil po stránce literární, tak Josef Stránský ji proslavil na poli válečném. Josef Stránský se narodil v domku čp. 17. Po vychození pěti tříd obecné školy a tří tříd měšťanské školy Borové absolvoval ještě čtvrtý ročník v Chotěboři a po krátkém zaměstnání v kovovýrobě nastoupil na vyšší státní průmyslovou školu v Pardubicích, kde také v roce 1934 odmaturoval.¹⁵⁵ V roce 1935 nastoupil vojenskou prezenční službu u Dragounského pluku 8 v Pardubicích. Absolvoval záložní důstojnickou školu a jako četař aspirant jezdeckva se dobrovolně přihlásil do vojenské akademie. Základní letecký výcvik proběhl v Prostějově a roku 1938 byl Stránský vyřazen jako poručík letectva a přidělen k 5. leteckému pluku v Brně. 1. března 1939 byl jmenován polním pozorovatelem- letcem a pilotem vícemístných letounů. Po okupaci odešel do zahraničí. 15. června 1939 se přihlásil v Malých Bronowicích u Krakova, kde se soustřeďovala československá vojenská jednotka. V červenci 1939 odjel spolu s ostatními letci do Francie, kde byl zařazen jako seržant a později jako poručík do francouzského bombardovacího letectva. Po porážce Francie se na konci června dostal lodí do Velké Británie. V Británii byl Josef Stránský zařazen k britskému bombardovacímu letectvu a absolvoval přeškolení na britské dvoumotorové bombardéry. Zpočátku působil u 24. britské bombardovací perutě, ale 21. března 1941 přešel k 311. čs. bombardovací peruti. Stal se jedním z jejích nejlepších pilotů a od 27. března 1942 vedl dokonce jednu z jejích letek. Jeho operační lety směřovaly především na Boulogne, Hamm, Hannover, Brémy, Duisburg, Kolín nad Rýnem, Frankfurt nad Mohanem, Hamburk, Berlín, Dunkerque, Rotterdam, Antverpy, Kiel, Düsseldorf, Cáchy, Brest a Múnster. V mnoha případech unikal těžké protiletadlové palbě a nočním stíhačům.¹⁵⁶ Nebezpečí ale číhalo i na domácích letištích East Wretham a Honingtonu v podobě německého nočního bombardování.

Pro neúměrné ztráty musela být na jaře 1942 činnost naší bombardovací perutě přerušena. Následoval krátký odpočinek a doplnění stavu leteckého personálu. Poté následoval přesun na letiště Aldegrave v Severním Irsku. Perut' začala se speciálním výcvikem v nízkém létání a v bombardování cílů na vodě. Stala se tak součástí Coastal Command.¹⁵⁷ V Aldegrave se také

¹⁵⁵ K. ČERNÝ, *Z Vysočiny na křídla RAF*, s. 102.

¹⁵⁶ M. PAJER, *Křídla míří nad Německo*. Cheb 1994, s. 206.

¹⁵⁷ *Coastal Command – Velitelství pobřežního letectva*.

naši letci dozvěděli o události, která otřásla celým světem. Při jednom z pravidelných poslechů BBC se totiž doslechli o vyhlazení Lidic. V řadách 311.čs.bombardovací perutě sloužili také P/O¹⁵⁸ Josef Horák a P/O Josef Stříbrný, kteří se tak 10. června 1942 z radiopřijímače dozvěděli, že jsou posledními žijícími lidickými muži. Od 24. června se peruť opět na krátkou dobu zapojila do náletů na Říši. Prvním úkolem byl nálet na Brémy, kde měli letci zničit leteckou továrnu *Focke Wulf* a městskou průmyslovou zónu.¹⁵⁹ Náletu se zúčastnila více než tisícovka britských bombardérů, z toho celkem čtrnáct osádek 311. čs. bombardovací perutě v čele s majorem Stránským. Nad cíl tak dopadly i bomby s nápisem „*Za Lidice*“. Všechna letadla naší bombardovací perutě se v pořádku vrátila, ale čtyři stroje byly těžce poškozené od německého flaku¹⁶⁰, a to včetně stroje majora Stránského, kterému šrapnel utrhl kus křídla a vyřadil z provozu pravý motor. 27. června 1942 byl 311. čs. bombardovací peruť odvelena zpět k Coastal Command. Přesně o měsíc později dosáhli Čechoslováci svého prvního velkého protiponorkového úspěchu. Celkem dvanáct našich osádek bylo vysláno nad Biskajský záliv. Stroj majora Stránského startoval v 9:18 z letiště v Talbenny. Následujících šest hodin hlídky proběhlo bez kontaktu s nepřítelem, až v 15:30 se ozval výkřik „*Ponorka!*“ Letci ji spatřili na tříkilometrovou vzdálenost. Jednalo se o velkou oceánskou ponorku U- 106¹⁶¹, která vyplula 25. července z přístavu Lorient. Ponorka se ani nepokusila o ponoření, zahájila pouze úhybné manévry na hladině a její palubní dělo spustilo ostrou protiletadlovou palbu. Stránský shodil tři hlubinné nálože z pouhých patnácti metrů. Hlubinné pumy explodovaly sedm metrů pod hladinou a kousek od ponorky vytryskly k nebi pětadvacet metrů vysoké gejzíry vody. Účinek útoku se projevil ihned, neboť ponorka se doslova zastavila na hladině. Stránský zaútočil znovu a svrhl zbylé dvě nálože, tentokrát z pouhých tří metrů. U- 106 se ponořila a zmizela pod hladinou. Zůstala po ní velká šedo zelená olejová skvrna na mořské hladině. V 19:41 se posádka vrátila zpět do Talbenny.¹⁶²

¹⁵⁸ P/O- *Pilot Office* – tato hodnost odpovídá hodnosti poručíka v české armádě.

¹⁵⁹ M. VILD, *Osud byl mým přítelem*. Praha 1988, s.65.

¹⁶⁰ *Flak – Flugzeugabwehrkanone – protiletadlové dělostřelectvo*.

¹⁶¹ *Ponorce U – 106 velel Kapitänleutnant Hermann Rasch. Měl na svém kontě deset potopených lodí s celkovým výtlačkem 71 293 tun. K.ČERNÝ, Z Vysočiny na křídla RAF, s. 106.*

¹⁶² J. RAJLICH, *Na nebi hrdého Albionu. 3. část, s. 475- 476.*

Jednalo se o velmi zdařilý útok a major Stránský za něj obdržel vysoké vyznamenání DFC.¹⁶³

Útok na ponorku nebyl posledním úspěchem posádky majora Stránského. 17. září 1942 napadl jeho Wellington¹⁶⁴ svaz lodí, které pluly do Japonska a podařilo se mu některé z nich poškodit. Během náletu byl jeho stroj napaden dvěma plovákovými stíhačkami Arado Ar 196 A-3. Palubnímu střelci se sice podařilo jednu stíhačku těžce poškodit, ale druhý útočník je vážně zasáhl a proto musel Stránského bombardér odhodit zbývající bomby a zmizet v mracích.¹⁶⁵

Od 1. února 1943 do 10. srpna 1943 byl major Stránský velitelem československé operační výcvikové letky. Zde předával svoje zkušenosti nováčkům, kteří se připravovali na operační činnost. Na podzim roku 1943 se Josef Stránský znovu vrátil k bojovému létání. Absolvoval přeškolení na rychlé dvoumotorové stíhací bombardéry De Havilland Mosquito, které mohly napadat cíle v Německu bez obav z dostižení, protože dokázaly vyvinout rychlost přes 670 km/hod.¹⁶⁶ Od 6. března 1944 působil Stránský u britské 21. perutě jako velitel letky. Tato peruť útočila na cíle v západní Francii při přípravě spojenecké invaze a později na podporu spojeneckého postupu. 21. června 1944 v 00:59 odstartoval major Stránský spolu se svým navigátorem k operačnímu letu, ze kterého už se nikdy nevrátili. Oba letci jsou pohřbeni na britském vojenském hřbitově St. Valery en Caux ve Francii.¹⁶⁷

Vedle vysokého britského vyznamenání DFC byl kapitán Stránský vyznamenán čtyřikrát Československým válečným křížem, čtyřikrát Československou medailí Za chrabrost a dalšími československými, britskými a francouzskými řády. Po roce 1989 byl Josef Stránský povýšen do hodnosti plukovníka letectva in memoriam.

Prvním německým letcem, kterého bych chtěl zmínit v souvislosti s Německým Brodem na konci války, by byl plukovník **Hermann Graf**. Narodil se 24. října 1912 v Engenu. Už před přijetím k letectvu létal na větroních a získal kvalifikaci pilota motorových

¹⁶³ DFC- *Distinguished Flying Cross* – záslužný letecký kříž.

¹⁶⁴ *Letoun britské výroby od firmy Vickers.*

¹⁶⁵ J. RAJLICH, *Na nebi hrdého Albionu. 3. část*, s. 569- 570.

¹⁶⁶ *Tehdejší nejlepší německé stíhačky Focke Wulf Fw190 A-5 a Messerschmitt Bf 109 G-6 létali maximální rychlostí 640 – 660 km/hod.*

¹⁶⁷ K. ČERNÝ – J. TICHÝ, *Západní letci F/Lt Karel Vykoukal a S/Ldr Josef Stránský – rodáci z Chotěbořska. In: Havlíčkobrodsko 1991*, s. 16.

letadel. Do Luftwaffe byl povolán jako pilot v záloze a 31. července 1939 nastoupil k 2./ JG 51.¹⁶⁸ Absolvoval celkem 21 bojových letů na západní hranici a v lednu 1940 se stal instruktorem stíhacích letců v Merseburgu. V červenci 1940 přešel k 9./ JG 52. V bitvě o Británii nalétal několik bojových letů, ale nepodařilo se mu získat žádné vítězství. Od počátku srpna začal létat na východní frontě, kde se mu také podařilo 4. srpna 1941 získat první vítězství. Do konce roku získal 42 vítězství. Po 45. sestřelu dostal Rytířský kříž.¹⁶⁹ Zanedlouho se stal velitelem 9./JG 52.

Na jaře 1942 začal prudký vzestup jeho kariéry. Během tří týdnů sestřelil 48 sovětských letadel. Po 105. sestřelu dostal Dubové ratolesti a o dva dny později také Meče. Vrcholem jeho kariéry se staly lety na podporu německých armád, směřujících k Volze. 30. srpna 1942 získal stočtyřicáté a 4. září stopadesáté letecké vítězství. Jen za měsíc září zaznamenal neuvěřitelných 62 sestřelů. Léтал do naprostého fyzického vyčerpání. 16. září dovršil 172. vítězství a byl vyznamenán Brilianty. Pokračoval však v dalších letech a 26. září překonal jako první pilot Luftwaffe hranici 200 sestřelů. Následoval zákaz bojových letů. Ministerstvo propagandy Josefa Goebbelse potřebovalo svoje hrdiny živé. Zprávy o jeho bojích a vítězstvích přinesly snad všechny německé noviny a časopisy. Byl oslavován jako vzor německé mládeže. Absolvoval řadu přednášek po Německu i Rakousku. Býval také čestným hostem na fotbalových utkáních.

Koncem ledna 1943 převzal ve Francii speciální letku, která se zabývala bojem proti britským výškovým stíhačkám Mosquito. Od prosince 1943 se stal velitelem JG 11.

Dne 1. října 1944 se vrátil k JG 52, aby převzal její velení. Během května 1945 se s částí JG 52 objevil na letišti v Německém Brodě. Jako důstojník s nejvyšší hodností vyjednával s Národním výborem během květnového povstání. Snažil se především zabezpečit odchod německých jednotek k americké demarkační linii. 8. května se jeho jednotka vzdala

¹⁶⁸ Německé označení. JG – Jagdgeschwader – stíhací eskadra, tedy jednotka 120 – 135 stíhacích letadel. Skládala se ze tří až čtyř skupin, tzv. Gruppe- ty byly značeny římskými číslicemi. Každá Gruppe se skládala ze tří letek, tzv. Staffel- ty se značily arabskými číslicemi. 2/ JG51 tedy znamená příslušnost k druhé letce, první skupiny, eskadry č. 51.

¹⁶⁹ Řád rytířského kříže. Německé vyznamenání. Letcům se udělovalo za 20 sestřelů na Západě, nebo za 50 sestřelů na Východě. Tento řád měl více stupňů. Druhým stupněm byly Dubové ratolesti, třetím Meče, čtvrtým a posledním stupněm byly Brilianty. Pouze na konci války byl vytvořen ještě pátý stupeň - Zlaté dubové ratolesti. Ovšem tento stupeň byl udělen pouze v jednom případě. V roce 1945 jej získal pouze jediný letec a to H. U. Rudel.

americkým jednotkám poblíž Písku. Zakrátko byla vydána Rudé armádě, která vzala veškerý vojenský i nevojenský personál do zajetí. Plukovník Graf se z tohoto zajetí vrátil až 25. prosince 1949. Nalétal celkem 830 bojových letů a dosáhl celkem 212 vítězství.¹⁷⁰

Druhým pilotem, jehož bych chtěl zmínit v souvislosti s Německým Brodem je major **Hartmann Grasser**. Narodil se 23. srpna 1914 ve Štýrském Hradci. Do Luftwaffe vstoupil v roce 1936. Na začátku války létal u 3./ZG 52.¹⁷¹ Jako pilot Bf 110 nalétal asi 200 bojových letů nad Francií a Anglií a své kvality prokázal šesti vítězstvími. V říjnu byl přeložen do štábu stíhací eskadry JG 51 jako pobočník W. Mölderse.¹⁷² Stejně jako jiní letci byl v roce 1941 přeložen na východní frontu, kde rychle narůstala jeho letecká vítězství. Do Zář 1941 zaznamenal celkem 36 sestřelů a byl vyznamenán Rytířským křížem a pověřen velením II./JG 51. Dne 24. ledna 1942 byl ve vzdušném boji sestřelen a musel vyskočit padákem daleko za frontovou linií. Přes těžké poranění oka se mu podařilo probít k německým liniím. Po několikaměsíčním pobytu v lazaretu se vrátil zpátky ke své jednotce. Na podzim 1942 byla II./JG 51 poslána do severní Afriky, kde Grasser pokračoval v úspěšné sérii i přes naprostou převahu spojenců ve vzduchu. 14. prosince 1942 získal v bojích nad Tunisem své sté vítězství. Říkal, že spojenecká převaha ve vzduchu dosáhla poměru 20: 1 a že úspěchem bylo vrátit se celý a se zdravou hlavou. Od 7. června 1943 byl přidělen ke štábu inspektora stíhačů a dostal Dubové ratolesti k Rytířskému kříži. Během dubna až května 1944 velel III./ JG 11, která v té době bojovala v protiletecké obraně Říše. Grasser byl na pokraji sil, a tak byl opět přeložen do štábu inspektora stíhačů. V prosinci 1944 převzal JG 210, jejíž letecký personál tvořili Vlasovci. Používali stejné stroje jako němečtí stíhači, pouze jejich výsostné znaky tvořily kříže balkánské a svastiky, ale kříže svatojiřské. Na konci dubna 1945 jeho eskadra přelétla na letiště v Německém Brodě. Grasser se tak setkal se svým přítelem, plukovníkem Hermannem Grafem. Spolu s částí JG 52 se také JG 210 rozhodla pro ústup k Písku, tedy směrem k americkým liniím. Spolu s Grafem byl také zajat a vydán do rukou Rudé armády.

¹⁷⁰ S. MATYÁŠ, *Stíhací esa Luftwaffe. Most 1994, s. 85.*

¹⁷¹ ZG – Zerstörergeschwader – eskadra těžkých stíhacích letounů. V případě Luftwaffe byly tyto eskadry vyzbrojeny dvoumotorovými letouny Messerschmitt Bf 110 C.

¹⁷² Werner Mölders, velitel JG 51, v té době velké stíhací eso s více než 50 sestřely. První stíhací pilot Luftwaffe, který obdržel Brilianty k rytířskému kříži. Zahynul 22. listopadu 1941 při cestě na pohřeb generála Ernsta Udet. S. MATYÁŠ, *Stíhací esa Luftwaffe, s.120 – 121.*

V sovětském zajetí byl až do konce roku 1949, kdy byl propuštěn. Nalétal přes 700 bojových letů a dosáhl 103 leteckých vítězství.¹⁷³

Třetím stíhacím letcem Luftwaffe, který se na konci války vyskytoval na letišti v Německém Brodě byl nadporučík **Walter Wolfrum**. Narodil se 23. května 1923 ve Schmölzu u Kronachu. V lednu 1943 byl poslán na východní frontu k 5./JG 52. Prvního vítězství dosáhl 21. května 1943 a zpočátku nic nenasvědčovalo tomu, že bude jeden z nejúspěšnějších pilotů nejmladší generace. 11. prosince 1943 získal dvacáté vítězství a další získával velice rychle za sebou. Padesátý sestřel zaznamenal 26. března 1944. Během května převzal velení 1./JG 52. 16. července 1944 zaznamenal svůj osobní rekord, když během jediného dne sestřelil 10 sovětských stíhaček. Na konci tohoto bojového letu byl ale sám sestřelen a utrpěl vážná zranění. Z lazaretu se vrátil teprve v únoru 1945. Na začátku května 1945 přelétl se svojí letkou z Polska do Německého Brodu. Důkazem o tomto přeletu je pořízení posledního zápisu do svého letového deníku.¹⁷⁴ Spolu s dalšími letci z JG 52 padl 8. května 1945 do amerického zajetí, ale po několika dnech byl vydán do rukou Rudé armády. Měl však štěstí, když byl jako zraněný v červenci 1945 propuštěn ze zajetí. Nalétal 424 bojové lety a získal 137 leteckých vítězství.¹⁷⁵

Posledním pilotem Luftwaffe, který určitě stojí za zmínku není nikdo jiný než major **Erich Hartmann**, stíhací eso Luftwaffe číslo jedna. Narodil se 19. dubna 1922 ve Weissachu. Do Luftwaffe vstoupil v říjnu 1940. 1. listopadu 1941 ukončil výcvik stíhacího pilota a teprve 10 října 1942 byl přeložen na východní frontu k 7./JG 52. Jeho začátky nebyly vůbec snadné. Při jedné z prvních bojových akcí letěl jako číslo zkušeného stíhače E. Rossmanna a dopustil se mnoha chyb. Při zahájení útoku na skupinu sovětských stíhaček se neudržel, předlétl svého velitele a ukvapeně zahájil palbu. Netrefil a octl se sám mezi sovětskými stíhačkami, které ho začaly pronásledovat. Naštěstí se dostal do mraků, ale přestože s ním Rossmann udržoval rádiový kontakt, zmatkoval dál. Když se vymotal z mraků, spatřil Rossmannův letoun, ale považoval ho za nepřátelský a unikal mu. Nakonec musel po vyčerpání paliva nouzově přistát

¹⁷³ S. MATYÁŠ, *Stíhací esa Luftwaffe*, s. 85.

¹⁷⁴ Kopie tohoto zápisu z letového deníku nadporučíka W. Wolfruma je uvedena v přílohách.

¹⁷⁵ S. MATYÁŠ, *Stíhací esa Luftwaffe*, s. 158.

a poškodil tak letoun bez sebemenšího nepřátelského zásahu. Dostal zákaz letu na tři dny a po dobu trestu musel sloužit u pozemního personálu.¹⁷⁶

Do poloviny dubna 1943 podnikl již 100 bojových letů, ale jeho skóre obnášelo pouze 7 sestřelů. Jeho hvězda začala vycházet během bitvy u Kurska. Hned první den, tj. 5. července 1943 zaznamenal čtyři vítězství. Jen za srpen dosáhl 49 sestřelů a 20. srpna 1943 tak oslavil svůj devadesátý sestřel. Jeho letoun ovšem musel přistát na břicho a Hartmann skončil v zajetí, z něhož se mu po předstíraném zranění podařilo uprchnout už po čtyřech hodinách. Za dva dny dorazil k německým liniím, kde jej však jen o vlásek minula kulka, kterou po něm vypálila noční hlídka.¹⁷⁷

2. září 1943 byl jmenován velitelem 9./JG 52 a 20. září dosáhl stého vítězství. Rytířským křížem byl vyznamenán až po 148 sestřelech. 2. března 1944 dosáhl hranice 200 vítězství a ve stejný den byl vyznamenán Dubovými ratolestmi. Účastnil se také ústupových bojů na Krymu, odkud odstartoval naposledy 8. května 1944 se dvěma mechaniky v trupu svého Bf 109. Do dalších bojů zasáhl v Rumunsku, kde také 4. června 1944 dosáhl svého 250 vítězství. 24. srpna 1944 sestřelil jedenáct sovětských letadel a jako první stíhací pilot vůbec překročil hranici 300 sestřelů.¹⁷⁸ O den později dostal Hartmann Brilianty k rytířskému kříži a dostal zároveň zákaz bojových letů. Dosáhl jeho zrušení a od 1. října 1944 působil ve funkci velitele 4./JG 52. Rok 1944 zakončil sestřelem číslo 331.

V březnu 1945 převzal velení I./JG 52 a podstoupil také výcvik na Me 262.¹⁷⁹ Dne 17. dubna 1945 získal jako jediný stíhací pilot 350. vítězství. Poté následoval přelet na letiště do Německého Brodu. Provedl ještě několik bojových letů a získal ještě dvě vítězství. Na konci války zřejmě obdržel spolu s H. Grafem dálnopis, ve kterém byl oběma pilotům dán příkaz o okamžitém přeletu letadly do Mnichova, aby se dostali do zajetí Američanům.¹⁸⁰ Tohoto rozkazu však neuposlechli a zůstali spolu se svými jednotkami. 8. května se vydal spolu s ostatními letci z Německého Brodu na pochod směrem k Písku. Zde se také jeho jednotka vzdala americkým jednotkám. Již 24. května 1945 byl všechn personál JG 52 předán do

¹⁷⁶ S. MATYÁŠ, *Stíhací esa Luftwaffe*, s. 158.

¹⁷⁷ *Tamtéž*, s. 91.

¹⁷⁸ *Dosud vedoucí Gerhard Barkhorn strávil po svém sestřelení v květnu čtyři měsíce v nemocnici.*

¹⁷⁹ *Me 262- Německý dvoumotorový proudový stíhací letoun od firmy Messerschmitt.*

¹⁸⁰ *Tento dálnopis se bohužel nezachoval. P. BERGER, 10 800 sestřelů, Historie Jagdgeschwader 52. Praha 2001, s.153.*

rukou Rudé armády. Hartmann byl odsouzen na 25 let nucených prací za „sabotáž sovětského válečného úsilí“. Propuštěn byl teprve po návštěvě kancléře Konráda Adenauera v Moskvě v roce 1955 jako jeden z posledních zajatců. Nalétal celkem 1425 bojových letů a získal 352 vítězství.¹⁸¹

¹⁸¹ S. MATYÁŠ, *Stíhací esa Luftwaffe*, s. 92.

5. Odboj

1.14. *Ilegální odbojová činnost na Havlíčkovobrodsku – nekomunističtí odbojáři*

První velkou skupinou, zatčenou hromadně v našem kraji, byli tzv. „Čestní rukojmí“ a skupina z „akce 1. září“.¹⁸² Jednalo se především o představitele našeho kulturního, politického a hospodářského života, kteří byli gestapem zatčeni 1. září 1939. Okupanti tím chtěli zastrašit celý národ, aby se nebouřil. O tomto zatýkání řekl jeden ze zatčených, tehdejší řídící učitel z Brodu Josef Musil toto: „V den zahájení druhé světové války shromáždilo havlíčkovobrodské gestapo ve zdejších okresech a okresech přilehlých celkem 42 mužů. Ti byli odvezeni auty do tělocvičny reálného gymnázia. Byli různého povolání, náboženského vyznání a politické příslušnosti. Událost způsobila značný rozruch, neboť to bylo prvé hromadné zatýkání, a jak se později ukázalo, bylo provedeno po celém Protektorátu. Soudilo se, že zatčení jsou rukojmí, nebo že je to předběžné opatření u osob, jež by mohly vyvíjet činnost okupantům nepřátelskou. Německé úřady nikdy důvod zatčení nesdělily. Večer dostal každý podle seznamu číslo a byl nahnán do přistavených autokarů a odvezen do Jihlavy.“¹⁸³

Věznice v Jihlavě byla přeplněna vězni zatčenými toho dne v jihlavském okrese. Druhý den byli všichni zatčení odvezeni se silnou eskortou do věznice ve Znojmě. Odtud bylo 8. září 1939 propuštěno deset rukojmí zpátky domů. Zbýlých 32 mužů bylo 30. září odvezeno přes Vídeň do Buchenwaldu, kam dorazili 2. října 1939. Tam se setkali s vězni z Jihlavy, kteří byli odvezeni na Špilberk a následně do Dachau. Odtud byli eskortováni do Buchenwaldu, kam dorazili o týden dříve než zajatci z Brodu. Dalších třináct rukojmí z brodské skupiny bylo propuštěno v roce 1941. Pět rukojmích zemřelo následkem nelidských podmínek v táboře a

¹⁸² První velkou zatýkací akcí byla akce Gitter z 15. – 16.3. 1939. Během této akce gestapo izolovalo především bývalé důstojníky čs. armády a politické příslušníky stran, kteří byli proti německé expanzi již při odtržení Sudet a kteří by mohli být potencionálním zdrojem problémů pro okupanty. Z Německého Brodu nebyl nikdo v této akci zatčen. Z města Chotěboř však bylo při této akci zatčeno celkem sedm osob, které byly odvezeny k výsledku do pardubické úřadovny gestapa. J. FRAJDL, *Květnové povstání ve východních Čechách 1945*. Hradec Králové 1975, s. 21.

¹⁸³ SOKA Havlíčkův Brod. *Sborník Havlíčkovobrodsko v národním odboji*, s. 142.

celkem 14 jich vydrželo německé zacházení a dočkali se 22. dubna 1945 osvobození americkou armádou.¹⁸⁴

Prvním mohutným projevem proti německému okupačnímu teroru byly demonstrace 28. října 1939. Během těchto demonstrací byl zastřelen student medicíny Jan Opletal, jehož pohřeb se konal 15. listopadu 1939 v Praze na Albertově, odtud byla rakev převezena na Masarykovo nádraží a pak putovala až do jeho rodné vsi na Moravě. Tento pohřeb dal podnět k celonárodním bouřím a demonstracím, při nichž byla provolávána hesla „*My chceme prezidenta Beneše*“, „*My chceme svobodu*“, „*Ať žije Československo*“, zpívána naše hymna a národní písně. Ačkoliv už odpoledne byly veškeré demonstrace rozehnány, nehodlali Němci připustit, aby se podobné akce proti protektorátní správě opakovaly. Zahájili proto masové zatýkání studentů a 17. listopadu 1939 zavřely všechny vysoké školy.¹⁸⁵ Také v Německém Brodě proběhly demonstrace za Jana Palacha a tak se také zde zatýkalo. Většině studentů se sice podařilo uprchnout z místa demonstrace, ale někteří takové štěstí neměli. Zatčení byli bití a týráni ve věznicích gestapa. První propuštění brodští studenti se vraceli domů od konce roku 1939 a ti poslední až v lednu 1942. Až do konce války byli všichni ze zatčených pod dozorem gestapa.

Další akcí občanů Německého Brodu proti okupantům byla spolupráce na tzv. „*Obvazové afěře*.“¹⁸⁶ Vedení odbojové organizace vytvořené v Praze, kontaktovalo osoby z brodského Sokola a vyzvalo je ke spolupráci. Spolupráce byla navázána, ale než mohlo dojít k předání materiálu, byla celá akce prozrazena. V Praze začalo zatýkání už 5. února 1940. V ranních hodinách byly zatčeny všechny osoby z vedení organizace. Byl také nalezen seznam osob z jiných měst, které navázali s organizací spolupráci. 16. března 1940 se začalo zatýkat také v Brodě. Začal proces se všemi obžalovanými v této afěře. Ten netrval dlouho a byly vyneseny rozsudky. Velitel organizace major V. Talášek byl odsouzen k trestu smrti¹⁸⁷,

¹⁸⁴ *SOkA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 142.*

¹⁸⁵ *Tento den je proto slaven jako den studentstva.*

¹⁸⁶ *Snahou této skupiny bylo zachránit a zabezpečit velké množství sanitního materiálu v Praze a rozeslat jej do jednotlivých měst k úschově. Tento materiál mohl být použit při ošetření občanů při případném povstání. Velitelem této odbojové organizace byl major generálního štábu Vladimír Talášek a štábní kapitán Ing. Arnošt Ubelakr. Spolu s Červeným křížem, který byl zastoupen ředitelem Ladislavem Zezulákem a MUDr. Vladimírem Haeringem. SOkA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s.144.*

¹⁸⁷ *Byl popraven v srpnu 1942 v Plötzensee u Berlína.*

ostatní osoby z vedení byly odsouzeny k dlouhodobým žalářům. Brodská skupina zatčených byla vězněna v Jihlavě, Jindřichově Hradci, Českých Budějovicích, na Pankráci v Praze, v Drážďanech, Zhořelci, Budišíně a nakonec opět v Drážďanech. Odtud byly občané Brodu pro nedostatek důkazů v únoru a dubnu 1941 propuštěni zpátky domů.¹⁸⁸

Další organizací, která měla jedno ze svých středisek v Německém Brodě byla *Obrana národa*. Vrchní zemský soud v Drážďanech charakterizoval její působnost takto: „*Největšího významu ze všech skupin, pracujících proti Říši, dosáhla Obrana národa, vyvolaná v život bývalými důstojníky. Tato organizace, která měla vrchní velení v Praze, byla vybudovaná podle složení bývalého československého vojska. Postup této organizace byl zamýšlen tak, že v okamžiku, kdy Německo bude zapleteno do války a vojenskými porážkami bude oslabeno, povstane na rozkaz ústředního velitelství ozbrojené povstání tím způsobem, že nejprve udeří úderné oddíly na německé posádky, obsadí státní a zbrojně důležité podniky a nařídí mobilizaci více ročníků. Vedle zničení německých oddílů v Protektorátě měla být povalena i dosavadní vláda a obsazeny hranice. Při tom doufali v podporu mocností, jsoucích s Říší ve válečném stavu.*“¹⁸⁹ Tuto organizaci vedl generál Josef Bílý. Jak již bylo řečeno, ústředí této organizace bylo v Praze. Aby bylo povstání úspěšné, musel být připraven vedle armády také celý administrativní aparát, tedy aparát státní a samosprávný. Z tohoto důvodu muselo ústředí navázat kontakt s mnoha městy. Vytvořením ilegálního Národního výboru byli pověřeni také občané Německého Brodu. Organizátorem výboru v Brodě se stal bývalý major čs. armády Jaroslav M. Novák. Vedoucími odboje v Brodě pak byli Čeněk Havel- tajemník okresního úřadu, Miroslav Sachl- úředník Okresní hospodářské záložny a Vladimír Soukup- účetní Okresního úřadu. Zpočátku celá akce probíhala při takzvaných pořadatelských sborech, pořádaných v rámci Národního souručenství. Ty měly být v každé větší vesnici a vést je vždy měl některý bývalý důstojník čs. armády. V Německém Brodě měl být k okamžité akci připraven jeden prapor bývalých vojáků armády. Ale již v květnu 1939 byla činnost těchto pořadatelských sborů zakázána výnosem říšského protektora. Celá činnost *Obrany národa* tak musela přejít do ilegality. Brod se stává ilegální ústřednou pro politické okresy Německý Brod, Chotěboř, Humpolec, Ledec nad Sázavou a Habry. Ještě před vypuknutím války s Polskem byl v Brodě ustaven první Národní výbor. Ten se sešel pouze několikrát v Husově

¹⁸⁸ *SOka Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 145.*

¹⁸⁹ *Tamtéž.*

ulici, kde bydlel P. Sochr, který měl na starosti propagační činnost výboru a několikrát v Žižkově ulici, kde bydlel M. Sachl. Další činnost výboru byla raději přerušena, aby nedošlo k jeho prozrazení a vyčkávalo se na příkazy z Prahy. Gestapo však bylo rychlejší a v této době již zahájilo likvidaci pražské ústředny *Obrany národa* a následovně se dostalo na stopu jednotlivých krajských a okresních ústředí. Již 13. března 1940 je prozrazen vedoucí organizace Č. Havel a následně zatčen a uvězněn v Jihlavě. Je však převážen k výslechům do Sokolského domu v Německém Brodě. Při jednom z těchto výslechů 25. července 1940 se mu podařilo uprchnout. Útěk se mu ale nezdařil. U vesnice Petrkov byl udán a dopaden. Je znovu vězněn a týrán. Navíc je během 27. – 28. července 1940 proveden velký záťah gestapa na členy *Obrany národa* a zatčeno celkem 40 lidí.¹⁹⁰ Do 21. března 1941 je 23 z původního počtu 40 zatčených osob posláno zpět domů. Zbýlých 17 zajatých mužů je odvezeno do Gollnowa u Štětína, kde je vězněno přes 700 českých zajatců, převážně důstojníků, zatčených v souvislosti s činností v *Obraně národa*. Hlavní organizátoři brodské ústředny, Č. Havel a M. Sachl zůstávají v Gollnowě, zatímco zbylých 15 zajatců je převezeno do Drážďan. Zde jsou souzeni Vrchním zemským soudem a ve dnech 24. – 25. srpna 1942 jsou vyneseny rozsudky. Hned prvního dne přelíčení jsou do Drážďan dopraveni Havel a Sachl. Až na tyto dva muže byli všichni odsouzeni pro velezradu k dlouholetým trestům ve vězeních a koncentračních táborech. Čeněk Havel a Miroslav Sachl byli 3. února 1943 odsouzeni lidovým soudem v Berlíně k trestům smrti. 24. května 1943 byl tento rozsudek vykonán a oba organizátoři byli popraveni v Plötzensee u Berlína. Popraveno bylo i pražské vedení *Obrany národa*, celkem 454 aktivních důstojníků a 67 rotmistrů. Vězněno v souvislosti s účastí v této odbojové organizaci bylo dalších 1264 aktivních důstojníků a 183 rotmistrů.¹⁹¹ Počet záložních důstojníků a rotmistrů zavražděných, nebo uvězněných kvůli účasti v *Obraně národa* dodnes není znám.

Další osobou, která pomáhala iniciovat ilegální činnost proti okupantům, byl JUDr. Rudolf Mareš, narozený 2. února 1907 ve Štokách. Byl členem Petičního výboru – *Věrní zůstaneme*. Za okupace se jeho pražská kancelář stala jedním ze středisek revoluční práce. Jeho kancelář

¹⁹⁰ Z celkového počtu zatčených jich bylo 11 z Německého Brodu, 1 z České Bělé, 1 z Věže, 2 z Lipnice, 10 z Chotěboře, 1 z Přibyslavi, 2 ze Světlé nad Sázavou, 3 z Ledče nad Sázavou a 3 zatčení z Dolních Kralovic. SOkA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s.148.

¹⁹¹ Tamtéž, s.151.

byla mj. skladištěm pro natištěné ilegální časopisy¹⁹² a protiněmecké letáky. Od roku 1940 byl hledán gestapem. I přesto pokračoval v ilegální činnosti. Marešova skupina poté navázala kontakt se skupinou *Úvod*.¹⁹³ Když byla v dubnu 1941 skupina *Úvod* rozprášena gestapem a plukovník Balabán byl zatčen, pokračoval Mareš v činnosti skupiny. Pro větší bezpečnost přestěhoval vedení organizace na Turnovsko. Přesto se po čase znovu vrátil do Prahy, aby zde pokračoval v protiněmecké činnosti. V červenci 1942 je zrazen a udán gestapu. V létě 1943 je poslán do Terezína, zde zůstal až do září 1944. Poté byl převezen na Pankrác, kde byl 20. října 1944 popraven za velezradu.¹⁹⁴

Za heydrichiády byl popraven Miloslav Skořepa, okresní školní inspektor, dříve odborný učitel a spisovatel v Německém Brodě.

Ke konci války byl za organizování ilegálního výboru a členství v ilegální skupině *Nová Evropa* popraven MVDr. František Šimánek.

1.15. Ilegální odbojová činnost na Havlíčkovodsku – komunističtí odbojáři

Také Komunistická strana Československa začala ihned po okupaci našich zemí vyvíjet horečnou protiněmeckou aktivitu, zejména na šíření ilegálních tiskovin. V Německém Brodě bylo sídlo krajského obvodu strany. Sem svojí činností spadaly Okresní výbory v Německém Brodě, Pelhřimově, Humpolci, Chotěboři, Polné, Dačicích, Světlé nad Sázavou, Žďáře nad Sázavou, Jihlavě, Telči, a Ledči nad Sázavou.¹⁹⁵ Krajským sekretářem byl Václav Pašek, po válce člen Národního shromáždění. Sekretariát strany se nacházel ve Svatovojtěšské ulici. Místnosti byly ihned po okupaci uzavřeny, ale inventář a majetek strany byl zachráněn jednotlivými členy strany. Pořádaly se i nadále schůze a to nejprve v restauraci *U Klobáčků* na Kokoříně, později se schůze musely konat v podzemí. Zejména členové, známí svojí dřívější aktivitou, museli činnost ukončit, aby nedošlo k odhalení. Krajským instruktorem ilegální činnosti se stal J. Smrkovský. Teprve on vyškolil členy v ilegální činnosti a vedl organizaci

¹⁹² Zvláště pak časopisu *V boj*.

¹⁹³ Skupina pod vedením plukovníka Balabána.

¹⁹⁴ *SOka Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkovodsko v národním odboji*, s. 154.

¹⁹⁵ *FRAJDL. J., Květnové povstání ve východních Čechách 1945*, s. 30.

odboje. Zejména se zaměřil na šíření letáků a ilegálních tiskovin a vydávání zakázaného *Rudého práva*. V době od 21. září 1939 do 15. dubna 1940 byl vydáván také ilegální časopis *Čin*, který redigoval Jiří Turkyně a poslední dvě čísla po jeho zatčení Josef Heřman a profesor Kratochvíl. V Německém Brodě byl časopis přepisován a ve velkém množství rozmnožován. Celkem byl vydáno 16 čísel v průměrném nákladu 300- 500 výtisků.¹⁹⁶

Na nebezpečí spojené se šířením těchto tiskovin vzpomínal jeden z členů strany L. Musil: „Vzpomínám si na Hovorku, který jednou v roce 1939 vezl balík Rudého práva do Světlé nad Sázavou. Na nádraží v Německém Brodě byla provedena náhlá prohlídka cestujících. Hovorku zachránila jen jeho duchapřítomnost. V nestřeženém okamžiku hodil balík do koše na odpadky a po odchodu gestapáků si jej opět vzal a dovezl na určené místo.“¹⁹⁷

Také v pozdější době byla velká pozornost věnována šíření a vydávání ilegálních tiskovin. V celých východních Čechách byl vydáván ještě časopis *Pochodeň* (150-200 výtisků), časopisy *Cíl*, *Úder*, *Pravda*, v roce 1943 časopis *Siréna* a v roce 1945 také časopisy *Proletář* a *Vpřed*.¹⁹⁸

Komunisté se formovali také v brodských továrnách. Nejvýraznější komunistické partaje byly v továrnách *Pleas*, *Rico*, *Veselý a syn*. V okrese Německý Brod dokonce zastavili dělníci na několik dní provoz v továrně *Pleas* a také kameníci v lom u Lipnice nad Sázavou. Objevily se také případy sabotáží na železnici na trase Praha – Brno nedaleko Německého Brodu. Potom ale přišly první rány od gestapa- v Humpolci bylo do konce roku 1939 zatčeno celé vedení strany Okresního výboru. V roce 1940 je následovalo vedení z Okresního výboru strany v Pelhřimově, Třešti, Telči, Dačicích a Polné.¹⁹⁹

Po velmi krátké době začalo gestapo pátrat po funkcionářích strany také v Německém Brodě, zejména po J. Smrkovském. Ten musel odejít a byl vystřídán Stanislavem Masárem. Ale i po něm začalo gestapo zanedlouho pátrat a tak musel odejít i on. V čele tak stanul Karel Elsnic.²⁰⁰ Ten nikdy neurčoval dopředu místa schůzek. Stavoval se u jednotlivých členů i

¹⁹⁶ *Tamtéž*, s. 31.

¹⁹⁷ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji*, s.156.

¹⁹⁸ *FRAJDL.J., Květnové povstání ve východních Čechách 1945*, s. 31.

¹⁹⁹ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji*, s.157.

²⁰⁰ *Byl popraven 1. října 1941 na Pankráci a po válce vyznamenán jako redaktor Rudého práva Československým válečným křížem In memoriam.*

v noci a společně šli vykonat úkol. Gestapo však neustále pátralo po členech strany a v říjnu 1940 došlo k prvnímu většímu zatýkání komunistů.

O zatýkání samotném opět vyprávěl L. Musil: „ Bylo to v říjnu 1940, kdy mi Elsnic nařídil, abych uvědomil soudruha Paška, že budou zatčeni bývalí čelní funkcionáři strany a hlavně její bývalí tajemníci. Příkaz mi dal večer a nikoho z nás nenapadlo, že to půjde tak rychle, jak se potom stalo. Druhý den ráno jsem hledal Paška, abych mu dal výstrahu a vyzval ho, aby se připravil k útěku. Podle nařízení strany se měl ujmout ilegální práce jako vedoucí v jiném kraji. Nemohl jsem ho hned nalézt, až jsem se dozvěděl, že pracuje spolu s ostatními městskými zaměstnanci u továrny Rico na úpravě vozovky. Od Bohouše Šedého, který tam rovněž pracoval, jsem uslyšel smutnou novinu, že Paška už gestapo zatklo. Byl odvezen na Pankrác a odtud po 6 týdnech propuštěn. Z pochopitelných důvodů nesměli jsme ho potom již zapojit do další ilegální práce...²⁰¹ 20. prosince téhož roku jsem byl zatčen já, Kubát, Pártl, Vampola a Beránek. V Polné byli zatčeni od 25. do 30. prosince 1940 Jos. Neprašová, Fr. Černý, Jan Krátký a znovu také Ant. Havlíček a Alois Škaryd. My Brodští, jsme byli odvezeni na brodskou četnickou stanici a odtud asi za dvě hodiny do pověstné Pečkárny v Praze. Po krátkém, jenom asi čtvrt hodiny trvajícím společném výslechu byli jsme, tentokrát již ve vězeňském autu, pod přísným dozorem esesáků převezeni do trestnice na Pankráci. Tam po „vlídném“ přijetí stáli jsme asi tři hodiny obličejem ke zdi, než se nám konečně dostalo „cti“, že nám byly přiděleny každému zvlášť kobky, které pak v různých německých věznicích byly naším útočištěm téměř pět roků. Dne 7. ledna 1941 byli jsme znovu s mnoha jinými vězni a také s Uhlířem odvezeni do Pečkárny a do 13. ledna každodenně vyslýcháni. Jakých metod bylo při výslechu používáno, netřeba podotýkat.²⁰¹

Mezi 15. až 20. lednem 1941 byli v Německém Brodě zatčeni K. Novotný, Fr. Rázl, Fr. Hovorka, Jan Hovorka, Josef Zadina, Josef Zástěra, Lud. Bidman, Fr. Halamásek ml., Jos. Hlaváč, Fr. Ledl, Josef Horák, Robert Horák, Josef Doležal. Spolu s dalšími zatčenými ze Světlé nad Sázavou a Polné byli soustředěni v budově naproti gymnáziu. 4. února 1941 se k nim připojili další zatčení Lipnice nad Sázavou, kde byla toho dne rozbita buňka komunistů. Polenská skupina přes Německý Brod, Humpolec, Jihlavu do Prahy na Pankrác a odtud dále do Litoměřic ke zvláštnímu soudu, který se zde konal 7.ledna 1942. Bylo zde souzeno celkem 15 členů odboje z Polné a okolí. Tresty se pohybovaly od 15 měsíců do 5 let káznice.

²⁰¹ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s.159.*

Odpykávaly se v Litoměřicích, Untermaasfeldu v Bavorsku a v Beyreuthu. Z brodské a světelské skupiny byla část zatčených odvážena do Terezína a část do Prahy na Pankrác. Nakonec byly obě skupiny převezeny do káznice v Beyreuthu. Zde byla skupina znovu vyslýchána a po dvou letech ve vyšetřovací vazbě byla souzena. Někteří opět v Litoměřicích a jiní v Beyreuthu. Všichni byli odsouzeni z trestného činu velezrady. Tresty se pohybovaly od 1 do 12 roků káznice. Mnozí z odsouzených se domů nikdy nevrátili.

Poté se činnost gestapa proti komunistům poněkud utlumila. Tento „útlum“ trval do 28. srpna 1944, kdy byly zatčeni zbylí vedoucí komun organizace, okresní i krajští tajemníci, poslanci a bývalí zástupcové komunistické strany v obecních i městských zastupitelstvech. Zatčení byli odvezeni k lidovému soudu v Bayreuthu a odsouzeni za velezradu. Po skončení soudu putovali do Dachau a Mauthausenu, odkud se jich vrátila domů pouze malá část. Anna Sošková, která byla vyšetřována v roce 1941 byla opět zatčena a uvězněna v koncentračním táboře v Rawensbrücku, Josef Král v Terezíně a Fr. Zvolánek (člen sociální demokracie) v Dachau.²⁰² Mnozí za své členství ve straně zaplatili strašlivou daň - Antonín Bárta (umučen 16. prosince 1941 v Mauthausenu), Stanislav Drahozal (+ 21. března 1942 v Mauthausenu), Karel Žatečka (+ 28. května 1942 v Beyreuthu), Jan Hejsek (+ 15. března 1943 v Osvětimi), František Machač (+ 16. listopadu 1944 v Dachau), Alois Moravec (+ v polovině února 1945 v Dachau). Jiní, jako František Glosar, nebo Eduard Klenovský, zemřeli po návratu z vězení domů na následky nelidského zacházení.²⁰³ Za ilegální komunistickou činnost pykali také MUDr. J.M. Helena Ellnerová z Něm. Brodu (umučená v Osvětimi), Josef Fait z Petrкова (umučen v Osvětimi), Petr Stiassný z Něm. Brodu (popraven v roce 1943), Vratislav Šantroch z Něm. Brodu (popravený za heydrichiády v Praze),²⁰⁴ Jiří Stojan z Perknova (umučený v Dachau), Jaroslav Tureček z Úsobí (umučený v Mauthausenu), Josef Švabach z Úsobí (umučený v Gollnowě). Více štěstí měli Josef Klofáč a RNDr. Václav Novák (oba z Německého Brodu), kteří přežili vězeňské útrapy a dočkali se osvobození.

²⁰² *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s.160.*

²⁰³ *Tamtéž.*

²⁰⁴ *Do roku 1989 bylo po něm pojmenováno gymnázium v Havlíčkově Brodě.*

1.16. Ilegální odbojová činnost na Havlíčkovsku – členové spolku Sokol

Trnem v oku okupantům byla také organizace spolku Sokol. Odbojný duch této organizace se projevil na posledním X. všesokolském sletu v roce 1938, jehož součástí byla také velmi příznačně nazvaná scéna „*Budovat a bránit.*“ Do vzpomínky na oběti války z let 1914- 1918 náhle zazněla přísaha: „ *Stojíme pevně na jejich místech, připraveni s novou silou za lepší příští své drahé vlasti i bojovat. Kdož se boji vyhýbáte, kdo se svého práva vzdáte, kdo se matky odříkáte? Zde jsme vládcí! Zhynete jak zemězrádci!*“²⁰⁵

Němci si byli dobře vědomi nebezpečí, které z této dobře organizované skupiny plyne. Významná tělovýchovná činnost spolu se silným národním uvědoměním činila ze Sokolů potenciálního nebezpečného protivníka. Proto se okupační správa rozhodla tuto organizaci zlikvidovat. K jejímu zničení došlo 12. dubna 1941, kdy Němci zastavili veškerou sokolskou činnost. I to však bylo málo a tak zanedlouho následoval drtivý úder. V říjnu 1941 bylo zatčeno přes 830 členů Sokola z 52 sokolských žup. Nastoupilo krvavou cestu přes Terezín do cílové stanice Osvětim. Na konci této trasy čekala jen smrt...V roce 1945 se z Osvětimi vrátilo jen 68 členů...

Také Havlíčkova sokolská župa, která měla své sídlo v Německém Brodě měla velké ztráty. Tato župa sdružovala 80 sokolských jednot v soudních okresech Německý Brod, Polná, Chotěboř, Příbram, Ledec nad Sázavou, Světlá nad Sázavou, Zruč nad Sázavou, Dolní Kralovice, Habry, Čáslav, Kutná Hora a Žďár nad Sázavou. V koncentračním táboře Osvětim zahynulo téměř celé představenstvo této župy. Starosta župy - Oldřich Kocian, továrník z Humpolce, zemřel 16. března 1942. Župní místostarosta - ing. Karel Adolf Švec, ředitel firmy Amylon, zemřel 15. června 1942, náčelník župy – Karel Příhonský, zemřel 29. března 1942 v Osvětimi. V Mauthausenu zemřel 3. února 1942 odborný učitel Karel Hutař ze Žďáru nad Sázavou, od roku 1919 školitel Havlíčkovy sokolské župy. Přímo z Německého Brodu v koncentračních táborech zemřeli tito členové představenstva župy: Jan Šabršula (ředitel Obchodní školy v Německém Brodě, bývalí náčelník Sokola v Třebíči a místostarosta Havlíčkovy župy, + 12. února 1942 v Osvětimi); Václav Holešovský (první místonáčelník a

²⁰⁵ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkovsko v národním odboji, s.160.*

vedoucí lehké atletiky, jednatel a tajemník Havlíčkovy župy, + 9. února 1942 v Osvětimi), Václav Kučera (řídící učitel v Okrouhlici, bývalý sokolský náčelník v Aši, župní statistikář a vzdělavatel Havlíčkovy župy, + 25. března 1942 v Osvětimi), Václav Škarka (odborný učitel v Polné, okrskový místonáčelník a člen župního náčelnictva, + 7. března 1942 v Osvětimi), Karel Pravda (řídící učitel v Dobroníně, Bedřichově a Jihlavě- Dřevěných mlýnech, vzdělavatel Havlíčkovy župy a také župy plukovníka Ševce, + 15. března 1942 v Osvětimi).²⁰⁶

Z Německého Brodu 8. října 1941 odváží gestapo zatčené nejdříve do Kolína, kde bylo v té době sídlo gestapa. 13.října zatčení putují do Terezína a odtud se 14. ledna 1942 vydávají na cestu, ze které není návratu – do koncentračního tábora v Osvětimi.

Celková bilance ztrát na životech Havlíčkovy župy je strašlivá. Popraveno bylo na 20 členů Sokola, v koncentračních táborech zahynulo dalších 42 členů (většina představenstva). Ilegální činnosti doma i v zahraničním odboji se zúčastnilo na 2000 členů Sokola.²⁰⁷

Po květnovém osvobození promluvil Jan Brückner, starosta Sokola v Havlíčkově Brodě: „Nesmrtelné dílo Tyršovo se rozrostlo do hloubky i daleko do šířky. A tak jako vichřice, která někdy v krásném a silném lese smete velikány, kteří svým vzrůstem, krásou a silou vynikají nad ostatními stromy a, přitom nezničí celý les, v němž opět vyrůstají noví, silní jedinci, tak i v sokolstvu a v národě po zdánlivém zničení vedoucích, krásných a nezapomenutelných vzorů, vyrůstají noví představitelé, kteří chtějí a budou pracovat v duchu Tyršově, v duchu našich drahých obětí.“²⁰⁸

1.17. Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – hasičský odboj

Také Zemská hasičská jednota, která měla přes 350 000 členů se aktivně zapojila do domácího odboje proti německým okupantům. Vysílala k venkovským jednotám instruktory, kteří učili, jak se má vést obranný boj proti okupantům. V Německém Brodě byl organizační

²⁰⁶ *Tamtéž.*

²⁰⁷ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s.161.*

²⁰⁸ *SOKA Havlíčkův Brod. SN 3/12. Svobodný Havlíčkův kraj, roč. I., č. 14, s. 3.*

prací pověřen krajský velitel. Po první schůzce, která se konala v Německém Brodě v červenci 1944, byla celá akce v důsledku neopatrnosti velení hasičského sboru v Praze prozrazena a její organizace byla gestapem rozprášena. 27. října 1944 bylo zatčeno na 1600 předních členů sborů, obvodů i okresů. Po mučivých výsleších byli soustředěni v Terezíně. Odtud se třetina ze zatčených již nikdy nevrátila...²⁰⁹

Z Německého Brodu a okolí byli tábořským gestapem²¹⁰ zatčeni a od 1. prosince 1944 vězněni v Terezíně velitel hasičského obvodu a velitel hasičského sboru v Německém Brodě - Antonín Bělohlav, Jan Raupach -zasilatel a velitelův zástupce a Bohumil Palásek- šofér. Byli označeni značkou XYZ²¹¹ a po řadě výslechů a mučení byli uvězněni v cele smrti.²¹² Měli však štěstí a konec války přišel dříve než se stihli nakazit chorobou, která se vyskytovala v Terezíně velmi často a která se koncem roku 1944 proměnila ve skutečnou epidemii.²¹³ Hasičská odbojová organizace tak i přes svojí krátkou působnost přispěla svým dílem k boji proti okupantům.

1.18. Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – Německobrodská nemocnice v boji proti okupantům

Také lékaři nemocnice v Německém Brodě se během okupace zapojili do boje proti nacistům. Snažili se pokud možno co nejdéle zadržovat nemocné, kteří byli stíháni pod záminkou zranění, nemoci a pomalé pooperační rekonvalescence. Čas hrál totiž často velmi podstatnou roli. Přišel –li totiž vězeň, nebo nuceně nasazený do práce později, stávalo se, že jeho transport již odjel, nebo se pozdržel výslech a to mohlo hrát (zvláště v posledních měsících války) velmi podstatnou roli. V konkrétních případech sváděli lékaři o propuštění jimi operovaných a léčených vězňů s německou tajnou policií hotové boje. Případ prof.

²⁰⁹ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 163.*

²¹⁰ *Od roku 1941 Německý Brod neměl svojí úřadovnu gestapa a spadal pod ústřednu v Táboře.*

²¹¹ *Tzn. Návrat nežádoucí. SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 163.*

²¹² *Nazývala se tak protože měla zazděný vchod. SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 163.*

²¹³ *Touto chorobou byl Skvrnitý tyfus, který na podzim zamořil celý Terezín.*

Kaňovského z Chotěboře dokládá jejich obětavost. Prof. Kaňovský z Chotěboře byl během okupace zatčen a uvězněn za nelidských podmínek. Kvůli fyzickým i duševním útrapám si vrazil do srdce kousek plechu. Lékařům se jej podařilo zachránit a celkem 14x se jim podařilo oddálit jeho vydání zpět do rukou okupantů, a to i přesto, že to jeho pooperační stav umožňoval.²¹⁴

V mnohých případech byly stíhané osoby umístěny na různá oddělení a lékařské zákroky jim byly do záznamů připisovány právě podle typu oddělení, na kterém se nacházely. Každé oddělení mělo průměrně kolem 10 lůžek, z nichž pouze jedno jediné obsadil skutečně nemocný pacient. Zbytek tvořili pacienti stíhaní německými úřady. Největší „zájem“ byl o umístění v oddělení nakažlivých chorob (např. tuberkulózy plic).²¹⁵ Avšak i gestapo brzy prohlédlo tuto „hru“ a trvalo na osobní asistenci svých členů u některých zákroků, aby se přesvědčilo o skutečné míře zranění.

Tak se také během jedné z těchto „asistencí“ stala tato kuriózní příhoda. Jeden z pacientů, který se na pooperačním oddělení zotavoval po skutečné operaci byl převezen na kontrolu zdravotního stavu. Gestapo, které ho chtělo odvézt do vazby si vyžádalo, aby mohlo být přítomno u kontroly. Bylo to během zimy 1941 a členové gestapa přijeli za tímto účelem až z Pardubic. Vnikli do ambulance, ve které bylo předtím převázáno velké množství hnisajících ran. I přes upozornění lékaře, že by mohli omdlít, neboť nejsou na toto klima zvyklí, členové německé tajné policie zůstali. Neústupně trvali na tom, že chtějí vidět pooperační kontrolu, aby mohli posoudit schopnost transportu nemocného pacienta. V ambulanci bylo horko a navíc byl vzduch zaplněn zápachem z hnisajících ran. Členové gestapa byli navlečeni do dlouhých kožených kabátů a navíc měli teplé oblečení proti zimě. Při pohledu na ránu se začaly jejich tváře měnit a čím dál víc začali příslušníci gestapa blednout. Jeden z nich se ještě stačil vypoťacet ven na chodbu, kde omdlel, ale druhý příslušník omdlel přímo v ambulanci. Musel být vynesena na chodbu zřízcenci nemocnice. Když oba přišli k vědomí, beze slova se odpotáčeli z nemocnice. Operovaný byl ponechán 8 měsíců v nemocnici a tato příhoda mu zřejmě zachránila život, neboť když se vrátil z nemocnice, gestapo už o něj nejevilo žádný zájem.²¹⁶

²¹⁴ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 199.*

²¹⁵ *Tamtéž.*

²¹⁶ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 200.*

Také ostatní oddělení nemocnice měla zvýšený počet různých nakažlivých chorob. Když už se situace zdála neudržitelnou a pacient měl zhojeny všechny rány, bylo jej velmi obtížné udržet na nemocničním lůžku. Jako poslední šancí se lékařům jevila možnost umístit pacienta do místní psychiatrické léčebny z důvodu duševní choroby. Perfektní spolupráci s lékaři nemocnice prokázal ředitel psychiatrické léčebny, který vůbec nic nenamítal ohledně umístění stíhaných osob do ústavu a také přednosta okresního soudu, který dodával lékařům informace, kdy si pro jednotlivé pacienty gestapo přijede. Lékařům se tak často podařilo přemístit stíhaného do ústavu několik hodin před příjezdem gestapa.²¹⁷

Celkově nutno podotknout, že personál (ať se jednalo o lékaře, sestry či zřízence) všech oddělení nemocnice v tehdejší Německém Brodě výrazně přispěl k boji proti okupantům a zachránil životy mnohých občanů tohoto města a jeho okolí. Svědčí o tom také množství děkovaných dopisů a osobních gratulací, které personál nemocnice obdržel po skončení války.

1.19. Ilegální odbojová činnost na Havlíčkovodsku – železničáři v odboji

Mezi skupiny, které se během války zapojily do odboje byla také skupina železničářů z Německého Brodu a blízkého okolí. Základ této skupiny se vytvořil na sklonku roku 1942 z železničářů J. Randy (pracoval ve výhybně v Pohledských Dvořácích na trati Německý Brod – Pardubice), Fr. Veleby (pracoval jako vlakvedoucí). S těmito muži spolupracoval bývalý legionář Josef Kohout a asistent v drogerii Zdeněk Klátíl. Pomalu se přecházelo od drobných sabotáží k organizovaným akcím. Z příležitostného ničení částí vojenského materiálu k systematickému zapalování celých zásilek. Z. Klátíl dodával zejména chlorečnan draselný a jiný materiál, který je potřebný k samozápalným směsí pomocí kyseliny sírové. Tyto hořlavé nálože byly vyráběny ve strážním domku J. Randy za pomoci jeho syna Josefa. Později se podařilo získat (opět zásluhou Z. Klátíla) větší množství fosforových tyčinek, ze kterých se zráběly samozápalné destičky. Byly mnohem lepší než předchozí směsi, protože k požáru došlo vždy až po určité době, kdy už byl vlak s nákladem daleko od místa činu. Během války se skupina rozrostla o další členy: Fr. Zelenku, J. Janoucha, A. Bernata a

²¹⁷ *Tamtéž.*

J. Pelana. Celá skupina se scházela v domku J. Randy, který byl zároveň zvolen velitelem celé skupiny.

Činnost této skupiny se brzy projevila nejen v Německém Brodě a okolí, ale také jinde při služebních cestách jejích členů. Požáry byly prováděny jen za příznivého počasí, zejména v létě, kdy bylo horko a sucho a tak bylo možné přičítat požáry na vrub počasí. Největším nebezpečím byly namátkové prohlídky cestujících před vstupem do vlaku. Při takové prohlídce by totiž byly nalezeny lahvičky s vodou nebo s petrolejem, ve kterých byly fosforové destičky. Mezi nejčastější činnosti patřilo poškozování vojenského materiálu, sypání písku do ložisek, výměna nálepek na jednotlivých vozech, zdržování vojenských transportů, poškozování různých trubek a kabelů v přepravovaných částech letadel a tanků, poškozování radiových stanic, naslouchacích zařízení a ničení reflektorů a světlometů. Sabotáže se zúčastnilo vždy několik členů skupiny, takže někteří hlídali, jestli někdo nejde a zbylí sabotéři se mohli soustředit na svoji práci.²¹⁸

Někteří členové se vydávali na jednotlivé sabotáže osamoceni. J. Janouch například vzpomíná na A. Bernáta: „Vzpomínám na A. Bernáta, který ničil pneumatiky (duše) na vagónových motorových vozidlech tím, že provrtával malým nebozítkem. Co se jen jeho manželka nazlobila, proč trhá blůzu tím, že stále nosí v kapse nebozítek. O všech těchto akcích jsme přirozeně žádné zápisy nevedli, to by bylo příliš nebezpečné.“²¹⁹

V roce 1944 došlo k dalšímu zvětšení skupiny. Přidal se Lud. Fiedler (výhybkář), Jos. Hebký (strážník trati), a V. Klement a K. Rychecký z řad civilistů. Skupina se začala připravovat na větší akce – likvidaci kolejí a přerušení dopravy. Praporčík Kohout obstaral z Humpolecka dynamit, zápalné šňůry a rozbušky. Jako nálože sloužily prázdné šrapnely, které skupina ukořistila z vojenských transportů. Uzávěry s otvorem pro zápalnou šňůru zhotovoval v železničních dílnách J. Šimek z Okrouhlice. Členové skupiny si obstarali také ruční granáty a pistolové náboje. Veškerý materiál se soustřeďoval u velitele skupiny. Jejich činnost však neunikla pozornosti německých bezpečnostních složek, kterým se podařilo úplně rozpráší skupinu železničářského odboje na Humpolecku. Odtud vedla stopa do Německého Brodu, kde byl zatčen Praporčík Kohout, který dodával skupině dynamit. Ten však veškerá utrpení přestál a po skončení války a vrátil do Německého Brodu živ a zdrav. Železničáři se na

²¹⁸ *SOka Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 197.*

²¹⁹ *Tamtéž.*

přelomu let 1944/45 spojili s partyzány a koordinovali veškeré akce s nimi. Podíleli se významnou měrou na vykolejení vlaku č.713 dne 29.dubna 1945 v úseku Německý Brod – Rozsochatec. Podařilo se jim úplně zastavit dopravu na trati na celých 14 hodin. Konec války se blížil „mílovými kroky“ a železničáři se zapojili do rozsáhlého „čištění“ tratí z Německého Brodu od německých vojáků. Velení skupiny převzal J. Janouch.²²⁰

Po vylíčení těchto událostí určitě není žádných pochyb, že také železničáři z Německého Brodu a okolí výrazně přispěli k porážce nacistů ve válce.

1.20. Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – jednotlivci

Mnozí občané Německého Brodu a okolí podporovali různým způsobem domácí odboj. Někteří skrývali ilegální osoby (komunisty, jednotlivé partyzány , nebo i celé oddíly), poskytovali jim nocleh a stravu, nebo jim poskytli ošetření. Jiní poslouchali zakázané rozhlasové stanice (např. BBC). Mnozí za svoji statečnost zaplatili daň nejvyšší- byli odsouzeni k trestu smrti za velezradu a popraveni. Jiní byli internováni v koncentračních táborech, odkud se většina nikdy nevrátila. Přestože tito lidé věděli, co je za jejich ilegální činnost čeká, neváhali a svým dílem tak podstatně přispěli k domácímu odboji na Vysočině.

Jednou z těchto obětí byl i Josef Berger z Hlavňova²²¹ u Krásné Hory. Byl popraven za to, že jeho tchán téměř půl roku skrýval ilegálního pracovníka Komunistické strany. 18. září byl jeho tchán s celou rodinou zatčen a odvezen do Prahy na Pankrác. Josef Berger byl zatčen v Praze o dva dny později a také on byl odvezen na Pankrác, kde byli všichni 23. září 1943 popraveni. Jeden z očitých svědků popisuje zatčení Bergerova tchána takto: „ 18. září přijelo gestapo, obklopilo celou chalupu a vyzvalo všechny, aby se vzdali. Celou rodinu zatkli a o pět dní později popravili na Pankráci-Schnellgericht! Komunistu, který se u nich skrýval zastřelili, když s pokusil o útěk z chalupy.“²²²

²²⁰ SOkA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 198.

²²¹ Vesnice vzdálená přibližně 13 km západně od Havlíčkova Brodu.

²²² SOkA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 163.

Další z mnoha obětí byl František Blažek s manželkou Marií Blažkovou z Horní Krupé. Byli odsouzeni za skrývání ilegálních osob a za spoluúčast na zpravodajské agendě k trestu smrti. Poprava byla vykonána 29. června 1944 v Praze na Pankráci.

Za podporu českých vězňů a ilegální činnost byl popraven i Josef Laštovička z Německého Brodu.

Rodinám uvězněných poskytoval podporu poštovní zaměstnanec Čestmír Matus z Německého Brodu. Který zemřel následkem útrap utrpěných od gestapa.

Pro podporu židů v pracovním táboře v Lípě u Německého Brodu byl vězněn Václav Grubauer, skladník z Dobrohostova.

Pro podporu ilegální činnosti a ilegálních osob byli zatčeni a uvězněni Ladislav Kohoutek a Ota Varvařovský z Německého Brodu.

Za to, že poskytli podporu oddílu partyzánů byli umučeni gestapem Jaroslav Klement (ten byl umučen přímo v Německém Brodě) a Antonín Šorf a František Pospíchal (oba zemřeli v Terezíně).

Antonín Aron, obchodník z Polné, byl zatčen a popraven za to, že opatřil zbraň pro kurýra a pomohl mu dostat se přes hranice.²²³

V okolí Německého Brodu byly poměrně časté také sabotáže. Zejména se jednalo o sabotáže na železnici a v průmyslových podnicích. Za sabotáž byl zatčen také Zbyšek Kohout z Německého Brodu. Byl vedoucím technického oddělení v středoněmeckých ocelárnách v Grödicích u Riesy a organizoval protiněmecký odboj. Jeho plán byl ale prozrazen a celkem 26 členů jeho odbojové organizace bylo zatčeno. 24 z nich bylo popraveno, nebo umučeno gestapem. Také Zbyšek Kohout byl jednou z obětí německého teroru. 24. března 1945 byl umučen v Buchenwaldu.²²⁴

Pro neuposlechnutí pracovní povinnosti v letecké továrně Avia v Letňanech u Prahy byl za trestný čin sabotáže říšské výroby 15. října 1940 uvězněn Antonín Skála z Poděbab u Německého Brodu.

Římskokatolický farář Karel Plodík byl potrestán 2 roky káznice za sabotování rasových zákonů fingovanými matričními listy.

Mnozí občané se pokusili překročit hranice Protektorátu a přidat se na stranu

²²³ *Tamtéž*, s. 165.

²²⁴ *Tamtéž*.

zahraničního odboje. Některým se však přechod hranice nepodařil a byli německými bezpečnostními složkami chyceni a odsouzeni k mnohaletým trestům v káznících a koncentračních táborech. Z Německého Brodu se neúspěšně pokusili o přechod hranice např. František Suchánek (zaměstnanec ČSD, pokusil se o přechod hranice do Švýcarska 4. října 1939, byl však chycen a uvězněn), npor. Jindřich Kudrna (pokusil se o přechod hranice korutanské dne 30 října 1939, byl dopaden a uvězněn), Bohumír Kľofáč (dělník stavebního úřadu, pokusil se o přechod z Polska do SSSR 25. května 1942, byl chycen a uvězněn), V. Neuvirt (pekař, snažil se 5. listopadu 1944 dostat k povstalcům na Slovensko, byl chycen a uvězněn), Jaroslav Bradáč (pokusil se o přechod na Slovensko, byl zadržen a uvězněn).²²⁵

Německá justice však zasáhla i ty občany, kterým se přechod hranic podařil a začlenili se do řad zahraničního odboje. Ne sice přímo, ale snažila se postihnout jejich nejbližší příbuzné. 17. listopadu 1942 byla většina z těchto občanů zatčena. Františka Zimprichová, Alžběta Vendlová a její syn Josef, Kateřina Langová a její syn Jan - ti a mnozí další příbuzní zahraničních odbojářů byli uvězněni v tábore ve Svatobořicích u Kyjova na Moravě. Propuštění byli teprve v polovině dubna 1945, kdy začínala ofensiva Rudé armády směrem na Brno.

Dalším druhem odboje byla velmi silná protinacistická propaganda. Formou různých letáků a ilegálních tiskovin autoři zesměšňovali německou armádu a nejvyšší představitele říšské moci, hanobili znaky a symboly Říše a kryli a odůvodňovali oprávněnost sabotážních činů. Pro tuto ilegální propagandu byl 1.července 1942 popraven v Kolíně občan Německého Brodu Filip Stehno, povoláním poštovní úředník v Příbyslavi. Zatčena byla i jeho žena,ale ta měla velké štěstí- byla po 6 týdnech vězení propuštěna na svobodu, protože jí nebyla prokázána žádná spojitost I přes kruté tresty za šíření ilegálních tiskovin byly vydávány další a další noviny, letáky a posměšné karikatury. Asi nejznámější a nejvíce šířenou ilegální tiskovinou byly komunistické noviny *Rudé právo, Čin, Cíl, Úder, Pravda, Proletář* a *Vpřed*.

Pro napomáhání v šíření ilegálních tiskovin byli vězněni také: Jan Hrubý st. z Nížkova, Rudolf Kabát z Květinova, Marie Klementová ze Ždírcu u Pohledu, Karel Moravec ze Štoků, Jarmila Prokšová z Úsobí, Alois Skořepa ze Svobodína, M. Šmídová z Polné a mnozí další. Přímo z Německého Brodu pak : Antonín Klimeš, František Liška,

²²⁵ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s.166.*

Karel Mikunda, František Ryvola a Evžen Štáfl. Pro zhanobení říšské vlajky byl v Osvětimi umučen Antonín Paclt ze Starých Hor.²²⁶

Velmi častou ilegální činností za Protektorátu bylo také poslouchání cizího rozhlasu. Ať už to bylo poslouchání vysílání českých relací z Paříže (Svobodné Československo pouze do německé okupace Francie v květnu 1940), z Londýna (BBC, Dr. Edvard Beneš, Pavel Svátý, Jan Masaryk a jiní), nebo z Moskvy, část obyvatel tento ilegální rozhlas poslouchala a věřila tak v konečnou porážku okupantů. Během let 1941-42 byly na rozkaz Říšského Protektora Reinharda Hendricha vyňaty z rozhlasových přijímačů krátké vlny, na kterých výše zmíněné stanice vysílaly. Některé posluchače to však neodradilo a tyto stanice poslouchali pomocí podomácky sestrojených přístrojů pro příjem krátkých vln.²²⁷

Za poslouchání zakázaných stanic a následné šíření radiových zpráv byli zatčeni a vězněni tyto lidé z Německého Brodu: Oldřich Barvíř, Josef Jakoubek, Jaroslav Macek, V. Machala, Arnošt Nedbal, Leopold Vanoušek a jeho žena Marie Vanoušková, Ladislav Vázler a Jindřich Wasserbauer. Z Polné to byli: František Coufal, Jindřich Coufal, Ferdinand Čerstvý, Leopold Chomoutský, Jan Konzul, Jan Rosecký a František Vytlačil. Z okolí Německého Brodu to byli: Ladislav Horák z Věže, Rudolf Klapka a Jan Novák ze Starých Hor, Josef Kubát a František Sova z Bedřichova, Jan Štefánek ze Smilova a Marie Tesařová ze Svatého Kříže, Josef Janovský ze Simtan u Pohledu a dále František Beránek (brusič), František Beránek (dělník), Adolf Krpálek a Ladislav Růžička – všichni z Úsobí. Za šíření ilegálních zpráv byl v jihlavské trestnici umučen J. Víntr ze Starých Hor.²²⁸

1.21. Legionáři v boji proti fašismu

Ihned po okupaci našich zemí v březnu 1939 se začala organizovat také další obranná složka obyvatelstva z řad bývalých legionářů. Předseda legionářské jednoty v Německém Brodě Josef Kohout získal cenné informace od poslance p. Davida a ústředního tajemníka p.

²²⁶ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 167.*

²²⁷ *Těmto přístrojům se říkalo „Churchilky.“*

²²⁸ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 168.*

Svatoše a začal organizovat za pomoci těchto kolegů zpravodajskou a informační službu a snažil se navázat další kontakty s dalšími odbojovými skupinami. Záhy bylo navázáno spojení s organizací *Obrana národa* a také se spolkem Sokol. Byl zahájen tisk ilegálních tiskovin, zejména časopisu *V prvním sledu*.²²⁹ Hlavním nedostatkem této skupiny byl nedostatek zbraní a munice. Skupina se dostávala do kontaktu s ostatními skupinami mimo město. Významné zastoupení měli legionáři v poštovní službě, kde se jim dařilo likvidovat udání zasílaná na gestapo, v některých případech také varovat stíhané osoby a ukrýt je do bezpečí. Na konci války byl navázán kontakt s partyzány, kteří působili na Přibyslavsku. Byly jim sděleny důležité informace o počtech a rozmístění hlídek u německých skladišť vojenského materiálu. Vzhledem k nedostatku zbraní nemohla skupina více rozvinout svoji činnost. Přesto i legionáři výrazně přispěli k porážce fašismu.

²²⁹ *SOkA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 195.*

6. Partyzánské hnutí na Havlíčkovsku

Během druhé světové války se v mnoha okupovaných zemích Evropy vytvořil domácí odboj. Tato hnutí odporu se postupně stávala pro okupanty velmi nebezpečná. S narůstajícími problémy a porážkami německého Wehrmachtu se stupňovala také činnost těchto „podzemních“ hnutí. Narůstal počet ozbrojených osob a také počet různých sabotáží transportů a případů ze záloh. Nejvíce bylo partyzánské hnutí rozvinuté na území tehdejšího Sovětského Svazu. Zejména v Bělorusku a na Ukrajině byla partyzánská činnost velmi výrazná a způsobovala okupantům citelné rány a odčerpávala jejich jednotky z fronty k bezpečnému zajištění vlastního týlu. Dalšími známými partyzánskými jednotkami byli v tehdejší Jugoslávii členové jednotky soustředění kolem Josifa Broze Tita. Další, neméně známé jsou jednotky francouzských odbojářů, takzvaných „Maquistů.“²³⁰ Všechny tyto jednotky se zapojily do boje proti německým okupantům velmi brzy po okupaci domovské země. Odboj se rozhořel velkou intenzitou zejména od roku 1943, kdy německá vojska utrpěla řadu porážek na všech frontách.²³¹

Také v Protektorátu Čechy a Morava byl početný odboj. Vykazoval různé činnosti. Partyzánský odboj byl zaznamenán jak v letech 1941-43²³², tak v letech 1944-45.²³³

²³⁰ *Tito odbojáři prosluli svojí diverzní činností zejména proti zbraním V1 a V2. Od roku 1944 aktivně podporovali invazní jednotky a po osvobození Paříže 25. srpna 1944 se zapojili do likvidace odpalovacích ramp Hitlerových zbraní odplaty (V1 a V2).*

²³¹ *Rok 1943 byl pro německá vojska doslova nešťastný. Wehrmacht utrpěl velké ztráty na lidech a materiálu. V severní Africe bojovaly zbytky Afrikakorpsu o přežití, 13. května 1943 německá vojska v Severní Africe kapitulovala. Následovalo vylodění na Sicílii a poté invaze do jižní Itálie. Na východní frontě utrpěl wehrmacht porážku u Stalingradu, kde obklíčená 6. armáda polního maršála Pauluse 2. února 1943 kapitulovala. Německá morálka byla otřesená a ztraceno bylo téměř celé jižní křídlo armád bojujících na východní frontě. Následovala bitva u Kurska, která začala 5. července 1943, v níž byla ztracena velká část německých tankových vojsk, vojáků a materiálu. Do konce roku 1943 Wehrmacht na východě ztratil velkou část Ukrajiny včetně hlavního města Kyjeva, dále část Běloruska a část Pobaltských republik, na italské frontě téměř polovinu Itálie a na západě se Němci připravovali na vylodění spojenců.*

²³² *Jednalo se o skupiny vysazené letecky z Velké Británie. Jedna z těchto skupin podnikla 27. května 1942 atentát na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha, kterému 4. června 1942 podlehl.*

Zejména s blížícím se koncem války byla činnost partyzánů vystupňována. Většina německých vojsk byla nasazena na frontách a byl nedostatek vojáků k protipartyzánským akcím. Němci sice počátkem roku 1944 založili speciální jednotky, tzv. „*Jagdkommando*“²³⁴, ale tyto jednotky zaznamenávaly pouze náhodné úspěchy, i přes svojí vynikající vybavenost a výcvik. Hned na úvod bych chtěl podotknout, že není v možnostech ani v rozsahu této práce zaznamenat všechny diverzní akce, proto jsem se omezil pouze na výčet těchto skupin a jejich celkovou bilanci zničeného materiálu a ztrát ke konci války. Neznamená to však neúctu či pohrdání - právě naopak, členové partyzánských skupin si zaslouží velkou úctu a obdiv, stejně jako každý bojovník, který se podílel na boji proti fašistickému režimu.

Také na Vysočině tedy došlo k výsádkům mnoha skupin partyzánů. Tyto skupiny měly vždy sovětského velitele, který disponoval patřičnými zkušenostmi. Jednalo se o velitele partyzánských oddílů působící v předchozích letech v boji proti okupantům v Bělorusku a na Ukrajině. Na Vysočině byly velmi příhodné podmínky pro seskok partyzánských oddílů. Husté lesy poskytovaly velmi dobrý úkryt a malá hustota kvalitních komunikací znemožňovala německým pronásledovatelům rychlý přísun posil a těžce vyzbrojených jednotek. Navíc v Německém Brodě v roce 1944 nebylo sídlo gestapa a tak byly veškeré akce proti partyzánům řízeny z Jihlavy, nebo z Tábora.

Protipartyzánské akce probíhaly vždy za součinnosti různých složek německé okupační správy. Zúčastnil se vždy Wehrmacht²³⁵, členové nejbližší dislokovaných *Jagdkommando*²³⁶, místní četnické složky a celou operaci většinou řídily jednotky Gestapa²³⁷.

²³³ V těchto letech se většinou jednalo o skupiny vysílané ze Sovětského Svazu. Jejich místy shozu byly Beskydy, Orlické hory a Vysočina.

²³⁴ *Jagdkommando* – jednotka určená speciálně k protipartyzánskému způsobu boje. Do jejich řad se rekrutovali vojáci z trestných rot, vězni, příslušníci SS, policie, Wehrmachtu a různé asociální živly.

²³⁵ Německá pozemní armáda. Dětila se na jednotky pěší, tankové a dělostřelecké.

²³⁶ V okolí Německého Brodu byla dislokována dvě *Jagdkommando*. Jedno mělo sídlo v Humpolci a vedl jej člen gestapa Franz Drewo (od února 1945 Rudolf Kuchler) a druhé bylo v Ledči nad Sázavou (cca 30 km od Německého Brodu) v čele s Josefem Mischingerem. Část těchto jednotek byla během května přítomna přímo v Německém Brodě.

²³⁷ Počátkem roku 1945 byla v Německém Brodě opětovně zřízena pobočka tábořského gestapa v čele s Hansem Weberem, ale byla ještě před květnem 1945 částečně převelena do Jihlavy.

Od začátku října 1944 do konce března 1945 seskočilo nad Vysočinou několik výsadek partyzánských oddílů. Byly to tyto skupiny:

skupina *Zarevo (Záře)* – seskočila 7. října 1944. Velitelem oddílu byl P.V. Fedorov. 13. prosince 1944 skupina přepadla četnickou stanici v Herálci u Humpolce a ukořistila četnické uniformy a zbraně. 21. prosince byl proveden útok na železniční trať Praha – Jihlava na 243.kilometru v katastru obce Slučátky. Protože Němci začali na konci války používat lih pro pohon motorových vozidel, partyzánské oddíly napadaly dobře strážené lihové sklady. Skupina *Zarevo* nebyla výjimkou a tak začátkem ledna 1945 došlo k přepadům lihových skladů v Cibotíně, Žižkově poli, Moravci, Heřmanově a na dalších místech okresu. 3. února 1945 skupina přepadla zbrojní závod ve Starém Ransku. Celkem se této skupině připisuje zničení 18 vlaků, 22 lokomotiv, 120 vagónů, 6 mostů, 3 vedení vysokého napětí, 4 lihovary, 1 zbrojní závod. Zastřelili, nebo zajali přibližně 1000 vojáků Wehrmachtu.²³⁸

Další skupinou, aktivně působící v okolí Německého Brodu byla skupina *Jan Kozina*. Oddíl seskočil ve v noci ze 16. na 17. října 1944 v počtu 17 členů. Velitelem skupiny byl V. Kiš. Skupina začala výrazněji působit od konce října 1944. Bohužel, rok 1945 nezačal pro oddíl příliš šťastně. Několik členů bylo vylákáno na falešnou schůzku kvůli náboru dalších členů. 27. ledna 1945 se konala osudová schůzka v dnes již zatopeném *Kobylím dole* u Ledče nad Sázavou²³⁹. Skupina byla infiltrována konfidentem tábořského gestapa. Velitel ledečského Jagdkommanda Mischinger zasáhl se svými jednotkami a výsledkem bylo 5 zabitých členů skupiny. Z této ztráty se skupina jen velmi dlouho a obtížně vzpamatovávala. Celkem oddíl za dobu svého působení zničili partyzáni skupiny *Jan Kozina* 15 železničních vlaků, 18 mostů, podařilo se jim ukořistit 1 železniční transport se střelivem a zastřelili nebo zajali přes 600 Němců a Maďarů.²⁴⁰

Další skupinou partyzánů vysazenou na Vysočině byl oddíl *Za Prahu*, vysazený dne 25. března 1945 u obce Kouty poblíž Ledče nad Sázavou. Velitelem této skupiny byl I.I. Ivanov. Největší partyzánskou skupinou působící na území Českomoravské Vysočina byla bezesporu skupina *Mistr Jan Hus*. Původně čítala 12 členů, kteří seskočili 26. října 1944. Velitelem skupiny byl major Alexej Vasiljevič Fomin. Během několika dní se skupina rozrostla do

²³⁸ M. KOUBSKÝ., *Osvobození Havlíčkobrodská sovětskou armádou, Havlíčkův Brod 1966, s. 33.*

²³⁹ *Dnes je toto místo zatopeno vodou Želivské přehrady.*

²⁴⁰ M. KOUBSKÝ., *Osvobození Havlíčkobrodská sovětskou armádou, s. 35.*

úctyhodných rozměrů a bylo nutné rozdělit skupinu do operačních oddílů. Byly vytvořeny celkem 3 oddíly a štáb skupiny. Velitel štábu byl zároveň velitelem skupiny. Německé okupační jednotky si byly vědomy, že se partyzánské skupiny rozrůstají a také jejich akce začaly být čím dál víc nebezpečné. Proto zahájily německé jednotky proti partyzánům ofenzivu. Operace začaly 19. prosince 1944 a zúčastnily se jí jednotky SS, Wehrmachtu, gestapa a četnictva. V důsledku této ofenzivy musela část partyzánů ze skupiny *Mistr Jan Hus* během ledna 1945 odejít ke skupině *Jan Kozina*, která se v té době nacházela v důsledku protipartyzánských akcí na Čáslavsku. Přesun do původních pozic na Chotěbořsko, Německobrodsko a Příbramsko byl možný až během března 1945.

23. února 1945 se skupině podařil opravdu vzácný „úlovek“ – na silnici ve směru Frýdnava- Habry oddíl přepadl auto, v němž cestoval z Vídně jeden z vedoucích nacistických činitelů v Praze, komisař Bruno Walter. Ten byl na místě partyzány zastřelen.

Odveta německých úřadů přišla záhy. V březnu 1945 byl nedaleko vsi Leškovice obklíčen a zničen celý štáb brigády *Mistr Jan Hus*. Původně se jednalo o zátah na jinou partyzánskou skupinu. Ta ale unikla z obklíčení. Bohužel v nedalekém lesíku byl ukryt štáb celé brigády v čele s A.V. Fominem. Na německé straně bylo do akce nasazeno na 1600 mužů SS, Wehrmachtu, policie a speciálního Jagdkommanda z Čáslavy- to vše pod velením gestapa.²⁴¹ Tyto jednotky už se chtěli vrátit z neúspěšné akce, když z lesíka uslyšely v blízkém okolí výstřel z pistole. Jedna z hlídek, vyslaných na průzkum okolí, narazila na členku štábu. Té se sice podařilo strážného zastřelit, ale celý štáb byl prozrazen. Nyní Němci napřeli všechny síly, aby partyzány vypátrali. Marný boj proti obrovské přesile trval několik hodin. Poslední kulku si partyzáni nechali pro sebe, aby nepadli do rukou nepříteli živí. Všech 7 členů štábu brigády *Mistr Jan Hus* bylo zabito. Novým velitelem skupiny se stal Miroslav Tůma. Skupina pak výrazně zasáhla do květnového povstání v městech Německý Brod, Chotěboř a Ledec nad Sázavou.

Všechny tyto skupiny zasáhly do boje proti okupantům na území Českomoravské Vysočiny. Podporovaly také velmi významným způsobem květnové povstání. Je třeba si uvědomit, že v době vypuknutí květnového povstání na Českomoravské Vysočině to byly jediné jednotky,

²⁴¹ Konkrétně se jednalo o 2. Jagdkommando SS, jednotky Wehrmachtu z Chrudimi a Habrů, Sonderkommando Chrudim, speciální protipartyzánská stíhací četa FAT 322, 3 zpravodajské roty, 9. a 10. rota policejního pluku SS 20 a gestapo z Kolína. ŤOPEK, F., *Za nás umírali, Pardubice 1960, s. 17.*

které byly dobře vyzbrojené a měly alespoň polovojenskou organizaci a jako takové byly jediné, které byly schopny se střetnout s ustupujícími fašistickými vojsky a jako takové při těchto bojích zaplatily velmi vysokou daň. O této jejich podpoře se více zmíním v následující kapitole, která se bude týkat právě květnového povstání.

7. Květen 1945

1.22. Havlíčkův Brod

Na začátku roku 1945 bylo už naprosto zřejmé, že nacistické Německo se svíjí v poslední agónii a spěje ke svojí konečné porážce. Také občané Německého Brodu se již začali připravovat na tyto nadcházející události. V půlce dubna se sešli zástupci partyzánských skupin, působících v oblasti Německého Brodu, Chotěboře a Žďáru nad Sázavou a vypracovali společně manifest, ve kterém odsoudili německé okupanty a zaujali pevný postoj proti nim. Manifest obsahuje zmínku o československém zahraničním odboji, o obětech koncentračních táborů, o gestapáckých vězeních a mučírňách a také o zúčtování s okupanty a s těmi, kdo nejvíce státu škodili. Ovšem vyzývá aby se nikdo nenechal strhnout odplatou a mstou, protože to není záležitost jednotlivce, ale celého národa.²⁴² Toto prohlášení bylo vytištěno v tiskárně Novina v Německém Brodě a 5. května bylo vylepeno po celém městě.

Byl ustanoven Revoluční Národní výbor, který se sešel poprvé 4. května 1945. Členy tohoto výboru byly Ing. B. Šenfeld, J. Hlaváč, V. Baloun, V. Pašek, V. Struna, M. Král a B. Točil. Na své první schůzi výbor projednával doplnění dalších členů. Schůzka však byla přerušena kolem 22:30, když byl na město proveden lehký nálet, který způsobil materiální škody v nynější Žižkově ulici. Do této situace dorazil také telegram J. Kamenického²⁴³, který rušil dosavadní jazyková nařízení a zavedl jak ve vnitřním, tak ve vnějším jazykovém styku češtinu a navíc nařizoval ihned vyvěšení československých praporů a likvidaci německých nápisů.²⁴⁴ Ve Světlé nad Sázavou zmizely německé nápisy v noci ze 4. na 5. května, v Německém Brodě kolem 8. hodiny ráno 5. května 1945.²⁴⁵

Revoluční Národní výbory se ujaly moci hladce tam, kde byl silný vliv partyzánských skupin, to znamená především ve východní části okresu. Místní vojenské posádky i úředníci okupantů se chovaly velice zdrženlivě, pouze jednotky SS a gestapa se stavěly na odpor. Správní i

²⁴² Kopii letáku lze nalézt obrazových přílohách.

²⁴³ J. Kamenický byl posledním protektorátním ministrem dopravy.

²⁴⁴ M. KOUBSKÝ, *Osvobození Havlíčkobrodská sovětskou armádou*, s. 55.

²⁴⁵ *Tamtéž*.

vojenské orgány okupantů spoléhaly na mírný průběh převratu. Na mnoha místech byl dokonce Wehrmacht ochotný složit zbraně do rukou Národních výborů výměnou za slušné zacházení a volný odchod. Na mnoha místech Vysočiny se však tato „klidná“ forma nekonala a Wehrmacht a zvláště pak jednotky SS a gestapa si začaly vynucovat průchod silou zbraní. Mezi takto problematická místa okresu lze bezesporu označit průběh povstání v Německém Brodě, Chotěboři a Přibyslavi. Naopak „nejhladší“ průběh mělo povstání ve Žďáře nad Sázavou a Ledči nad Sázavou – především díky velké podpoře okolních partyzánských oddílů.

Zprávu o tom, že v Praze dne 5. května povstal český národ proti okupantům, přijal telefonicky v Německém Brodě dne 5. května 1945 v 9:30 vedoucí telefonní ústředny v Rolnickém domě Fr. Sýkora. Ten okamžitě uvědomil správce budovy, pana Mil. Pittnera. Ten pak za pomoci redaktora Jos. Vyhnalíka vyvěsil v Rolnickém domě československou vlajku – vůbec první ve městě. V Rolnickém domě tehdy sídlila Schützpolizei²⁴⁶ a její velitel okamžitě volal správce budovy k odpovědnosti. Ten mu sdělil, že vlajka byla vyvěšena na rozkaz nadřízeného úřadu z Prahy. Tím se velitel policie upokojil a dále se již na nic nedotazoval. Na místo však dorazil ředitel firmy Sativa, pan Matz, a na jeho příkaz policie správce budovy ztloukla a on sám vyhrožoval panu Pittnerovi zastřelením, jestli okamžitě nestáhne vlajku dolů. Správci se však podařilo utéct a skrýt se v jiném domě. Rolnický dům byl později přejmenován na „Dům 5.května“²⁴⁷, neboť státní vlajka zde vyvěšená, dala podnět k povstání v Německém Brodě. Zanedlouho se objevily československé státní vlajky na domech po celém městě. Lidé nadšeně vybíhali z domů a radovali se z konce německé okupace. Příslušníci civilní partyzánské skupiny odzbrojili a zajistili místní Jagdkommando²⁴⁸, gestapo ze služebny v Německém Brodě²⁴⁹ a okamžitě obsadili poštu. V Benešově ulici²⁵⁰ se vytvořil zástup lidí, v jehož čele šel člen Národního výboru V. Pašek.

²⁴⁶ *Schützpolizei – německá ochranná policie, pořádková policie.*

²⁴⁷ *Tak se tento objekt jmenoval pouze do nástupu komunistů k moci, kdy byl opět přejmenován na Rolnický dům. Po roce 1989 se dům opět pyšní názvem „Dům 5. května“.*

²⁴⁸ *Jagdkommando – stíhací oddíl. Jednotky tvořené policií, armádou, oddíly SS, vězni a různými asociálními živly, speciálně vycvičené v protipartizánských bojích.*

²⁴⁹ *Služebna gestapa v Německém Brodě byla obnovena počátkem roku 1945 a spadala pod služebnu gestapa v Jihlavě, která patřila do sekce gestapa v Táboře.*

²⁵⁰ *Dnes se jmenuje Dolní ulice.*

Současně byl po celém městě vylepován manifest vytvořený Národním výborem a partyzány. Tento průvod zamířil k radnici a zanedlouho jí obsadil. Ihned zasedl Národní výbor doplněný na celkový počet 15 členů. Hned na prvním zasedání byl přijat návrh přejmenovat město na Havlíčkův Brod. Od tohoto data se tedy město jmenuje Havlíčkův Brod. Z radničního balkónu uvítali členové výboru svobodu a všichni společně zazpívali státní hymnu. Národnímu výboru se podřídila policie a četnictvo, okamžitě byla vyhlášena mobilizace a pod velením gen. Růžičky bylo vytvořeno revoluční posádkové velitelství. Německé vojsko, které bylo v Havlíčkově Brodě velmi silné bylo ochotné vyjednávat. Kolem 11. hodiny se dostavil na radnici velitel kasáren Wehrmachtu v Havlíčkově Brodě major Czerny s návrhem. Wehrmacht byl ochoten se stáhnout do kasáren a zachovat neutralitu v případě, že Národní výbor zamezí útokům na německé vojáky a německé civilní osoby ze strany občanů města. Jednání bylo vedeno pouze ze strany Wehrmachtu. Ve městě byly ovšem přítomny i jednotky SS.²⁵¹ V Sokolském domě byli zatčeni vlivní nacisté, členové gestapa a mnozí udavači a zrádci. Radost občanů města byla ale předčasná. Jednání na radnici mezi Národním výborem a Wehrmachtem bylo přerušeno přestřelkou. Několik mladíků z Drücknerovy továrny zahájilo palbu na oddíl Wehrmachtu, pochodující do kasáren. Němci se začali bránit a ostřelovali továrnu kulomety a pancéřovými pěstmi. Major Czerny spolu s velitelem letiště plukovníkem Grafem dali městu čtvrt hodinové ultimátum, že pokud nebude obnoven klid zbraní, nechají město srovnat se zemí. Členové výboru V. Pašek a Jos. Hlaváč byli vysláni na místo spolu s majorem Czernym jako parlamentáři k urovnání přestřelky a nastolení pořádku a klidu. Vzápětí došlo k události, která značně zkomplikovala celý průběh povstání v Havlíčkově Brodě. Tou dobou bylo totiž na cestě z Jihlavy tábořské gestapo s veliteli Gottschlingem a Weberem. Tyto oddíly doprovázely silné jednotky vojsk SS. Příjezd těchto sil do Havlíčkova Brodu dramaticky změnil situaci a zvrátil tak hladký chod povstání. Již po cestě z Jihlavy Gottschling uviděl zábrany postavené proti motorizovaným jednotkám na silnici Jihlava – Havlíčkův Brod. U jedné této zábrany s vlajícím rudým praporem na místě zastřelil dělníka Vl. Jandu, protože jej považoval za původce této provokace. Když dorazil blíže k městu a

²⁵¹ *Konkrétně se jednotky SS nacházely v SS lazaretu – dnešní psychiatrická léčebna, na okresním úřadě, na gymnáziu a v budově dnešní školy průmyslové a stavební. Dále mezi jednotky SS patřila posádka na letišti a také jednotky na posádkovém velitelství SS v budově dnešní zdravotnické školy. M. KOUBSKÝ, Osvobození Havlíčkobrodsko sovětskou armádou, s. 79.*

uviděl, co se děje, zmobilizoval oddíly SS, pronikl do města a obklíčil radnici. Na nádvoří radnice zastřelil před očima Národního výboru Fr. Hrádka – ošetřovatele v ústavu choromyslných, u kterého našel pistoli. Současně vtrhly jednotky SS do ulic města. Jejich obětí se stal duchovní církve československé Vojtěch Schück, který po 11. hodině vyšel z radnice označen rudou páskou na rameni. Byl neozbrojen a jeho úkolem bylo udržovat na ulicích klid, aby nedošlo k nedorozumění mezi povstalci a Wehrmachtem. Když sdělil vojákovi SS, že Německo prohrálo válku a nemá cenu klást odpor, voják jej z 5 metrů postřelil. Raněný byl dopraven do nemocnice, kde zemřel v 13:30 téhož dne.²⁵² Na radnici mezitím Gottschling zuřivě hledal členy Národního výboru, ovšem když je potkal, považoval je omylem za civilní zaměstnance správy města a proto je nechal na pokoji. Zajímavé bylo chování majora Czerného, který znal všechny členy výboru z předešlého jednání, ale přesto ponechal Gottschlinga v jeho omylu. Vyvěšené rudé prapory byly z radnice odstraněny,²⁵³ československé prapory směly zůstat. Ale členové Národních výboru je pro jistotu odstranili také, neboť se obávali represálií ze strany gestapa a SS. Zajaté jednotky SS, Jagdkommando a gestapa byly osvobozeny a ihned pověřeny likvidací odporu ve městě. Okamžitě byl proveden útok na továrnu Pleas, která byla považována za centrálu povstání. V továrně našly dva úředníky, kteří byli okamžitě zajati a uvězněni ve sklepení gymnázia.²⁵⁴ K podpoře útoku vzlétla také dvě letadla typu Messerschmitt Bf 109 a palubními zbraněmi ostřelovala továrnu a blízké okolí.²⁵⁵ Večer se zatáhla obloha a začalo vydatně pršet, jako by i počasí symbolizovalo neúspěch povstalců.²⁵⁶

Bylo vyhlášeno stanné právo, hrozící za každý přestupek trestem smrti. Po městě nastal klid, neboť početné hlídky SS patrolovaly městem. Na ulicích stály kulometry připravené v palebných postaveních a hlídky střílely bez vyzvání, jakmile spatřily více jak dvě osoby pohromadě. Bylo vydáno nařízení, že dům, na kterém bude vyvěšen rudý prapor, bude

²⁵² *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 215.*

²⁵³ *Pro jejich odstranění byl i major Czerny, neboť prý symbolizují bolševismus, proti kterému on jako voják bojuje. SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 216.*

²⁵⁴ *Byli to V. Czech a J. Synovec – oba byli ubiti k smrti ve sklepení gymnázia. SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 216.*

²⁵⁵ *Tamtéž.*

²⁵⁶ *SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 243.*

okamžitě vypálen. Začala obnova německých názvů ulic a nápisů. Členové Národního výboru chodili po městě aby upozorňovali občany na důsledky porušení stanného práva. Během večerních hodin došlo k zatčení mnoha osob. Zatčení byli odvečeni neznámo kam a nikdo se o nich nemohl nic dozvědět. Teprve po osvobození města byly hroby těchto obětí nalezeny v Rozkošské stráni v Havlíčkově Brodě a v Hurtově Háji u Věže. V noci z 5. na 6. května 1945 byli na svých místech již jen dva členové Národního výboru – A. Šouba a K. Valenta. Po zbylých členech výboru pátralo gestapo. Během noci byli i tito poslední dva zástupci odvedeni, aby byli využiti při uklidňování povstalců v Muničním skladu ve vesnici Bílek. Oba členové se však této úlohy zřekli kvůli důležitým povinnostem.

Dne 6. května bylo zahájeno jednání s dosavadním komisařem Münzbergerem, aby předal správu města a veškeré klíče a aby opustil radnici. Ten prohlásil, že nemá potřebný rozkaz svých nadřízených, ale navrhl, aby Národní výbor a on úřadovali společně. Na to však člen výboru A. Šouba odpověděl, že německý úřad a Národní výbor je jako oheň a voda a že by se nikdy nedopustil takové zrady na svém národu a městě. Národní výbor je odpovědný přímo Zemskému výboru a nikoliv německým úřadům. Tím bylo jednání skončeno a Národní výbor si zvolil za své úřední sídlo Moravskou banku. Zde se odpoledne konala další schůze za účasti většiny členů a to i přes fakt, že většina členů výboru byla stíhána gestapem. Na schůzi byla členům výboru nastíněna situace a výsledek jednání s komisařem Münzbergerem.²⁵⁷

V pondělí 7. května se na radnici opět nastěhovala německá administrativa, zatímco Národní výbor sídlil v budově Moravské banky. Dopoledne bylo z obce Věž bylo oznámeno, že byl nalezen hromadný hrob popravených a zohavených těl, která pravděpodobně pocházejí z Havlíčkova Brodu. Na místo hrůzného nálezu byl vyslán Dr. Opočenský a štábní kapitán Fuksa, kteří tento fakt potvrdili. Přibližně ve stejné chvíli vyjednávali členové výboru A. Šouba a K. Valenta s velitelem německé posádky ve městě, majorem Czernym, aby dal odstranit všechny náloze a výbušniny na letišti, v kasárnách a v budově gymnázia. Ten zpočátku nechtěl věřit, že Německo jedná o kapitulaci a prohrálo válku. Přesto slíbil, že zástupcům výboru vyhoví a náloze demontuje. Ještě téhož dne večer Němci většinu náloží

²⁵⁷ *SOka Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 245*

demontovali. Nálože na letišti a v hangáru však odpálili. Na letišti hořely desítky letadel Luftwaffe. Většinu z nich tvořily stíhací letouny od jednotky JG 52 typu Messerschmitt Bf 109. Došlo k demontáži vysílačky a všech ostatních komunikačních zařízení pozemku letiště. V budově gymnázia a v místním chorobinci po sobě spálili Němci většinu písemných materiálů. Postupně začaly první jednotky Wehrmachtu a Luftwaffe opouštět město.²⁵⁸

8. května pokračovalo vyjednávání mezi členy Národního výboru a německými okupanty. Velitel jednotek SS ve městě souhlasil s propuštěním zajatců ze sklepení gymnázia. Městem proudily velké kolony ustupujících německých vojsk z fronty a také kolony německých civilistů z města a blízkého okolí.

Ve středu 9. května 1945 ráno bylo na ulicích vidět odhozené helmy, masky i zbraně ustupujících německých vojáků. Odchod okupantů urychlila telefonická zpráva z nedalekých Štoků, že vesnici již obsadila Rudá armáda. Asi za 20 minut po obdržení této zprávy bylo slyšet děla z Hochbergu, která ostřelovala krátce Benešovu ulici a také hlavní ústupové cesty německých vojsk, tedy Pohledskou, Perknovskou a Pražskou silnici. V 6:30 ráno vjízděly přes most do města první tanky Rudé armády. Ve městě okamžitě vypukl zmatek. Němečtí vojáci, kteří zůstali ve městě se začali houfně vzdávat a odhazovali své zbraně. Někteří se však rozhodli bojovat a proto kolem 6:40 vypuknul v Benešově ulici krátký boj. Němečtí vojáci zaútočili pancéřovými pěstmi a kulomety na postupující tanky Rudé armády. Boj však netrval dlouho a ruské tanky se staly pány situace. Na Havlíčkově náměstí první osvoboditele přivítal člen Národního výboru A. Šouba, který přečkal velmi perné dny ve zdraví. Také ostatní obyvatelé opustili své protiletectké kryty ve sklepích a vítali nadšeně proud tanků, který se valil po Jihlavské ulici směrem do města. Rusové však pouze projížděli a spěchali po Pražské silnici směrem ku Praze. Členové Revolučních gard se zmocnili zbraní a odzbrojovali vzdávající se německé vojáky. Znovu bylo obnoveno posádkové velitelství, byla zřízena zpravodajská kancelář, kde se soustřeďovaly zprávy z celého okresu, byla organizována strážní služba a sběr německých zajatců. Havlíčkově náměstí bylo doslova přeplněno množstvím vozidel a stalo se tak obrovským „smetišťem“ německé výzbroje, výstroje a zásob. Podobně je tomu i v dalších ulicích města. Zvláště Benešova ulice byla po předchozím krátkém boji doslova napěchována hořícími vraky německých aut, sklem z rozbitých výloh a

²⁵⁸ *Tamtéž.*

krví raněných německých a ruských vojáků. 4 vojáci rudé armády padli v těchto bojích v Benešově ulici a místní občané jim vystrojili důstojný pohřeb.²⁵⁹

Také několik občanů padlo v posledních dnech války, nebo dokonce po skončení války při odzbrojování německých vojáků. Byli to: K. Aubus, Jos. Kučera a K. Lodl, kteří se vydali na pomoc do Dolní Krupé. Dále to byl Jos. Pešek, který padl u Pohledských Dvořáků při odzbrojování německých vojáků. Na pražských barikádách padli i tito občané z Havlíčkova Brodu: Jos. Lukeš, Jos. Zápotočný a B. Krasenský. Při přejímání zbraní byl 16. května zastřelen Fr. Pejcha.²⁶⁰

Tanky Rudé armády, které osvobodily Havlíčkův Brod od okupantů, patřily k armádě Ivana Stěpanoviče Koněva. Ta pak pokračovala směrem ku Praze a v Havlíčkově Brodě ji vystřídala armáda maršála Malinovského.

Město se poté stává jedním velkým sběrným táborem německých zajatců. Nejvíce je jich soustředěno na letišti, na sokolském cvičišti, a v areálu Ústavu choromyslných. Během necelého měsíce městem prochází více než 60 000 německých zajatců. Poslední z nich opouští město na přelomu června/července 1945.

1.23. Masové hroby v Hurtově háji u Věže a Rozkošská stráž v Havlíčkově Brodě

Hurtův háj

V pondělí 7. května 1945 oznámil přibližně v 15. hodin na četnické stanici v Lípě pan J. Bárta, montér z Věže, že téhož dne v poledních hodinách našel na pokraji lesíka, tzv. Hurtova háje, 60 m od okresní silnice Věž – Bezděkov, na katastru obce Jedouchov, ve dvou jámách těla 7 mužů. Na toto udání se na místo činu dostavili četníci z Lípy a zjistili, že se v lesíku nachází 2 jámy, široké asi 1,5 m a hluboké asi 45 cm. V první z nich byly 4 a v druhé z nich 3 mrtvoly. Podle nalezených stop byly oběti dopraveny 6. května 1945 vojenským

²⁵⁹ *Tito padlí vojáci rudé armády byli pohřbeni před budovou Národního výboru v malém parčíku a někteří před vstupem do Havlíčkových sadů. V roce 1946 byli tito vojáci převezeni na pohřebiště Rudé armády do Jihlavy. SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 247.*

²⁶⁰ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 219.*

nákladním autem od Havlíčkova Brodu po státní silnici až ke křižovatce s okresní silnicí k Bezděkovu. Zmíněné auto odbočilo před obcí Věž na okresní silnici. Svědkové z Jedouchova uslyšeli asi půl hodiny nato výstřely, celkem jich prý bylo asi 20. Poté se auto obrátilo a odjelo směrem k věži opět na státní silnici k Havlíčkovu Brodu.²⁶¹

Oběti byly předvedeny od auta na okraj lesa pěšky, musely si pravděpodobně samy vyhrabat hroby, ke kterým pak byly postaveny a z krátké blízkosti zastřeleny. Ještě před vlastní popravou byly oběti mučeny. Mezi oběti patřili: J. Bartoň, V. Czech, M. Halík, Ant. Mazanec. Ot. Novotný, K. Pohanka a Jos. Synovec. Umučené oběti byly po zjištění totožnosti převezeny hlouběji do lesa do upravené ohrady, kryté prkny. Místo bylo ozdobeno státní vlajkou a k umučeným byla postavena čestná hasičská stráž. Druhý den byly oběti převezeny do márnice ve Skále. Na trvalou paměť byl umučeným obětem po válce odhalen na místě jejich smrti pomník.²⁶²

Rozkošská stráň

Občané Havlíčkova Brodu se ještě ani nevzpamatovali ze šoku způsobeného nálezem 7 umučených obyvatel města a blízkého okolí v masovém hrobě v Hurtově háji u Věže a už přišla další špatná novina. V noci ze 12. na 13. května 1945 byl odhalen další masový hrob popravených obyvatel Havlíčkova Brodu, tentokrát v těsné blízkosti města, v Rozkošské stráni v opuštěném lomu za Ústavem choromyslných. Na místo nálezu se dostavila 13. května komise. Tato komise vydala následující prohlášení: „*Na místě, které je v opuštěném kamenolomu, v němž se nepracuje a který leží na severozápadním konci Ústavu pro duševně choré a v lese zvaném Stráň nalezen byl jeden vykopaný hrob o rozměrech: 2,5 m délka, 1 m šířka a 1,5 m hloubka.*“²⁶³ Podle sdělení přítomných bylo v tomto hrobě nalezeno celkem 5 mrtvol a to: P. Pavlík, B. Plichta, Fr. Rachač, K. Spila a J. Šula.

Asi 20 kroků směrem na severozápad od tohoto hrobu mezi malými smrčky byl objeven druhý hrob. Po odkrytí hlíny komise narazila na dlouhý černý kabát, kterým byl celý hrob

²⁶¹ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 267.*

²⁶² *Tamtéž.*

²⁶³ *SOKA Havlíčkův Brod. Sborník Havlíčkobrodsko v národním odboji, s. 270.*

přikryt. Po odstranění kabátu byla nalezena další 3 mrtvá těla. Jednalo se o : A. Balouna, A. Doležala a L. Havla. Mrtvoly byly zakrváceny a byly na nich patrné známky mučení. Mrtvoly byly 14. května uloženy do rakví a převezeny do Havlíčkových sadů k ostatním obětem povstání. Na poslední cestu je vyprovázela obrovský počet občanů města a blízkého okolí. Padlým byla vzdána čest a na místo jejich posledního odpočinku byl položen smuteční věnec.²⁶⁴

Skuteční viníci tohoto srpnového vraždění nebyli nikdy dopadeni. 8. května 1945 vypravoval jeden opilý německý voják v hostinci „ Na Marjánce“ v dnešní Žižkově ulici, že musil zastřelit za Ústavem choromyslných nějaké muže. Nemohl však být zadržen, neboť město v té době ovládali okupanti. Když Rudá armáda obsadila město, hlásil majitel hostince událost ihned na posádkovém velitelství. Bylo mu ale sděleno, že okolí ústavu bylo pečlivě prohledáno a že nic nebylo nalezeno. Když 12. května vypovídala zajatá Němka, že viděla masakr na Rozkošské stráni za Ústavem choromyslných, začalo nové pátrání. Na základě tohoto oznámení byla těla v noci z 12. na 13. května skutečně objevena.²⁶⁵

1.24. Povstání v Chotěboři

Povstání v městě Chotěboři bych zde chtěl zmínit protože mělo některé fáze společné s průběhem povstání v Havlíčkově Brodě a některé fáze byly poněkud odlišné. Bylo to zčásti dáno vazbou na partyzánské oddíly, které v této oblasti začaly působit od září roku 1944.²⁶⁶

V Chotěboři se nacházela pro nacisty velice důležitá továrna Eckhardt. Jednalo se o specializovaný závod na výrobu plynových masek pro pěchotu a vrtulových krytů a chladičů pro letadla Luftwaffe. V roce 1944 měl tento závod více jak 2500 zaměstnanců.²⁶⁷ Vlastníkem byl továrník Eckhardt, který od roku 1939 zaměstnával studenty, kteří by jinak byly totálně nasazeni v Říši na nucených pracích. Pracovali tak pro Říši a přesto relativně blízko domova. Nacisté tohoto továrníka tolerovali a velice si jej vážili. Ten od roku 1943 navázal kontakt

²⁶⁴ *Tamtéž*, s. 274.

²⁶⁵ *Tamtéž*.

²⁶⁶ *Jednalo se především o oddíly Záře a o část brigády Mistr Jan Hus.*

²⁶⁷ *Pro srovnání: v roce 1936 měl tento podnik pouhých 420 zaměstnanců. M. KOUBSKÝ, Osvobození Havlíčkobrodsko sovětskou armádou, s. 87.*

s československým odbojem. Záhy se stal velice důležitou osobou odboje na Havlíčkovobrodsku. Pro okupanty byl vynikajícím podnikatelem, který plně a ochotně podporuje jejich válečné úsilí, pro své zaměstnance byl vlastencem. Převrat zde 5. května začal po obdržení telefonické zprávy z Havlíčkova Brodu kolem 10. hodiny ranní. Zprávu převzala kancelář firmy Sativa a odtud se rozšířila velmi rychle po celém městě. Město mělo podporu partyzánských oddílů a bývalých důstojníků československé armády a proto počáteční fáze proběhla velmi rychle a nenásilně. Na radnici byly vyvěšeny československé a rudé prapory a byl ustanoven Národní výbor. Dobrovolníci vtrhli do budovy měšťanské chlapecké školy, v níž měla sídlo německá policie, která měla sílu 50 mužů. Ta vydala bez odporu zbraně a nechala se uzavřít v budově. Zbraně byly rozdány dobrovolníkům a byly ustaveny Revoluční gardy.²⁶⁸ Před polednem dorazily do města partyzánské jednotky oddílu Záře. Vydaly se k Sobiňovu a Ždírci, aby očekávaly jednotky Rudé armády. Další skupina se vydala směrem k Bílku, kde byl velký muniční sklad německého Wehrmachtu. Poslední skupina se vydala směrem na chotěbořské nádraží, kde se nacházel železniční transport asi 700 německých vojáků, s nimiž se jednalo o jejich odzbrojení. Velitel transportu Mayer odmítl složení zbraní a vzápětí transport zamířil směrem k Havlíčkovu Brodu. Byl proveden pokus vykolejit tento transport v zatáčce za Chotěboří, protože dobrovolníci přišli příliš pozdě. Došlo tedy alespoň k zabezpečení továrny. Ta již byla mimo provoz, neboť zastavila výrobu 28. dubna 1945, zaměstnanci dostali dovolenou a odstávka trvala až do 22. května 1945. Na továrním komíně byl vztyčen československý prapor a byla u něj držena hlídka. V závodě měl být zřízen sklad zbraní, stažených sem ze skladu z Bílku. Německé nápisy byly odstraněny a auta byla označena rudými hvězdami.²⁶⁹

5. května odpoledne dorazila 2. četa brigády Mistr Jan Hus s velitelem Jiřím Starým, který převzal vojenské velení ve městě. Mezitím skupina ze Ždírci hlásila pohyb silné německé motorizované kolony ve směru k Chotěboři. Starý stáhl partyzány i příslušníky gard do lesů kolem přístupové silnice, aby se vyhnul krveprolití ve městě a ušetřil tak civilní obyvatelstvo. K Bílku byl postaven zátaras, aby nebyla narušena odzbrojovací akce v tamním muničním skladu. Německá kolona dorazila do Chotěboře v podvečer 5. května. Vojáci byli silně rozzuřeni vyvěšenými prapory a strženými německými nápisy. Začali ihned střílet ze

²⁶⁸ *Tamtéž*, s. 88.

²⁶⁹ M. KOUBSKÝ, *Osvobození Havlíčkovobrodsku sovětskou armádou*, s. 88.

samopalů a kulometů do oken přilehlých domů a také na ulici. Dva občané města, kteří šli náhodně po ulici byli na místě mrtví.

Na Bílku mezitím partyzáni bez problémů převzali kontrolu nad muničním skladem, jehož posádka se vzdala. Partyzáni obsadili objekt a pro zbraně si začali chodit dobrovolníci z celého okolí. Za této situace přijel ze Ždírcce průzkumný oddíl, který hlásil, že tamější posádka se chce ihned vzdát. Většina dobrovolníků ihned nasedla do aut a vydala se směrem na Ždírec. Na cestě do Ždírcce však potkala německou kolonu, směřující do Chotěboře a svedla s ní tuhý boj. Němci byli výborně ozbrojeni, byli početně silnější a mnohem zkušenější.²⁷⁰ V nerovném boji svedeném u železničního přejezdu před Ždírcem padlo 34 dobrovolníků. Jen nepatrnému zbytku se podařilo uprchnout do nedalekého lesa. Partyzáni v Bílku mezitím obdrželi telefonickou zprávu z Havlíčkova Brodu od plukovníka H. Grafa, který pohrozil bombardováním skladu v Bílku a také bombardováním města Chotěboře, pokud nedojde okamžitě k zastavení odzbrojování německého skladiště. Partyzánské velitelství proto nařídilo urychlený odvoz munice, zbraní, aut a benzínu do Chotěboře. Vše mělo být uskladněno v areálu továrny. Auta, která vyrazila do Chotěboře až večer, byla zadržena ve městě německou kolonou, která do Chotěboře mezitím navečer dorazila.²⁷¹

Situaci povstalců v obsazeném městě navíc zkomplikoval návrat železničního transportu, který po odmítnutí kapitulace odjel dopoledne směrem k Havlíčkovu Brodu. U Rozsochatce byl totiž na své cestě do Brodu zastaven střelbou Revolučních gard z Dolní Krupé. Gardisté se pokusili vyjednávat s německým velitelem Mayerem o složení zbraní. Ten však nechtěl o kapitulaci ani slyšet a tak gardisté zahájili na transport palbu. Němci boj přijali a boj se začal pro gardisty vyvíjet velice nepříznivě a nakonec je přiměl k urychlenému ústupu. Velitel transportu se obával dalších nástrah po cestě a proto nařídil urychlený návrat do Chotěboře. Když přišla z Rozsochatce na chotěbořské nádraží zpráva o pohybu transportu směrem k městu, vytrhali dobrovolníci před vjezdem do stanice koleje, aby tak zamezili případnému narušení osvobozovacích akcí ve městě. To vše ještě před příjezdem německé motorizované kolony. Vlak zastavil před poškozeným místem bez vykolejení a po krátké přestrelce se Němci stali pány nádraží. Každého, kdo jim přišel do cesty, nahnali na opravu kolejí.

²⁷⁰ *Jednalo se o elitní německé jednotky výsadkářů SS, které se stahovaly směrem ku Praze. M. KOUBSKÝ, Osvobození Havlíčkobrodská sovětskou armádou, s. 89.*

²⁷¹ *Tamtéž.*

Ve večerních hodinách, kdy již byl ve městě jak německý transport, tak motorizovaná kolona, dostoupila německá zuřivost a řádění naprostého vrcholu. Navíc právě přijížděla kolona aut s ukořistěným materiálem z Bílku, která byla okamžitě zadržena a gardisté i partyzáni z těchto vozidel byli okamžitě zatčeni. Zajatci byli týráni a mláceni pažbami pušek. 4 z nich byli vyvečeni do lesíka za trať a byli postaveni před popravčí četou. Po salvě byli tři zajatci mrtvi, čtvrtý byl raněn. Když jeden voják z popravčí čety zjistil, že zajatec je stále naživu, střelil jej do hlavy. Ani tato rána však nebyla smrtelná. Druhý den ráno byl nalezen partyzány a po dlouhém léčení byl zachráněn.²⁷²

6. května 1945 v ranních hodinách byl znovu Němci obsazen také muniční sklad v Bílku. Kolem 8. hodiny ráno hlásila předsunutá hlídka gardistů příjezd silné motorizované kolony vojsk SS, podporované obrněnými transportéry. Velící důstojníci Pohanka, Mazanec a Bartoň vydali posádce příkaz, aby se stáhla do lesů. Sami vzali československý prapor, odložili zbraně a vyrazili koloně vstříc. Domnívali se, že s nimi bude zacházeno jako s parlamentáři. Němečtí vojáci se na ně však ihned vrhli a začali je týrat. Po krátkém výslechu je odvezli přes Chotěboř do Havlíčkova Brodu. S nimi odvezli i dva malé chlapce – M. Halíka a O. Novotného. Ti jim padli do rukou náhodou. Vraceli se totiž do skladu pro kolo, které tu předešlého dne zapomněli. Byli naloženi do auta a odvezeni spolu s dalšími dvěma zajatci – V. Czechem a J. Synovcem do Hurtova háje, kde byli popraveni. Zásah proti Bílku byl veden jednotkami SS z Havlíčkova Brodu. Tento zásah byl nařízen velitelem SS v Brodě Hessem a velitelem gestapa Gottschlingem.²⁷³

7. května v 6.30 ráno dorazila do Chotěboře jiná kárná jednotka pod velením majora Czerného, známého svým umírněným přístupem z událostí v Havlíčkově Brodě. Czerny volil stejnou taktiku jako při událostech v Havlíčkově Brodě: zahájil jednání s Národním výborem, poukazoval na zbytečné oběti občanů v boji u Ždírci a žádal od výboru záruku nedotknutelnosti německých vojáků Wehrmachtu i německých civilních obyvatel ze strany občanů města a gardistů. Podařilo se mu dojednat příměří. Toto příměří obsahovalo tři hlavní body: „*I. Místní velitelství wehrmachtu uznává Národní výbor. Naproti tomu se Národní výbor zavazuje udržeti pořádek ve městě, pokud se zde zdrží německá branná moc.*

²⁷² *Kronika města Chotěboře uvádí celkem 7 obětí této popravky. M. KOUBSKÝ, Osvobození Havlíčkovobrodská sovětskou armádou, s. 91.*

²⁷³ *Tamtéž, s. 93.*

II. V příštích hodinách bude centrálně rozhodnuto mocnostmi vedoucími válku proti Německu o kapitulaci. V posledních hodinách je škoda každé krvavé oběti českých lidí, pročež prosíme občany, aby se zdržovali jakékoliv provokace a zachovali klid a pořádek.

III. K udržení pořádku zřídil Národní výbor pomocnou policii, která bude nosit bílé orazítované a očíslované pásky na rukávě. Nařízení těchto orgánů jest bezpodmínečně uposlechnout tak jako uniformované policie“.²⁷⁴

Obsah tohoto dokumentu byl zveřejněn městským rozhlasem. Nešlo zde o kolaboraci s německými úřady. Ve městě zaplaveném německými vojáky vlastně ani jiné řešení nezbývalo. Toto nařízení se však netýkalo jednotek SS a gestapa. Revoluční gardisté spolu s partyzány byli schováni v okolních lesích a nepřetržitě sváděli boje s ustupujícími německými jednotkami. Při stavbě zátarasů padlo několik občanů ze vsi Slavětín, když se dostali do kulometné palby ustupujících německých vojsk.

Odjezd všech německých jednotek a německých civilistů z Chotěboře nastal 8. května 1945. Ve městě zůstali jen ranění vojáci v lazaretu v dívčí škole, jehož provoz převzal český personál. Národní výbor vydal prohlášení o blížící se svobodě. Tento dokument byl vytištěn 8. května večer a ještě ten den byl vylepen po celém městě.

9. května bylo město zaplaveno posledními německými vojáky, přehajícími z fronty. Přestože průjezd městem nebyl nijak ztěžován a blokován, stříleli němečtí vojáci do kone domů. Ostřelován byl jimi dokonce i lazaret, výrazně označený červeným křížem. Tento lazaret byl plný raněných vojáků Wehrmachtu. Sedm domů bylo střelbou zapáleno a další dva domy byly rozstříleny pancéřovými pěstmi. Také v okolí města bylo slyšet střelbu. V lese u Sokolovce zasáhla proti autokoloně, směřující k Chotěboři, kulometná hlídka. Kolona byla sice donuceny odbočit na polní cesty, ale v odvetné palbě byl smrtelně raněn nabíječ kulometu, student Jindřich Roob. Byl tak pravděpodobně poslední obětí druhé světové války v Chotěboři a blízkém okolí.

Rudá armáda vstoupila do Chotěboře 9. května v 17 hodin odpoledne. Neutrpěla zde žádné ztráty.

Z výše napsaných řádků vyplývá, že v Chotěboři a blízkém okolí vzniklo v květnových dnech poměrně rozsáhlé ohnisko odporu. Větší bojové akce byly vydatně podporovány partyzánskými oddíly, což také vysvětluje jejich sílu a rozsah, na rozdíl od

²⁷⁴ M. KOUBSKÝ, *Osvobození Havlíčkobrodsko sovětskou armádou*, s. 91.

Havlíčková Brodu, kde byla přítomnost partyzánských oddílů velmi malá. Pro průběh akcí je typická nejednotnost velení a chaotický stav, což lze vysvětlit nezkušeností dobrovolníků, bojujících v řadách Revolučních gard a partyzánských oddílech. Proto nemohla být většina těchto dobrovolníků zkušeným německým vojákům, kteří byli navíc podstatně lépe vyzbrojeni, rovnocenným soupeřem a tito dobrovolníci utrpěli veliké ztráty. Navíc byl slibný průběh povstání narušen neúspěchem povstání v Havlíčkově Brodě, kde nedošlo k rozkladu německých sil, ale naopak k jejich konsolidaci. Brod pak působil jako centrála, odkud byly vysílány jednotky k zastavení povstání v celém okrese. Navíc k německé síle přispívaly také jednotky, prchající z fronty. Za těchto podmínek nemohlo povstání dosáhnout vytyčených cílů, a to i přes nespornou odvalu a hrdinství Revolučních gard a partyzánů.²⁷⁵

Poněkud odlišná byla například situace v Příbyslavi a na Žďársku, kde byly početné partyzánské oddíly soustředěny v lesích, navíc tato oblast ležela na komunikacích, které nebyly pro ustupující německé vojáky tolik důležité a proto si květnové povstání v této části okresu nevyžádalo tolik obětí občanů města jako v Havlíčkově Brodě a v Chotěboři.

1.25. Povstání v Příbyslavi

Příprava květnového povstání na Příbyslavsku probíhala pod přímým vlivem velké části partyzánské skupiny Mistr Jan Hus. V lednu 1945 vznikla v Příbyslavi civilní partyzánská skupina, vedená S. Olšarem – Řezáčem. Byla vytvořena z iniciativy partyzánského štábu a spolu s havlíkobrodskou civilní partyzánskou skupinou byla začleněna jako 4. četa do partyzánské brigády Mistr Jan Hus.

Další výhodou pro přípravy květnového povstání byla odlehlost města od hlavních dopravních tepen a menší dohled okupačních sil. Koncem ledna se v této oblasti sice ubytovaly jednotky Wehrmachtu pod velením kapitána Böhmeho, ale vojáci sem byli převeleni na odpočinek a proto si obyvatelstva příliš nevšimli. Pro partyzány nebyly překážkou ani zesílené četnické stanice. Koncem března byla jednotka kapitána Böhmeho převelena na východní frontu a poté se zde ve velmi krátkém sledu střídaly různé německé jednotky, které byly staženy z různých částí fronty. Jedinou překážkou byl pouze oddíl

²⁷⁵ M. KOUBSKÝ, *Osvobození Havlíčkobrodsko sovětskou armádou*, s. 95.

Sicherheitsdienstu,²⁷⁶ který se ubytoval ve městě v budově okresního soudu. Tento oddíl byl ve městě přítomný i během květnového povstání. Jeho úkolem bylo kontrašpionáž zaměřená proti partyzánům, ale není známo, že by tento oddíl dosáhl nějakých výraznějších úspěchů ve své činnosti. V blízkosti města bylo také záložní polní letiště, kde bylo ubytováno asi 100 německých vojáků.

Květnové boje na Přibyslavsku měly dramatický průběh, ale protože byly z velké části vedené mimo město, nevyžádaly si tolik obětí jako například v Chotěboři nebo Havlíčkově Brodě. Podstatným faktem byla také trvalá přítomnost silných partyzánských oddílů, které byly lépe vyzbrojeny a také měly více zkušeností než Revoluční gardy.

Podobně jako jinde v okolí, také v Přibyslavi bylo podnětem vypuknutí povstání telefonické oznámení z Havlíčkova Brodu. Národní výbor se 5. května dopoledne okamžitě ujal vlády nad městem. Prvním úkolem bylo, jako ostatně i v jiných městech, odzbrojení vojska, které se nacházelo ve městě. Příslušníci Wehrmachtu, kteří byli posádkou ve městě s kapitulací vcelku ochotně souhlasili, stejně jako posádka letiště, z níž zbylo pouze 12 mužů a 8 letadel, neschopných startu.²⁷⁷

Úkolem partyzánů, včetně civilní skupiny, bylo přesunout se k Račínu a znemožnit tak fašistům zaujmout obranu. Záměrem bylo, nepustit fašisty do lesů a donutit je, aby využívali pouze nekryté komunikace a byli tak vystaveni náletům spojeneckých stíhacích a bitevních letadel. Ve městě samém ale tento záměr narušila zpráva o neúspěchu povstání v Havlíčkově Brodě a také příjezd 7 tanků a kolony vojáků SS. Tanky zaujaly palebné postavení na náměstí. Jednotky SS neuznávaly žádné vyjednávání a proto musel Národní výbor opustit radnici a přesunout se do soukromého bytu předsedy výboru, ing. K. Bezpálce. Ve dnech 6. – 10. května 1945 němečtí vojáci Přibyslav zcela opanovali. K osádkám tanků a koloně SS se postupně přidávaly další početné německé jednotky, jednotky SS a také početné zástupy německých civilních uprchlíků. Ve městě však nebyly žádné partyzánské jednotky, ani Revoluční gardy, neboť operovaly v lesích v blízkém okolí města. Tento fakt se ukázal velmi podstatným, neboť ve městě netrpělo civilní obyvatelstvo německým řáděním tak intenzivně, jako na jiných místech okresu. Vojáci ostřelovali pouze domy, ze kterých ještě nebyly

²⁷⁶ *Německá tajná služba, tajná policie.*

²⁷⁷ *Zbytek posádky a bojeschopných letadel se ještě ten den dopoledne přesunul do Prahy na letiště v Ruzyni. M. KOUBSKÝ, Osvobození Havlíčkobrodsko sovětskou armádou, s. 99.*

sejmuty československé a rudé prapory. Většinu obyvatel donutili odstraňovat zátaras, které nechávali v dubnu budovat proti případné hrozbě tanků Rudé armády. Teď však německým vojákům jejich zátaras překážely, neboť zpomalovaly průjezd německých kolon směrem na Havlíčkův Brod a pak dále ku Praze, proto bylo obyvatelstvo Přibyslavi donuceno tyto zátaras likvidovat.

Německý ústup od Polné a Žďáru nad Sázavou na Havlíčkův Brod zesílil během 7. – 8. května 1945. Již dávno se nejednalo o organizované bojové útvary, byla to „směsice“ nejrůznějších bojových i nebojových vozidel, koní, jízdních kol, pěchoty a civilistů. Partyzánské skupiny navíc provedly na silnici od Polné několik přeпадů, takže se chaos ještě zvýšil. 8. května večer vtrhl oddíl jednotek SS na polní letiště. Němci zapálili zbylých 8 letadel, hangár a sklad výstroje a zdravotnického materiálu. Opilí vojáci vpadávali do domů a vymáhali na občanech města potraviny a civilní oblečení. Ulice byly přeplněné nepojízdnými vozidly, německými uniformami a nejrůznější výstrojí všeho druhu.²⁷⁸

Ráno 9. května 1945 obdrželi četníci, kteří konali službu na přibyslavské poště, zprávu o vstupu Rudé armády do Havlíčkova Brodu. Zpráva se okamžitě roznesla po celém městě a zvýšila nervozitu ustupujících německých vojsk. Jejich ústup v kolonách se rozpadl a vojáci se vydali na cestu z obklíčení pouze ve skupinkách, ozbrojeni jen lehkými ručními zbraněmi. Pěchota se snažila utéct do lesů, aby nebyla tak snadným cílem pro spojenecká bitevní letadla, která téměř nepřetržitě „visela“ na obloze. Ulice Přibyslavi byly zataraseny motorovými vozidly, potahovými vozy, koňmi a koňskými zdechlinami.²⁷⁹ Za všeobecného zmatku prolétla nad městem sovětská bitevní letka. Osádka jednoho německého automobilu zpanikařila a zahájila na letadla palbu z protiletadlového kulometu. Dvě sovětská letadla se vrátila a začala ostřelovat náměstí z palubních zbraní a na ustupující kolony svrhla několik zápalných pum. Střelbou byl usmrcen jeden místní občan a také němečtí vojáci měli jednoho mrtvého a mnoho raněných.²⁸⁰ Pumpy zničily několik domů ve městě. Pozdě večer, když byla tma, zapálili němečtí vojáci opuštěné automobily na náměstí. Požár se rozšířil a jeden dům na náměstí shořel.

²⁷⁸ M. KOUBSKÝ, *Osvobození Havlíčkobrodská sovětskou armádou*, s. 101.

²⁷⁹ Při sčítání kořisti bylo 10. května 1945 nalezeno v obvodu města přes 500 pojízdných vozidel, 100 nefunkčních vozidel, 260 potahových vozů a přes 600 živých koní. M. KOUBSKÝ, *Osvobození Havlíčkobrodská sovětskou armádou*, s. 101

²⁸⁰ *Tamtéž.*

10. května, kdy již obyvatelé většiny měst na Vysočině slavili příjezd vojsk Rudé armády, byla Přibyslav stále v rukou Němců. Okolní lesy kontrolovali partyzáni a příslušníci Revolučních gard. Ve městě samotném dohořivaly vraky automobilů, ozývaly se ojedinělé exploze – když vzplála zapomenutá munice, a občas se městem nesly ojedinělé výstřely. Občané města nevycházeli téměř z krytů, které byly přestavěny ze sklepů, nebo byly vyhloubeny v zahradách. Centrum města bylo zahaleno hustým dýmem z dohořívajících vozidel. První sovětské tanky se objevily ve městě kolem 14. hodiny. Přijížděly Husovou ulicí od Žďáru nad Sázavou. Osádky tanků zmátlo množství nakupených vozidel a občasné exploze munice. Domnívaly se, že se němečtí vojáci ve městě zabarikádovávají a připravují se na tuhý odpor. Proto několikrát vystřelily z tankových děl. Na zámecké věži byl proto rychle vztyčen bílý prapor a tím bylo naznačeno, že vjezd do města je volný. Zároveň občané města vybíhali ze svých krytů, vyvěšovali státní vlajky a rudé prapory a vítali rudoarmějce. Kolem 15. hodiny k tankům přibyla také motorizovaná pěchota a jezdecká jednotka. S autokolonou přijel do Přibyslavi také velící důstojník, velící těmto jednotkám. Byl to plukovník Bakujev. Oficiálně byli vojáci Rudé armády přivítáni předsedou Národního výboru, ing. Bezpalcem na náměstí u pomníku padlých z první světové války a neoficiálně byli vítáni občany po celém městě. Město se stalo sídlem menší posádky Rudé armády.²⁸¹

Národní výbor převzal řízení pořádkové služby, péče o obyvatelstvo a úklidových prací. Také Přibyslav byla sběrným táborem zajatců. Na sokolském cvičišti se jich shromáždilo přes 12 000. Bylo nutné je zásobit a odtransportovat do Žďáru nad Sázavou. Poslední zajatci opustili město 25. května 1945.

Návrat do běžného života měli ztíženi především ti lidé, kteří přišli o střechu nad hlavou. Jednalo se celkem o 33 rodin. Za pomoci Národního výboru a ostatních občanů byla tato dočasná krize zažehnána a těmto rodinám bylo poskytnuto dočasné přístřeší.

Od 12. května pomáhala při řízení života ve městě také civilní partyzánská skupina. Pátrala po kolaborantech a zločincích. Poté byla vystřídána Revolučními gardisty, kteří po několik týdnů pročišťovali okolní lesy od skrývajících se německých vojáků.²⁸²

²⁸¹ M. KOUBSKÝ, *Osvobození Havlíčkobrodská sovětskou armádou*, s. 102.

²⁸² *Tamtéž*, s.103.

1.26. Povstání v Ledči nad Sázavou

Město Leděč nad Sázavou s nejbližším okolím leží mimo hlavní komunikační tepny Havlíčkovobrodská a to byl jeden z hlavních faktorů, které zde ovlivnily průběh květnového povstání v roce 1945. Němečtí vojáci, kteří tvořili posádku v Ledči nad Sázavou vykazovali nejmenší aktivitu proti místním obyvatelům i proti partyzánům z celého brodského okresu. Město bylo sice od podzimu 1944 střediskem Jagdkommando, které bylo zaměřeno na protipartizánský boj, ale ani toto Jagdkommando nevykazovalo s výjimkou protipartizánské akce v lednu 1945 žádnou větší činnost.²⁸³ Ke konci roku 1944 přibyla k Jagdkommandu ještě část náhradního ženijního pluku v síle asi 160 mužů.²⁸⁴ Ženisté dohlíželi na stavbu zátarasů na silnici v Pivovarském údolí, kterou zde provádělo nakomandované místní obyvatelstvo.

Od března 1945 se město stalo průchozí stanicí německých civilních uprchlíků z východu. Koncem března se také začal organizovat Národní výbor. Předsedou výboru se stal E. Čech a jeho spolupracovníky se stali: K. Viktor, M. Růžek aj. Rotter. Ve dnech 4. a 5. května se tento výbor, rozšířený o další 4 členy, ujal řízení akcí ve městě spolu s nově vzniklým osmičlenným okresním výborem²⁸⁵

4. května 1945 večer byl v železniční stanici Leděč nad Sázavou zachycen telegram protektorátního ministra dopravy J. Kamenického o chystaném povstání. Ve městě okamžitě propukly oslavy obnovení státní samostatnosti. Náměstím šel průvod občanů, kteří v čele nesli státní vlajku. Kolem půlnoci zahrála hudba a všichni zúčastnění začali zpívat státní hymnu. Není bez zajímavosti, že v Ledči zmizely německé nápisy dříve než na jiných místech okresu. Už v noci ze 3. na 4. května byly odstraněny německé nápisy v budově okresního hejtmanství a z budovy byly také sejmuty smuteční prapory, vyvěšené z nařízení okupantů po ohlášení smrti Adolfa Hitlera. Národní výbor se sjednotil s okresním výborem a vytvořili Revoluční národní výbor. Ten převzal 4. května večer vládu nad radnicí. Posádka

²⁸³ *Jednalo se o výše zmíněnou akci v Kobylím dole na Dolnokralovicku, ve které byla zlikvidována partyzánská skupina Karla Pulce. Mimo tuto akci Jagdkommando neúspěšně pátralo po seskoku sovětských vojáků u Melichova. Tito vojáci byli částí partyzánské skupiny „Za Prahu“. Další akce členů Jagdkommando nejsou známy.*

²⁸⁴ *M. KOUBSKÝ, Osvobození Havlíčkovobrodská sovětskou armádou, s. 123.*

²⁸⁵ *Ledeč byla po válce až do správní reorganizace v roce 1960 soudním okresním městem. M. KOUBSKÝ, Osvobození Havlíčkovobrodská sovětskou armádou, s. 123.*

Wehrmachtu i Jagdkommando se zdržely jakýchkoliv zásahů – pouze velitel Wehrmachtu v (tehdy ještě) Německém Brodě, major Czerny intervenoval telefonicky u výboru za bezpečnost všech Němců ve městě. Dá se říci, že se tento německý velitel snažil ve všech místech okresu aplikovat metody vyjednávání s povstanci takovým způsobem, jakým byly sepsány v Chotěboři. Noc ze 4. na 5. května proběhly v Ledči klidně. Revoluční národní výbor stáhl do Ledče četné četnické posádky ze Světlé nad Sázavou, Bohdanče a Vlastějovic, aby vytvořily bojové jádro pro případ konfrontace s německými vojáky. Poté byla v rozhlasu očekávána německá kapitulace. Místo toho se z rozhlasu ozvala zpráva o Pražském povstání. 5. května 1945 ve 13 hodin provedl Revoluční národní výbor rozhodné zásahy k obsazení a zajištění města. Vydal rozkaz četníkům, aby neprodleně obsadili nádraží, poštu a sklad potravin. Zároveň zazněly z rozhlasu výzvy záložním vojákům, aby nastoupili k bojové pohotovosti. Velení nad těmito velice spoře vyzbrojenými dobrovolníky převzal nadporučík J. Vít.²⁸⁶ Ani za této zostřené situace nedošlo ze strany německých vojáků k nějakému vážnějšímu vystoupení proti výboru či obyvatelstvu. Večer se sice německá hlídka domáhala vstupu do budovy pošty, ale když spatřila, že budova je obsazena četníky, zanechala dalších pokusů a odešla. Brzy proběhlo jednání mezi Revolučním národním výborem a velitelem Wehrmachtu ve městě o odzbrojení celé posádky. Složení zbraní sice místní velitel odmítl, zavázal se však respektovat Revoluční národní výbor a stáhnout své vojáky do kasáren. V podstatě dodržoval podmínky, dohodnuté majorem Czernym z (v tuto chvíli už) Havlíčkova Brodu. S členy Jagdkommanda vyjednáváno nebylo, neboť jeho podstatnou část tvořili Vlasovci a ti se snažili houfně dezertovat na západ k americké demarkační linii. Celková atmosféra povstání v Ledči nad Sázavou byla ve srovnání s jinými místy okresu, zejména s Havlíčkovým Brodem a Chotěboří, podstatně klidnější. Bylo to dáno zejména faktem, že ve městě nebyly přítomny jednotky gestapa, ani jednotky SS. Co se týče vojáků Wehrmachtu, tak se dá říci, že jejich přístup byl na všech místech podobný a tyto jednotky se nevyznačovaly nijak velkou bojechtivostí a zuřivostí.

Vzrušující událost nastala v noci z 5. na 6. května 1945. Na nádraží v Ledči přijel pancéřový vlak s posádkou dobrovolníků ze Zruče nad Sázavou. Tito dobrovolníci, většinou dělníci bývalých Baťových závodů, přemohli 5. května odpoledne slabou německou posádku obrněného a lazaretního vlaku na zručském nádraží, vyzbrojili se ukořistěnými zbraněmi a

²⁸⁶ M. KOUBSKÝ, *Osvobození Havlíčkobrodská sovětskou armádou*, s. 125.

protože ve Zruči jiné německé jednotky nebyly, stali se pány městečka. Také zde se Národní výbor ujal moci. Vojenské úspěchy povstalců v okolí Ledče nad Sázavou se brzy rozšířily. Dobrovolníci zajali německou posádku letecké pozorovatelny u Hulic a večer, po zprávě z železniční stanice Sázava – Černé Budy, vyjeli s obrněným vlakem vstříc transportu německého vojska, přesunujícímu se ke Zruči nad Sázavou. Po střetnutí poblíž Zruče vyslali němečtí vojáci parlamentáře k vyjednávání, složili zbraně a vzdali se. Do zajetí se tak dostalo přibližně 400 německých vojáků. Jiná dobrovolnická skupina zajala 70 vojáků Wehrmachtu u Horky nad Sázavou, přičemž zároveň osvobodila 40 sovětských válečných zajatců.²⁸⁷ Po těchto úspěších bylo rozhodnuto obsadit za pomoci pancéřového vlaku v noci na 6. května Leděč. Aby po odjezdu vlaku byla zabezpečena Zruč nad Sázavou, přerušili dobrovolníci koleje ve směru na Červany a Kutnou Horu. 7. května bylo ale ohnisko povstání ve Zruči nad Sázavou zlikvidováno vpádem německé posádky z polního letiště ve Zbraslavicích. Wehrmacht obsadil Zruč, ale zbraně ani materiál, který se ve městečku předtím nacházel už tam, nebyl. Místní dobrovolníci jej rozebrali a schovali se s tímto materiálem v lesích. Obsazením Zruče nad Sázavou si Fašisté zabezpečili železniční trať do středních Čech a části německých vojsk tak bylo umožněno dostat se za sovětskou demarkační linii.²⁸⁸

Při příjezdu obrněného vlaku na ledečské nádraží vyslal osádka průzkumníky, aby zjistili situaci ve městě. Při přechodu Sázavy přes lávku narazili průzkumníci na skupinku Vlasovců z Jagdkommanda, kteří právě opouštěli město. V přestřelce s nimi byl těžce raněn dobrovolník J. Sychrovský, který zemřel při převozu do nemocnice v Havlíčkově Brodě. Průzkumníci se poté vrátili zpět na nádraží a velitel vlaku se rozhodl odjet směrem na Zruč nad Sázavou. Dobrovolníci ze Zruče se pokusili o vpád do Ledče ještě druhý den ráno, ale Revoluční výbor v Ledči je upozornil na úmluvu, která byla uzavřena s velitelem Wehrmachtu ve městě.

6. května večer vyhlásil velitel Wehrmachtu v Ledči stanné právo ve městě a blízkém okolí a obyvatelstvo se mělo podřídit kontrolám vojenských hlídek. Tím porušil úmluvu uzavřenou již předtím s Revolučním národním výborem.

7. května byla posádka v Ledči posílena 150 vojáky, kteří přijeli z Havlíčkova Brodu. Vojáci začali okamžitě ztříti dohled nad občany, začali rozhánět hloučky lidí a dokonce zatkli

²⁸⁷ M. KOUBSKÝ, *Osvobození Havlíčkobrodská sovětskou armádou*, s. 127.

²⁸⁸ *Tamtéž.*

několik občanů jako rukojmí. Večer zatčené zase propustili, neboť výbor pohrozil represáliemi proti německým civilistům. Němečtí vojáci zabavili také rozhlasové zařízení na radnici, aby tím znemožnili veřejné vysílání výboru. Hned druhý den ráno ale zařízení vrátili. Z toho lze usoudit, že Revoluční národní výbor byl německými vojáky plně respektován a vojáci Wehrmachtu neměli nejmenší zájem riskovat ozbrojené srážky s místními obyvateli. Pokles napětí nastal v Ledči už 8. května. Na základě všeobecné vojenské situace na frontě nechal německý velitel Wehrmachtu zrušit stanné právo vyhlášené 6. května ve městě a blízkém okolí. Dokonce odvolal vojenské hlídky a začal s výborem vyjednávat o složení zbraní a o odchodu posádky k hlavní železniční trati do Světlé nad Sázavou. Když však 9. května ráno přišly zprávy o vstupu Rudé armády do Jihlavy a Havlíčkova Brodu, vyrazila místní posádka v pochodové formaci a plně ozbrojena nejkratším směrem na západ, aby se dostala k americké demarkační linii. K té ovšem nikdy nedorazili, neboť byli zajati u Vlašimi Rudou armádou.²⁸⁹

Po odchodu německé posádky rozvinul Revoluční národní výbor svoji činnost v plné šíři. Začalo pátrání po kolaborantech a pátrání po skupinkách německých vojáků, které se skrývaly v lesích. Také v Ledči byl zřízen sběrný tábor pro německé zajatce. Ten byl sice podstatně menší než v Havlíčkově Brodě či Přibyslavi, ale i zde bylo soustředěno během 9. května značné množství německých zajatců. Německé jednotky, vyzbrojené těžkými zbraněmi nemohly být gardisty zneškodněny a hnaly se ke Karlovicím a pak dále směrem k americké demarkační linii. Jejich úsilí bylo ovšem zbytečné, neboť již 9. května 1945 Rudá armáda odřízla tyto jednotky na linii Vlašim – Benešov – Praha. 8. května kolem 17. hodiny projela Ledčí pancéřová divize SS, ustupující poúlními cestami od Čáslavi. Příslušníci této divize ostřelovali rudé vlajky, vyvěšené na domech a na náměstí. V noci z 8. na 9. května byl u Rejčkova pod Melechovem zastřelen český četník B. Růžek z Dolního Města. 10. května obsadili dobrovolníci také základnu Hitlerjungend v Háji. Z celého objektu zůstaly pouze budovy, zbytek zařízení hitlerovský dorost před svým útekem zničil.

Rudá armáda vstoupila do Ledče nad Sázavou až 10. května 1945 ve večerních hodinách. V 16:15 tudy projelo první auto, v němž seděl kapitán v doprovodu dvou vojáků. Krátce promluvil ke shromážděným občanům z balkónu okresního soudu a odjel směrem k Vlašimi. Skutečná „lavina“ sovětských vojáků nastala až kolem 21. hodiny. U mostu přes Sázavu se

²⁸⁹ M. KOUBSKÝ, *Osvobození Havlíčkobrodská sovětskou armádou*, s. 129.

jakási fanatická Němka pokusila o střelbu na sovětský kamion. Tato osoba byla neprodleně zatčena.²⁹⁰

Slavnostní uvítání osvoboditelů se konalo 11. května na náměstí. Vedle množství občanů města byla přítomna také důstojnická delegace Rudé armády a také čestná rota sovětských vojáků. M. Růžek a sovětský důstojník pronesli slavnostní projevy. 18. května se konala první poválečná schůze Národního výboru, kde byl přijat program pro nadcházející dny.

Květnové události v Ledči nad Sázavou jsou méně bohaté na dramatické zvraty než v ostatních městech okresu, ale jak již bylo řečeno, bylo to zapříčiněno minimální aktivitou německých vojsk a nepřítomností jednotek gestapa a oddílů SS.

²⁹⁰ *Tamtéž*, s. 130.

8. Poválečné události v Havlíčkově Brodě

Havlíčkův Brod začal postupně po osvobození s nápravou válečných škod. Partyzánské oddíly a Revoluční gardy pátrali po lesích po skupinkách německých vojáků, kteří zoufale sháněli potraviny a civilní oděv. Pozvolna se začali vracet vězni z koncentračních táborů, kteří měli to štěstí a přežili nelidské zacházení. Na radnici je zařízena pomoc pro tyto občany města, kteří se vraceli ve zuboženém stavu.

Město nejprve přivítalo jednotky Rudé armády, které projížděly v dlouhých kolonách. Po projevu předsedy Národního výboru a velitele jednotek Rudé armády následovala pocta padlým. Byl uspořádán pohřeb na počest všem padlým a umučeným, kteří pocházeli z Havlíčkova Brodu, nebo při jeho osvobozování padli. Veliký průvod vyšel od městské radnice a pomalu postupoval do Havlíčkových sadů. Duchovní vykonali církevní obřad. Pohřeb se konal navečer a účast na něm byla obrovská.²⁹¹

Další náprava se týkala správní reformy. Během protektorátu byl v Brodě okresní úřad zrušen a město spadalo správně pod Humpolec. Po osvobození bylo toto napraveno, neboť již v květnu byl ustaven Okresní národní výbor. Ten zasedl v bývalé předválečné budově okresního hejtmánství. Za války byl tento dům Němci nazýván Fliegerhausem a bydlela zde děvčata pomocného personálu německé posádky.

Bylo také nutno obnovit výuku ve školách. Největší důraz byl kladen na obnovu výuky ve zrušeném brodském gymnáziu. Celkově se dá říci, že školy ve městě byly v dosti zanedbaném stavu.²⁹²

Zahájena byla také rekonstrukce válečných škod. Bylo třeba strhnout vypálenou kapli Barborku, obnovit pobořené hradby, vysázet znovu park, opatřit střechu pro děkanství. Všechny tyto škody napáchaly nálety letadel z konce války. Byla zahájena úprava chodníků a obnova dlažby. Stará radnice na náměstí byla bez fasády. Tu nechal otlouci ještě během války komisař Münzberger a k jejímu obnovení se již nedostal. Celá rekonstrukce trvala necelý rok. Dokončení rekonstrukce probíhalo podle návrhu architekta Jana Mannsbartha. . Na její

²⁹¹*SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 248.*

²⁹²*Tamtéž.*

obnovu byli nasazeni také němečtí zajatci. Mezi nimi bylo velké množství zručných štukatérů a proto byla nová fasáda poměrně rychle hotová. Protože v Havlíčkově Brodě fungoval po válce velký sběrný tábor,²⁹³ bylo vždy po ruce dost zajatců, kteří mohli být nasazeni do pomocných prací na poválečnou obnovu města.

Že tato spolupráce nebyla vždy lehká, dokazují hlášení MNV v Chotěboři a blízkém okolí. Toto hlášení konkrétně je adresováno četnické stanici v Chotěboři: „ *Byly hlášeny četné případy nepřístojného chování Maďarů, přidělených velkostatku v Chotěboři na zemědělské práce. Toto chování budí u občanstva veřejné pohoršení. Národní výbor se proto usnesl požádati Vás, abyste chování jmenovaných občas kontrolovali, aby se takové případy neopakovaly. Zvláště je občanstvem upozorňováno na to, že tito Maďaři se scházejí v hostinci p. Tomšovského, kde za účasti některých místních občanů, hlavně ze řad mládeže, dochází k nepřístojnostem.*“²⁹⁴

Nyní bychom se vrátili zpět do Havlíčkova Brodu, kde patrně největší rekonstrukcí prošel most přes řeku Sázavu. Za pomoci brigádníků, občanů města a zajatých německých a maďarských vojáků bylo odstraněno zábradlí mostu. Most byl značně rozšířen a byla tak zlepšena dopravní situace města. V tomto místě docházelo dříve velmi často k nakupení povozů a dopravní zácpa tak nabyla ničím zvláštním. Stavba byla velmi náročná a protáhla se až do příštího roku. Dne 12. září vyhlásilo město dobrovolnou pracovní brigádu na následující neděli. Od této doby byly tyto dobrovolné akce na přestavbu mostu vyhlášovány pravidelně. Dne 17. listopadu byla zaznamenána účast téměř stovky dobrovolníků.²⁹⁵ V zimě 1945 byla na západní straně mostu přistavěna provizorní dřevěná lávka pro pěší. Na mostě samém byl zřízen střídavě jednosměrný provoz. Během zimy 1945 se prováděly betonážní práce a v polovině roku 1946 byla celá stavba dokončena. Z bývalých mohutných kvádrů, které tvořily masivní zábradlí, byly pořízeny obrubníky k chodníkům ve městě.²⁹⁶

²⁹³ *Názory na celkové počty německých zajatců, kteří prošli Havlíčkovým Brodem, se různí. Nicméně se většina autorů, kteří se věnovali historii tohoto regionu, přiklání k číslu 60 000 zajatců. Odkazovali se tak na sborník, který vydal F. Neuvirth – Mitrovský a kol., který byl vydán v roce 1946. V jiných pracích tyto údaje kolísají mezi 40 000 – 100 000 zajatci.*

²⁹⁴ *MNV Chotěboř, fond MNV Chotěboř, karton č. 21.*

²⁹⁵ *SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 254.*

²⁹⁶ *Tamtéž, s. 249.*

Velkou změnou prošly městské hradby. Část hradeb byla stržena, část byla opravena, nebo dokonce znovu vystavěna.²⁹⁷ Opravena byla také bašta a ke konci roku 1945 byla dokončena oprava kostela u Sv. Trojice. Započaly práce na památníku umučených obětí války. Ten byl zhotoven se světelské žuly firmou Podpěra. Po celém městě proběhly dílčí úpravy, které vedly ke zlepšení dopravní situace a osvětlení města. Došlo také k přejmenování některých ulic ve městě. Ulice u gymnázia byla přejmenována na ulici Otakara Štáfle a ulice Jihlavská na ulici Maršála Malinovského.²⁹⁸ O těchto rekonstrukčních změnách vyšel ve Svobodném Havlíčkově kraji²⁹⁹ článek ve kterém se pravilo: *„Jeden z nejdůležitějších a nejzodpovědnějších úkolů, před které ještě postaven Národní výbor, jest otázka výstavby okresního města. Ani ten nejzarytější regionální nadšenec nemůže býti spokojen se stavem dneška a jistě naopak si přeje, aby město tak vzácné tradice stalo se i svým vnějškem jejím kamenným zhmotněním...Není a nebude to nic lehkého. Naopak, bude to gigantická práce. Nejen samotné vypracování celkového plánu, ale také jeho postupné uskutečňování...Jako první etapa ještě nutno nejdříve vypracovati celkový zastavovací plán. K tomu účelu by bylo třeba zřídit plánovací oddělení, kde kvalifikovaní odborníci soustředí všechny návrhy plánovaných staveb, zjistí další potřebu staveb veřejných i soukromých. To znamená prakticky vědět kdo, kde a co chce stavěti. Za tím účelem plánovací oddělení města pozve všechny zainteresované složky a sice: městského stavitele, zástupce okresu, zástupce stavebních úřadů jednotlivých ministerstev, pokud by pro ně některé stavby připadaly v úvahu, dále zástupce průmyslových podniků a ostatních veřejných institucí. Až se pořídí seznam budov a ostatních staveb, jest možno přikročiti k vypracování celkového regulačního plánu... Regulační plán z hlediska výstavby města musí býti řešen velkoryse. Je zapotřebí udělat si časový rozvrh všech staveb, zkrátka udělat si jakousi stavební pětiletku, eventuálně desetiletku...Dnešní doba všechny*

²⁹⁷ *Opraveny a znovu vystavěny byly částečně hradby v parku Budoucnost u rybníka Hastrman.*

²⁹⁸ *Tato ulice byla přejmenována z vděčnosti obyvatel za osvobození města jednotkami Rudé armády, které spadaly do fronty maršála Malinovského.*

²⁹⁹ *Původně Havlíčkův kraj, noviny vydávané v Havlíčkově Brodě i během trvání 2. světové války, byly po osvobození přejmenovány na Svobodný Havlíčkův kraj. Paradoxní je, že ač jsou tato poválečná čísla „mladší“ než čísla, která vycházela za války, do dnešní doby se těchto poválečných čísel zachovalo pouze velmi málo. Nejvíce jsou zachovány ročníky před druhou světovou válkou, co se 2. světové války týče, tak v téměř kompletním stavu lze nalézt také výtisky z let 1939 - 43. Od roku 1944 do roku 1947 je počet zachovaných čísel těchto regionálních novin velmi skrovný.*

zavazuje. Zavazuje nás při budování našeho státu před celými dějinami. Převzmemme – li všichni tento závazek tak, jak to přikazuje doba, nic nestojí v cestě, abychom z Havlíčkova Brodu vytvořili skutečné centrum kulturní, společenské a sociální výstavby – letoviště a cíl návštěvníků a turistů, kterým budem moci něco ukázati a všude pyšně říkati - Havlíčkův Brod, - toť perla Českomoravské vysočiny.“³⁰⁰

Rekonstrukcí prošla také část vlakového nádraží v Havlíčkově Brodě. Na dlouhé nákladové rampě uskladněn vojenská materiál, který zde zanechali utíkající němečtí vojáci. Neopatrností hlídky zde vznikl 3. července 1945 po 15. hodině velký požár, který zničil nejen všechen vojenský materiál, ale také celou budovu skladiště. Tato budova byla nově postavena během roku 1945.³⁰¹

Rada ONV se usnesla dne 21. června 1945 vybrat Dobrovolnou daň občanů na zlepšení stavu města. Tato akce měla nečekaný výsledek. Dne 28. srpna 1945 byl výtěžek akce 1 700 000 korun, do 22. října 1945 se vybraly téměř 3 000 000 korun. Byla také pořádána sbírka pro zničené vesnice Lidice a Ležáky.³⁰² Tato sbírka vybrala 11 904 korun.³⁰³

Nejvíce sbírek bylo uskutečněno až v roce následujícím, tedy v roce 1946.³⁰⁴

Zlepšena byla také zásobovací situace města. Ode dne 20. srpna 1945 byly všem pracujícím vydávány tzv. „Přídavkové lístky.“ Navíc základní dávky chleba byly všem zvýšeny o 20%.³⁰⁵ Zato sklizeň brambor byla o 25% menší a tak došlo k mírnému poklesu dávky brambor. Všeobecný nedostatek uhlí podnítil vznik tzv. „Uhelných brigád.“ První uhelná brigáda byla vypravena počátkem října 1945 do Mostu. Skládala se ze 69 pracovníků. Do konce roku 1945 byly vypraveny ještě další dvě brigády. Druhá měla 68 členů a třetí 27

³⁰⁰ *SOKA Havlíčkův Brod. SN 3/12. Svobodný Havlíčkův Kraj ze dne 2. 8. 1945, ročník I., číslo 5, s. 1.*

³⁰¹ *SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 249.*

³⁰² *Obě tyto vesnice padly za obětí teroru, který byl rozpoután po atentátu na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha.*

³⁰³ *SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 253.*

³⁰⁴ *Jednalo se o sbírky občanů, příspěvky na obnovu města od státu, také příspěvky, které vybraly některé jednotky Rudé armády a rumunské jednotky. SOKA Havlíčkův Brod. Veřejné sbírky, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. kartonu 25, inv. č. 259.*

³⁰⁵ *SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 253.*

pracovníků. Počet jejich odpracovaných hodin byl následující: 1. brigáda odpracovala 1143 hodin, 2. brigáda 1172 hodin a 3. brigáda 513 pracovních hodin.³⁰⁶

Ve čtvrtek dne 18. října 1945 došlo také k prvnímu zapálení pece na svítiplyn. Tato pec ovšem nemohla rozjet svůj provoz naplno, neboť byl všeobecný nedostatek uhlí. V pátek 26. října 1945 byla celá havlíckobrodská výtopna kompletně bez uhlí. Navíc od těžebních společností přišly nepříjemné zvěsti. Informace obsahovala potvrzení faktu, že těžba poklesne o 200 000 tun, to znamená pokles přibližně o 20%. Bylo proto nutné přikročit k omezení přidělů uhlí. Mimo domácnosti tímto poklesem nejvíce utrpěla dráha.

Dne 7. listopadu 1945 došla do města první zásilka UNRRA.³⁰⁷ Jednalo se o 200 tun pšenice, která přijela ve 14 vagonech. Vagony byly naloženy v Brémách a cesta do Havlíčkova Brodu trvala 12 dní.³⁰⁸

Koncem roku 1945 zůstalo hodně zboží ve výkladních skříních a obchodech neprodáno. Lidé neměli dostatek peněz. Po měnové reformě navíc došlo k navýšení cen základních potravin. Aby město alespoň částečně ulevilo občanům, tak těsně před Vánoci 1945 vyplatilo každému občanovi tzv. „Týdenní mrzotu.“ Jednalo se o částku, která měla občanům vypomoci, zejména v době Vánoc. Na vánočním trhu bylo jen velmi málo ryb. Bylo proto nutné zavést i na ně přidělový systém. Byly vydávány tzv. „Kmenové listy.“ Na jeden tento list připadala jedna ryba. Každá rodina ve městě dostala jeden list. Tyto listy byly při odběru orazítkovány, aby se předešlo dvojímu odběru.³⁰⁹

Poměrně často se město potýkalo s narůstající kriminalitou. Časté byly zejména případy krádeží ukořistěného vojenského materiálu a také rabování, především potravin. Národní výbor byl nucen utvořit strážní oddíly z místních občanů. O tyto problémy se původně měli starat příslušníci civilních partyzánských skupin a Revoluční gardy, ale tyto jednotky měly plné ruce práce s pročesáváním okolních lesů, kde pátraly po německých a maďarských vojácích, kteří se skrývali v lesích a snažili se neustále přepadávat malé vesničky a odlehlé samoty v okolí. Tyto německé a maďarské jednotky se snažily obstarat si civilní oděv a

³⁰⁶ *Tamtéž.*

³⁰⁷ *UNRRA - United Nations Relief and Rehabilitation Administration. Organizace spojených národů pro pomoc a podporu zemím postiženým válkou.*

³⁰⁸ *SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 255.*

³⁰⁹ *Tamtéž.*

dostatečné množství potravin, aby mohly překročit státní hranice do americké či britské okupační zóny a dostat se tak z dosahu jednotek Rudé armády. Tyto jednotky, nebo lépe řečeno skupinky vojáků byly velmi nebezpečné a kvůli ošacení, nebo potravinám, neváhaly připravit přepadené obyvatele o život. Jejich výskyt byl hojný v okolí Havlíčkova Brodu a zejména v okolí Chotěboře. Jednotky civilních partyzánských skupin a Revolučních gard byly pátráním zaneprázdněny až do konce léta 1945.

Pokud zde mluvíme o řádění „zatoulaných“ německých jednotek, musíme v rámci objektivitu zmínit také řádění našich osvoboditelů. V okolí Havlíčkova Brodu to bylo především řádění jednotek Rudé armády a také rumunských jednotek, které se podílely na osvobozování okresu. O některých těchto přestupcích jsou vedeny záznamy. Nahlédněme tedy do jednoho z nich:³¹⁰ „ Dne 10. května 1945 v poledních hodinách přijela do zdejší obce dělostřelecká jednotka sovětských vojáků, která byla s nepopsatelným nadšením občanstvem všech vrstev přivítána. Krátce nato odpoledne v domku čp.79 Jana Fikara, dělníka na pile, byly za nepřítomnosti rodiny vypáčeny zámky dveří a odcizeny následující věci: dvoje šaty dívčí, jedna blůza, pánský černý kabát, 8000 Korun na hotovosti, 4 kg svrškové kůže. Dne 11. května 1945 bylo výše jmenovanému odcizeno sovětským vojákem pánské kolo. Odcizenou kůži, jakož i krabici s oděvem hodlal vyměnit sovětský voják téhož dne v 17:30 odpoledne ve mlýně Jaroslava Melouna v Lípě čp.35 na samotě, kde vynutil si se zbrání v ruce prohlídku všech místností a skříní, sháněl se po skvostech a hodinkách. Když žádných nenašel, vzal dámské kolo a harmoniku. Další obyvatel vesnice postrádá: dvoje punčochy dámské, dvoje pánské a opasek střelecké jednoty. V postelích mu lehá mužstvo v botách, peřiny jsou téměř zničeny, neboť se v nich šlape po zemi ve vši možné nečistotě. Z domku dalšího občana, kde bylo ubytováno sovětské vojsko se ztratily jedny hodinky a byt byl celý znečištěn.“³¹¹

Další případy, které byly zaznamenány se odehráli v Chotěboři a staly se 12. května 1945³¹² : „Podle dohody s Československým národním výborem v Chotěboři, převzali jsme do úschovy zabavené německé vozy i s jejich obsahem, který byl u nás německými zajatci tříděn. Za toto

³¹⁰ Pro upřesnění dodám, že tato stížnost byla napsána Národním výborem v obci Lípa u Havlíčkova Brodu.

³¹¹ SOKA Havlíčkův Brod. Bezpečnost a ochrana veřejného pořádku, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. kartonu 25, inv. č. 263.

³¹² Tuto stížnost píše firma Eckhardt, která sloužila jako úschova zabaveného německého materiálu, Národnímu výboru v Chotěboři.

zboží i stroje převzali jsme plnou zodpovědnost. 10. května večer bylo na žádost plukovníka ruské dělostřelecké divize povoleno posádkovým velitelem umístění asi 500 mužů ruské dělostřelecké divize v obytných budovách továrny. Jak jsme dodatečně zjistili, začala většina tohoto vojska kolem 00:30 v noci drancovati zabavené německé vozy, při čemž bylo v drancování pokračováno i v objektech továrních. Drancování bylo zastaveno zásahem plukovníka kolem 4:30 ráno, kdy byl šéf našeho podniku na to upozorněn vedoucím našeho stravovacího oddělení panem Horeckým.

Vznášíme proto stížnost:

1/ Na hlídky, městem přidělené, které nebyly schopny hlásit počátek drancování ani Národnímu výboru, ani posádkovému velitelství, ani vedoucímu podniku. Potrestání této nezodpovědnosti nechť zařídí Národní výbor.

2/ Obyvatelstvo města Chotěboře se zúčastnilo drancování s ruskými vojsky, žádáme proto o zjištění všech zúčastněných a jejich předání řádnému československému soudu.

3/ Prosíme, abyste hlásili případ Národnímu výboru v Praze, který zprostředkuje hlášení případu ruskému velitelství.

Upozorňujeme při tom na to, že ruské vojsko celý den prohrabávalo všechny zabavené vozy německé branné moci a škody tímto drancováním vzniklé, odhadujeme na několik set tisíc korun. Jelikož pak ruské vojsko ze shromážděných vozů vybíralo součástky k doplnění své motorizované kolony, byly na motorových vozidlech způsobeny další škody.

V závěru podotýkáme, že se nám bohužel z uvedených důvodů nepodařilo tento národní majetek uchrániti před zkázou a odmítáme zodpovědnost za věci, které se staly.³¹³

Další případ rabování a krádeží, kterých se dopustila vojska Rudé armády pochází přímo z Havlíčkova Brodu. Tuto stížnost sepsala policie 18. května 1945 a adresovala ji Národnímu výboru.

Píše se v ní toto:

„ 1/ Dne 17. května 1945 kolem 19:30 hodin přijelo nákladní auto značky neznámé, číslo W 69 008 před dům čp. 588 v Kabeláčově ulici asi s 8 muži v ruských uniformách. Jeden z těchto zůstal sedět v autě a ostatní pak násilím vnikli do domu, kde v bytě pana Václava Zedníka ohrožovali rodinu zbraněmi, prohledali celý byt, koupelnu a sklep, ničeho však

³¹³ *SOKA Havlíčkův Brod. MNV Chotěboř, fond MNV Chotěboř, karton č. 21.*

neodcizili, neboť před domem se shlukli sousedé. Nato dům opustili a ujeli směrem k Perknovu.

2/ Kolem 23:30 hodin téhož dne vnikli 3 neznámí mužové v ruských uniformách do domu Karla Brodiny, Rozkošská čp. 181. Ohrožovali rodinu zbraněmi, prohlédali všechny zásuvky, skříně, kredenc, půdu a sklep a odcizili: 1 pánské hodinky, 1 zapalovač, 1 pouzdro na cigarety /alpaka/, 1 elektrickou kapesní svítilnu. Poté odešli směrem do města.

3/ Dne 18.5. kolem 0:30 hodin násilím vnikli do domu čp. 65 v Husově ulici 4 neznámí muži v ruských uniformách, kde vypáčili dveře bytu Viléma Juroka a vnikli dovnitř. V bytě políčkovali majitele bytu a také jeho otce Petra Juroka a ohrožovali celou rodinu zbraněmi, až na manželku Viléma Juroka, která byla nemocná a ležela v pokoji. Zbytek obyvatelů bytu zamkli v jednom z pokojů a poté začali muži rabovat a odcizili celkem: 8 povlaků na peřiny, 20 prostěradel, 8 souprav dámského prádla, dámské punčochy, ručníky, kapesníky, 4 pánské šaty, 3 pánské hodinky, 3 zlaté prsteny, 1 pánské polobotky a 9000 korun na hotovosti. Během drancování znásilnili dvakrát manželku Viléma Juroka a také jeho sestru Marii. Celková škoda byla značná. Ve všech případech mluvili neznámí mužové ruským jazykem.³¹⁴

Z těchto tří ukázek je zřejmé, že také vojska osvoboditelů rabovala a kradla bez nejmenších skrupulí. Nutno dodat, že řešení těchto záležitostí bylo vždy velmi komplikované a zdlouhavé, neboť se vždy čekalo na vyjádření ústředí v Praze a také záleželo na postoji sovětských a rumunských generálů, kteří sídlili také v Praze. Obecně se dá říci, že sovětští nižší důstojníci rabování svých vojáků řešili pouze malými tresty, zatímco vyšší důstojníci Rudé armády a důstojníci štábu vždy své vojáky kvůli těmto pokleskům přísně trestali. Ani trest smrti zastřelením nebyl v těchto případech žádnou výjimkou. Naproti tomu kázeň v rumunském vojsku byla celkově na velmi malé úrovni jak u mužstva, tak u vyššího i nižšího důstojnického sboru.³¹⁵

³¹⁴ *SOKA Havlíčkův Brod. Bezpečnost a ochrana veřejného pořádku, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. kartonu 25, inv. č. 263.*

³¹⁵ *Zde bych chtěl zmínit příhodu, která se stala v květnu 1945 přímo u nás doma, v obci Janovec, cca 15 km od Havlíčkova Brodu mému strýci, panu Václavu Štefánkovi. Strýci bylo tehdy 5 let (ročník 1940). Do vesnice přijelo rumunské vojsko na koních. Okamžitě si vynutilo vstup do domu se zbraní v ruce. Když vojáci viděli, že v domě není „po ruce“ nic, co by se dalo ukrást, vzali jako rukojmí mého strýce, aby přinutili jeho rodiče vyjednávat o jeho vykoupení. Vojáci nakonec stanovili „výkupné“ na 2 plata vajec a 2 slepice. Po zaplacení*

Když se vrátíme zpět k organizaci poválečného života v Havlíčkově Brodě, měli bychom se také podívat na orgán, který v této poválečné době město spravoval. Byl to Národní výbor, který se od 13. května přejmenoval na Okresní národní výbor, neboť město Havlíčkův Brod se opět stalo střediskem celého okresu. Složení Okresního národního výboru³¹⁶ bylo následující: Předsedou výboru byl V. Pašek, 1. místopředsedou byl ing. B. Šenfeld, 2. místopředsedou byl A. Šouba a mezi další členy patřili titoobčané města : V. Baloun, J. Brückner, V. Čapek, K. Drda, J. Hlaváč, V. Hrbek, J. Hudík, V. Král, J. Krupauer, V. Struna, M. Svoboda, J. Tichý, J. Valenta, J. Zeman, Ed. Žák. Na okresní výbor to však bylo velmi málo a proto bylo zapotřebí přikročit k tzv. „doplňovací volbě.“³¹⁷ Ta se uskutečnila 20. května 1945 na náměstí v Havlíčkově Brodě. Jednomyslně byli zvoleni tito občané: M. Čečetková, Jos. Horák, R. Horák, Fr. Hovorka, Jos. Král, St. Kubát, Jos. Musil, L. Musil, K. Novotný, J. Raupach, ing. J. Zajíc, J. Svoboda, P. Sochr, A. Sošková, Jos. Šafařík, V. Vampola, A. Wolker a Fr. Zvolánek. Tím se stal ONV kompletní a mohl začít okamžitě úřadovat. Před členy výboru stály velmi složité úkoly. Nešlo pouze o rekonstrukci města, o které jsem se zmínil již výše. Sháněla se také pomoc pro vracející se politické vězně, pořádány sbírky ošacení, bylo potřeba nahromadit velké množství potravin pro sociálně slabé občany, výbor dále musel vyřešit svízelnou bytovou politiku. Bytů byl po válce velký nedostatek a na jejich okamžitou výstavbu ve větším měřítku nebyly finanční prostředky.³¹⁸

Ve velmi zuboženém stavu se nacházelo také školství. Celkové škody, napáchané německými vojáky ve městě byly odhadnuty na 12 750 000 korun.³¹⁹ Při sepisování škod v jednotlivých školách byly zjištěny největší škody ve škole v Sadech. Tato škola byla

tohoto „výkupného“ odmítli strýce vydat a po zbylých slepicích zahájili divokou palbu z ručních zbraní. Poté z domu ukradli kolo a budík a na koních i se strýcem ujížděli pryč. Naštěstí strýce nedaleko za vesnicí propustili. Druhý den jako „náhradu“ za ukradené a zabavené věci přivázali k vratům koně, který bych zchromlý na jednu nohu. Příklad byl prošetřen na místní četnické stanici v Lučici a nahlášen na okresní velitelství rumunského vojska v Havlíčkově Brodě. Tamní velitel nad tímto případem pouze mávnul rukou a smetl jej ze stolu, aniž by své vojáky jakýmkoli způsobem potrestal či pokáral.

³¹⁶ Dále jen ONV.

³¹⁷ ONV měl předepsaný počet 36 členů.

³¹⁸ Konkrétně útekem německých občanů města a odjezdem okupantů bylo získáno 215 bytů včetně zařízení. Naproti tomu během července 1945 přijalo město celkem 1200 žádostí o byt z řad místních občanů a občanů z blízkého okolí. SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 259.

³¹⁹ Tamtéž.

dostavěna v roce 1935. Hned po příjezdu okupantů byla budova zabrána a uvolněna byla až 9. května 1945. Schodiště byla strhnutá, všechna umyvadla byla rozbitá, u dveří chyběly kliky, většina dveří byla úplně rozbitá, školní nábytek byl rozbitý, parkety byly vytrhány a v nejžalostnějším stavu se nacházela sociální zařízení. Renovace této školy se velmi protáhla a byla velmi nákladná.

Velkou roli v poválečném životě občanů města hrála také kultura. O pohřbu ze 14. května 1945 jsem již zmiňoval výše. Dne 20. května 1945 se ve městě konala velká manifestace na oslavu osvobození republiky.³²⁰

Další událostí byla akce v předvečer výročí upálení Mistra Jana Husa. 5. července 1945 promluvil k velkému shromáždění na Havlíčkově náměstí okresní školní inspektor Josef Krupauer. Poté se průvod, doprovázený hudbou odebral do Kotliny,³²¹ kde byla na počest Mistra Jana Husa zapálena hranice.

Ve středu 11. července byla v sále Dělnického domu pořádána první akademie místních národních škol. Jednalo se první akci tohoto druhu po skončení války. Projev měl okresní školní inspektor Josef Krupauer a vyzdvihl především radost ze života ve svobodě.³²²

V polovině července 1945 byl u státní silnice nad Havlíčkovým Brodem vztyčen památník vojákům rumunské armády, kteří položili životy při osvobozování našeho okresu. Péči o tento památník převzal ONV v Havlíčkově Brodě.

19. července obnovil svoji činnost také pěvecko – hudební spolek Jasoň, který zahájil svoji poválečnou činnost koncertem děl Smetanových, Dvořákových a Čajkovského v řízení Václava Musila.³²³ Vyvrcholením byla Smetanova „Česká píseň“ na které se podílel s Jasoněm také orchestr pod taktovkou prof. Reyhoma.³²⁴

V červenci 1945 byla také městu slavnostně věnována bronzová socha K. H. Borovského. Ta předchozí byla roku 1943 odstraněna německým komisařem Münzbergerem

³²⁰ *SOKA Havlíčkův Brod. Fond Fotodokumentace, karton Druhá světová válka, sign. 24/4.*

³²¹ *Část města, která se nachází v kotlině a podle ní nese také jméno. Dnes v Kotlině stojí plavecký bazén a také hokejový stadión týmu HC Rebel Havlíčkův Brod.*

³²² *SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945 - 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 260.*

³²³ *SOKA Havlíčkův Brod. Fond Fotodokumentace, karton Druhá světová válka, sign. 24/3..*

³²⁴ *SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 261.*

jako symbol češství. Na slavnostně ozdobeném autě byla zároveň přivezena i busta Havlíčkovy matky Josefíny.

28. července 1945 opět zahájil svojí činnost také spolek divadelních ochotníků. Během úvodního představení se hrála hra A. Jiráska – Lucerna. Hrání se v sobotu i v neděli a pro veliký zájem občanů také v úterý.³²⁵

26. srpna byla ve městě pořádána veliká dožínková slavnost. Od nádraží vyrazil veliký průvod, který měl téměř 8 000 členů a směřoval na sokolské cvičiště. Součástí průvodu byly také alegorické vozy.³²⁶ Tribuna byla postavena na náměstí, kde byl přítomen předseda Zemského národního výboru L. Kopřiva. Slavnost na cvičišti zahájil předseda ONV V. Pašek a hlavní projev měl L. Kopřiva.

Ve dnech 15. a 16. září uspořádal Havlíčkův fond českých novinářů akci „Národní pouť za Havlíčkem.“ Do města se sjeli novináři z celé republiky. Na nádrží byli uvítáni předsedou ONV V. Paškem. V zastoupení ministra informací promluvil přednosta tiskového výboru Fr. Bauer. Novináři si prohlédli celé město, položili kytice na hrob Havlíčkovy rodiny a navštívili Havlíčkův dům. Na náměstí je zaujal pracovní elán brigádníků natolik, že většina novinářů ihned přiložila ruku k dílu. Druhý den jeli novináři do Přibyslavi, Havlíčkovy Borové a k Žižkově mohyle. Celou akci vedl novinář Jiří Pichl.³²⁷

Počátkem října 1945 dokonce ve městě obnovila činnost obě kina, která fungovala až do okupace v roce 1939.³²⁸

Zajímavý osud měla bronzová socha T.G. Masaryka. Tato socha byla stvořena na objednávku města od sochaře J. Štursy. Na roce 1939 byla tato socha německými vojáky okamžitě stržena a byla poslána do Prahy- Hostivaře do firmy Bruckner, kde měla být roztavena. Dělníci z této továrny však poznali, že se jedná o věc velmi cennou a tak jí místo zničení zakopali na pozemku firmy. Velikou zásluhu na její záchraně měl správce objektu Alois Potůček. Socha byla vrácena městu Havlíčkův Brod v polovině října 1945 a bylo jí

³²⁵ *Tamtéž.*

³²⁶ *SOKA Havlíčkův Brod. Fond Fotodokumentace, karton Druhá světová válka, sign. 24/1.*

³²⁷ *SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 262.*

³²⁸ *Po okupaci fungovalo pouze jedno kino a promítaly se pouze propagandistické německé týdeníky.*

určeno místo při vstupu do sadů, v cípu cesty, která vede vzhůru ke škole, poblíž rybníka Obora.³²⁹

Svátek 28. října oslavily Národní školy společnou akademií, která se konala o den dříve, tj. 27. října 1945 v sokolovně. Promluvil okresní školní inspektor Bohuslav Semrád. Večer téhož dne se konala přednáška kapitána Karla Kuttelwaschera, našeho letce a jednoho z našich nejvýznamnějších bojovníků západního odboje proti okupantům.³³⁰ Následovalo divadelní představení hry J. Mahena – Dezertér. Celé představení odehráli dobrovolníci z řad studentů brodského gymnázia. Druhý den, tedy 28. října, se konala na letišti letecká přehlídka a přísaha nových branců. Na této akci bylo přítomno přes 2 000 občanů Havlíčkova Brodu.³³¹

Dne 31. října 1945 měl v divadle přednášku vyslanec Prokop Maxa, bývalý předseda československé státní rady v Londýně. Přednášel na téma „O nové slovanské politice.“ Tuto přednášku pořádala pobočka Svazu přátel SSSR a ONV Havlíčkův Brod.

Mezinárodní den studentstva oslavilo gymnázium spolu se Svazem české mládeže a akademickým spolkem Barák. Celá oslava začala o den dříve, tj. 16. listopadu 1945 veřejným projevem prof. Fiedlera na téma „Obrozenecká tradice zdejšího gymnázia.“ Večer byl vyplněn recitacemi a komorní hudbou. Ředitel kůru Václav Svoboda složil symfonickou kantátu „Z okovů k vítězství“ a věnoval ji revolučnímu výboru v Havlíčkově Brodě.

Výbor se také zabýval organizováním odklízecích prací ve městě a okolí, neboť okolí bylo doslova poseto shořelými vraky aut, vojenským materiálem, částmi koňských povozů, vojenskou výstrojí a také výzbrojí všeho druhu. V lesích šlo běžně nalézt nejen ruční zbraně od pistole po samopal, ale také zbraně těžkého kalibru, např. kulometry, granáty, pancéřové pěsti, nebo dokonce kompletní protitankové dělo.³³² Někdy se daly nalézt opravdové

³²⁹ *SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 262.*

³³⁰ *Podrobně se o Karlu Kuttelwascherovi zmiňují v jedné z předešlých kapitol, která se zabývá letci z Havlíčkova Brodu a blízkého okolí, kteří odešli bojovat do Francie a později do Velké Británie.*

³³¹ *SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 263.*

³³² *Velký počet zbraní a munice nebyl ještě vůbec odhalen. Poslední velký nález se konal v roce 1996 v rybnících nedaleko Havlíčkova Brodu. Počty nalezených zbraní a zejména munice do nich byly obrovské. Zajímavé je, že podle vyjádření odborníků, kteří se na likvidaci munice podíleli, byla většina munice i zbraní v perfektním stavu a byla plně použitelná i po tak dlouhé době.*

kuriozity.³³³ Tyto zbraně a munici bylo samozřejmě nutno okamžitě likvidovat, neboť docházelo k mnohým vážným zraněním, zejména z řad dětí.³³⁴

Co se politické činnosti po skončení války týče, největší úsilí vyvíjela Komunistická strana Československa. Bylo to především kvůli drtivé většině jejích členů v řadách Revolučního výboru a později i ONV, které jako statutární orgány rozhodovaly o chodu města. Okresní organizace strany znovu registrovala staré členy a okamžitě nabírala také členy nové. Činnost strany se zaměřila především na odstranění hospodářských škod ve městě a rekonstrukčními pracemi. Dá se říci, že priority strany byly v podstatě identické s prioritami ONV v Havlíčkově Brodě. Dalším bodem zájmu strany byly zemědělské práce, aby tak byla zlepšena zásobovací situace v celém okrese. Žňové práce byly zajišťovány akcí „Národní žně“, kterou uskutečňovaly závody ve městě z iniciativy příslušníků KSC.³³⁵

Teprve v prázdninových měsících roku 1945 se začala rozvíjet další politická práce strany. Členové okresní organizace byli rozděleni do 3 menších poboček. Kritériem zařazení bylo místo bydliště. Zlepšila se tak komunikace a vzájemné fungování mezi jednotlivými členy strany. I během letních měsíců se řešila především hospodářská situace města.

Teprve během září 1945 začaly vyvíjet zvýšenou aktivitu také ostatní strany. Začaly s velkými nábory nových členů. Mezi jednotlivými stranami fungoval systém tzv. „Paritního zastoupení ve výborech.“³³⁶

³³³ *Zde bych chtěl zmínit opět příhodu mého strýce V. Štefánka (narozen 1940), který se po skončení války spolu se staršími dětmi z vesnice vydal na kopec k osadě Chlum, přibližně 4 km od naší vesnice. Na tomto kopci se totiž den před koncem války zřítily dvě letadla Ju 87 Štuka, která zde prováděla cvičné manévry, ale ve vzduchu byla překvapena americkými stíhacími letouny. Tyto německé stroje se snažili nalézt spásu v letu těsně nad korunami stromů, ale piloti byli velmi nezkušení a oba stroje narazily do vršků stromů a zřítily se. Na místo nehody okamžitě přijela německá hlídka a demontovala z obou strojů palubní zbraně a odvezla těla mrtvých německých letců. Zbytky letounů nechala nehlídány. Dodnes máme doma šroub, který držel lože motoru jednoho z letounů. Kabina jednoho ze strojů sloužila podle vzpomínek strýce dlouhá léta jako část psí boudy u jednoho z jejich „klukovských objevitelů.“*

³³⁴ *SOKA Havlíčkův Brod. Pamětní knihy, fond MNV HB (1930) 1945- 1990, č. knihy 103, inv. č. 105, s. 252.*

³³⁵ *Tamtéž, s. 264.*

³³⁶ *V podstatě šlo o to, že nárok na zastoupení ve výborech měli pouze členové těch stran, které vystoupily otevřeně proti okupantům. Jednalo se především o tyto strany: KSC, Národní Sociální strana, Lidová strana a Sociálně Demokratická strana. Každá z výše jmenovaných stran pak měla stejný počet zástupců v Revolučním národním výboru a později v ONV.*

Tolik asi o podstatných poválečných událostech v Havlíčkově Brodě. Ve městě se odehrály ještě podstatnější změny³³⁷ v roce následujícím, ale to už je téma pro jinou práci. Přesto i změny provedené v roce 1945 byly užitečné a výrazně přispěly k budoucímu rozvoji města.

³³⁷ Zejména změny rekonstrukční, zlepšila se bytová i zásobovací situace. Celkově se dá říci že roky 1946 – 1947 byly pro město Havlíčkův Brod nejvíce významné. 6 měsíců roku 1945 bylo pouze jakýmsi odrazovým můstkem pro změny, které teprve měly následovat.

9. Závěr

Tato diplomová práce s názvem Rok 1945 v Havlíčkově Brodě hovoří jasně už svým názvem. Pojednává o událostech, které byly radostné pro celou planetu. Nejstrašlivější konflikt, jaký kdy lidstvo poznalo se chýlil ke konci. Přesto si ještě v dubnu a květnu 1945 válka v Evropě vybírala svojí krutou daň a denně umíraly tisíce lidí. V Protektorátu byla sice situace o něco klidnější, ale i přesto zde lidé trpěli pod německým útlakem.

V této práci jsem se snažil představit čtenáři období Protektorátu v Havlíčkově (Německém) Brodě. Jedná se o velmi úzce vymezený časový i teritoriální horizont, přesto byla tato doba na události velmi bohatá a pro občany tehdejšího Protektorátu velmi rušná a hektická.

V úvodu jsem objasnil, proč jsem si vybral toto téma. V další kapitole jsem představil město a část z jeho nesporně bohaté historie. Poté následovala kapitola, která popisovala každodenní starosti obyvatel tohoto města. V těchto kapitolách jsem ve velké míře využil především dobový tisk, který mi byl nejlepší sondou do života běžného člověka té doby. Další kapitoly byly věnovány odboji – ať už odboji v zahraničí v případě českých letců, kteří pocházeli z Havlíčkova Brodu či jeho blízkého okolí, či odbojovým organizacím a jednotlivcům, nebo partyzánským oddílům, které pročesávaly okolí města a účinně napadaly německou infrastrukturu a působily jí velké škody. Jádrem této práce jsou poslední dvě kapitoly. Ta první z nich pojednává o květnovém povstání v regionu a jejím cílem bylo srovnání specifik Havlíčkobrodska v tomto povstání. Tato specifika se mi dle mého názoru podařilo díky archivním a literárním pramenům dostatečně srovnat a tuto výjimečnost vyzdvihnout. Květnové povstání v této oblasti bylo velmi komplikovanou záležitostí a nevyvíjelo se v celém okrese stejně. V některých oblastech byla působnost partyzánských skupin velmi citelná, jinde byla jejich činnost naprosto minimální. Toto se později ukázalo jako rozhodující a hybný faktor celého povstání. O průběhu povstaleckých akcí rozhodoval také přístup vůdců povstání a v neposlední řadě také přítomnost a složení německých jednotek v dané oblasti. Zatímco v Havlíčkově (Německém) Brodě a Chotěboři byly německé síly značné a tvořené z velké části jednotkami SS, v Příbyslavi a Ledči nad Sázavou byl německý odpor minimální. Navíc silniční síť v okolí Havlíčkova (Německého) Brodu a Chotěboře byla hustá, na rozdíl od Příbyslavi a Ledče nad Sázavou. Hustota komunikační sítě ovlivňovala rychlost německé reakce. Také postoj velitelů povstání byl důležitý. Zatímco v Havlíčkově (Německém) Brodě a Chotěboři se partyzánské akce a střety odehrávaly přímo ve městě,

v Příbyslavi a Ledči nad Sázavou se ozbrojené střety konaly v okolí města. Snížil se tak počet civilních obětí. Poslední kapitola se zabývá poválečným vývojem města do podzimu 1945. Zde mi šlo především změny podoby města, kulturní život obyvatel města po skončení války, zásobovací situace ve městě a politická struktura vedoucích orgánů města. V posledních dvou kapitolách mi byly velkým pomocníkem pamětní knihy MNV Havlíčkův Brod, které jsou uloženy ve fondu *MNV Havlíčkův Brod (1930) 1945 – 1990* a fotografie z fondu *Fotodokumentace*, uložené v SOkA v Havlíčkově Brodě.³³⁸

Co ze studia vyplynulo, byla hektičnost této doby. Jakékoliv provinění proti německým okupantům bylo přísně potrestáno mučením, koncentračním táborem či popravením. Proto mne velmi udivily počty členů jednotlivých odbojových organizací a také dnes už téměř nevídaná obětavost jejich členů položit za službu vlasti i vlastní život pokud to bude nutné. Ale pokud bychom byli objektivní, i tehdy existovali lidé, kteří neváhali za drobné výhody zrazovat svoje blízké, sousedy či kamarády. Každá doba měla svá specifika, ale tato byla dle mého názoru opravdu hodně vyhraněná. Přínos této práce vidím především v objasnění specifické květnové situace na Havlíčkovobrodsku a vývoje města po skončení 2. světové války.

Tato práce měla v úmyslu zaplnit prázdné místo v historii Havlíčkova Brodu. Na toto téma nebyla nikdy předtím napsána jediná kniha či odborné dílo. Jedinou prací z tohoto období byla výše zmiňovaná diplomová práce z roku 1971 na téma *Partyzánské hnutí na Havlíčkovobrodsku*.

Další východiska vidím zejména v pokračování této práce, neboť politické změny, které proběhly v roce 1945 byly naprosto nevýznamné ve srovnání s volbami v roce 1946. Tyto volby vyhrála KSČ. Vliv KSČ je na Havlíčkovobrodsku velmi silný i dnes v roce 2006, 17 let po Sametové revoluci. Tato strana získává ve volbách na Vysočině za poslední roky většinu hlasů. Také rekonstrukční změny města, které proběhly v letech 1946 – 1947 naprosto zastínily změny poválečné. Zajímavá by také byla práce věnovaná období mobilizace a Druhé republiky v Havlíčkově Brodě. Zde by byla přímá souvislost s novými jednotkami armády v kasárnách a příletem bombardovacích a stíhacích leteckých pluků na letiště v Havlíčkově Brodě. Co se období Protektorátu týče, zajímavá by určitě byla práce pojednávající o

³³⁸ *Ofotil jsem celkem 2,514 Gb fotografií, ale po zvážení jsem zařadil pouze malé torzo z tohoto počtu, neboť by tím práce neúměrně narostla na úkor textové části.*

partyzánském hnutí na Havlíčkobrodsku, neboť tyto skupiny byly v okolí města velmi rozšířené a vykazovaly velkou aktivitu. Navíc pokud pominu výše zmiňovanou práci, tak ani na toto téma nebyla žádná práce sepsána. Já jsem se ve své práci nemohl této problematice věnovat více, neboť to nebylo jejím obsahem a práce by se začala ubírat jiným směrem. Tato práce ani zdaleka nevyčerpala všechny dostupné prameny, které jsou k danému období k dispozici. Doufám, že tato práce byla pro dané období a lokalitu přínosem a že budou následovat další práce od mých patriotisticky zaměřených kolegů a pomohou tak překlenout tato bílá místa v historii Havlíčkova Brodu a jeho blízkého okolí.

10. Prameny

1.27. Prameny archivní

Státní Okresní archiv Havlíčkův Brod

fond Soudobá dokumentace

Nařízení o Židech (inv. č. 1155, sign. 35/ VII, č. kartonu 372), Hlášení četnických stanic (inv. č. 1033, sign. 1/1 – 427, č. kartonu 338), Letiště v Havlíčkově Brodě (inv. č. 1216, sign. 15/1 – 38, č. kartonu 401), Vyhlášky o zbraních (inv.č. 1039, sign. 13/4, č. kartonu 340), Zakázané plakáty a letáky (sign. 4/8), Soupisy psacích a počítacích strojů (inv. č. 251, sign. K/ II, č. kartonu 24), Oběžníky Zemského presidia (sign. K – 7), Akce Gitter (sign. K/1), Zatýkání pro urážku NSDAP a občanů německé národnosti (sign. J – 12), Zatýkání občanů města (inv. č. 251, sign. M/42, č. kartonu 24), Cenzura tiskovin a divadla (sign. C – 2), Říšské vyhlášky v Protektorátu (sign. 8/ 16, 8/17, 8/88), Jízdní řády vlaků (sign. 9/10), Sběrka kovů pro armádu (sign. 9/9), Říkanky a pamflety (sign. 10/04), Vraždy v Rozkošské stráni (10/05).

fond Fotodokumentace

Příjezd Němců do Havlíčkova Brodu (sign. 17/1), Němci nastoupení na náměstí (sign. 17/10), Kanceláře německých vojáků (sign. 17/13), Odstraňování německých nápisů (sign. 17/23), Revoluční dny (sign. 17/25), Vraký na letišti (sign. 17/27), Příjezd Rudé armády (sign. 17/29, 17/30, 17/33), Zajatci na sokolském cvičišti (sign. 17/38), Trosky německého materiálu za nádražím (sign. 17/49), Památník Rumunské armády na Havlíčkobrodsku (sign. 17/55), První dožínkové slavnosti po válce (sign. 24/1), Slavnostní koncert za osvobození vlasti (sign. 24/3), Sokolský průvod (sign. 24/5), Slavnostní manifestace za osvobození republiky (sign. 24/4), Radnice v zimě 1945/ 46 (sign. 3/28).

fond MNV Havlíčkův Brod (1930) 1945 – 1990

Pamětní knihy (č. knihy 103, inv. č. 105, č. kartonu 25), Veřejné sbírky (inv. č. 259, č. kartonu 25), Bezpečnost a ochrana veřejného pořádku (inv. č. 263, č. kartonu 25), Statutární záležitosti, organizace a kontrola (inv. č. 167, č. kartonu 1).

fond MNV Chotěboř

MNV Chotěboř (č. kartonu 21).

Státní Okresní archiv Pelhřimov

fond Presidiální spisy z let 1941 – 1945

Vojenské objekty (inv. č. 1009, sign. V/7, č. kartonu 339), Vyvlastnění pozemků pro vojenské letiště v Německém Brodě (inv. č. 1008, sign. V/7e, č. kartonu 339), Ubytování a zásobování vojska (inv. č. 1014, sign. V/11, č. kartonu 340), Zákopové a opevňovací práce (inv. č. 1016, sign. V/12, č. kartonu 340).

1.28. Periodika

Dobová

Havlíčkův kraj 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945.

Svobodný Havlíčkův Kraj 1945.

Zemědělské družstevní noviny, ročník 1946, č. 22.

Soudobá

Havlíčkobrodský zpravodaj , ročník 6.(1979), č. 5, s. 18 - 20.

Havlíčkobrodský zpravodaj , ročník 9.(1982), č. 5, s. 4 - 5.

Havlíčkobrodský zpravodaj , ročník 12.(1985), č. 5, s. 3 - 5.

Cesta Vysočiny, ročník 1. (1960), č.2, s.3.

Cesta Vysočiny, ročník 36. (1995), č. 45, s. 3.

Noviny Vysočiny, ročník 1. (1995), č.23, s. 10.

Havlíčkobrodsko, ročník 1993, č.8, s. 1 – 49.

1.29. Internetové prameny

www.muhb.cz/mesto/historie.htm ze dne 8.1. 2004.

<http://www.muhb.cz/mesto/demograf.htm> ze dne 8.1.2004.

11. Seznam použité literatury

- BARTOŠEK, K., *Pražské povstání 1945*, Praha 1960.
- BERGER, P., 10 800 sestřelů, historie Jagdgeschwader 52, Praha 2001.
- ČERNÝ, K., *Z Vysočiny na křídlech RAF*, Havlíčkův Brod 2002.
- DÁŇA, J., *Také žili mezi námi - o osudech židovských rodin ve Štokách*, Štoky 2001.
- DARLINGTON, R., *Noční jestřáb*, Cheb 1993.
- DRAŠNER, F., *Krvavá lázeň v Kobylím dolu*, Ledec nad Sázavou 2003.
- ENGL, O., *Mrazivé dny (vzpomínky Aloise Vrabce na protifašistický odboj na Havlíčkovobrodsku)*, Havlíčkův Brod 1967.
- FEJFAR, S., *Deník stíhače*, Hradec Králové 1970.
- FRAJDL, J. - KMONÍČEK, J., *Květen 1945 ve východních a severovýchodních čechách*, Havlíčkův Brod 1945.
- FRAJDL, J. - ZIKMUND, V., *Listy z dějin Východních Čech*, Havlíčkův Brod 1965.
- FRAJDL, J., *Květen 1945 ve východních a severovýchodních Čechách*, Havlíčkův Brod 1945.
- FRAJDL, J., *Národněosvobozenecký boj ve východních Čechách a jejich osvobození sovětskou armádou*, Pardubice 1975.
- FRANKOVÁ, L. - MARTÍNEK, Z. (EDD.), *Protifašistické hnutí, okupace a osvobození na Pelhřimovsku*, Pelhřimov 1985.
- GEBHART, J., *Dramatické a všední dny Protektorátu*, Praha 1996.
- CHMELA, M., *Naplněný čas života. K historii partyzánské brigády Mistr Jan Hus*, Praha 1989.
- JAMNICKÝ, B., *Osvobození Moravy*, Brno 1964.
- JANDA, A. – PORUBA, T., *Messerschmitt Bf 109s of JG 52 in Deutsch Brod*, Praha 2004.
- JELÍNEK, Z., *Leškovice - z historie partyzánské brigády Mistr Jan Hus*, Havlíčkův Brod 1994.
- JENÍČEK, J., *Národní výbory ve východních Čechách*, Pardubice 1965.
- JÍRA, J., *Lid v odboji*, Havlíčkův Brod 1965.
- JOŽÁK, J., *Památná místa protifašistického boje východočeského kraje*, Praha 1980.
- KOL. AUTORŮ, *Květen 1945 ve Východočeském kraji*, Hradec Králové 1975.

- KOL. AUTORŮ, *Osud rodiny Ludmily Löwidtové*, Chotboř 2005.
- KOL. AUTORŮ, *Po stopách činnosti partyzánské brigády Mistr Jan Hus*, Havlíčkův Brod 1982.
- KONEČNÝ, Z. - MAINUŠ, B., *Kronika osvobození Jihomoravského kraje*, Brno 1960.
- KOUBSKÝ, M. (ED.), *Průvodce expozicí partyzánské brigády Mistr Jan Hus v Leškovicích*, Havlíčkův Brod 1987.
- KOUBSKÝ, M., *Osvobození Havlíčkobroska sovětskou armádou*, Havlíčkův Brod 1966.
- KOUBSKÝ, M., *Protifašistický odboj komunistů na Světelsku a Dolnoměstsku*, Praha 1962.
- KOUBSKÝ, M., *Z počátků boje našeho lidu proti okupantům*, Havlíčkův Brod 1963.
- KRÁL, V., *Pravda o okupaci*, Praha 1962.
- KREJČOVÁ, H., *Židé v Protektorátu*, Praha 1997.
- KVASIL, B., *Partyzánské hnutí na Havlíčkobrodsku*, Havlíčkův Brod 1975.
- KVAŠ, K. (ED.), *Partyzánské hnutí na Havlíčkobrodsku*, Havlíčkův Brod 1976.
- MACEK, L., *Havlíčkův Brod v pověstech a historii*, Havlíčkův Brod 1993.
- MACEK, L., *Historický kalendář Havlíčkova roku do roku 1945*, Havlíčkův Brod 2003.
- MÁLEK, J., *Sovětské parašutisté a partyzáni v Jihlavských vrších*, Jihlava 1963.
- MARŠÁLEK, P., *Protektorát Čechy a Morava*, Praha 2002.
- MASTNÝ, V., *Protektorát a osud českého odboje*, Praha 2003.
- MORAVČÍK, C., *Organizace soudnictví Protektorátu Čechy a Morava*, Brno 1993.
- NÁLEVKA, V., *Světová politika ve 20. století I. , II.*, Praha 2000.
- PAJER, M., *Křídla míří na Německo*, Cheb 1994.
- PETRŮV, H., *Právní postavení Židů v protektorátu Čechy a Morava*, Praha 2000.
- PUSTINA, A.K., *Český odboj a osvobozací boje na Humpolecku*, Humpolec 1948.
- RAJLICH, J., *310 stíhací perut'*, Plzeň 1994.
- RAJLICH, J., *Esa na obloze*, Praha 1995.
- RAJLICH, J., *Na nebi hrdého Albionu*, 3. část, Cheb 2004.
- RAJLICH, J., *Na nebi sladké Francie*, Praha 2003.
- SOCHR, J. - Sochrová, M., *Havlíčkův Brod a okolí*, Havlíčkův Brod 1992.
- SOCHR, J., *Havlíčkův Brod a staletí*, Havlíčkův Brod 1971.
- ŠISLER, S., *Příspěvek k vývoji a organizaci okupační správy v českých zemích v letech 1939 - 45*, Brno 1963.
- TICHÝ, J., *Obrana Národa na Chotěbořsku*, Havlíčkův Brod 1992.
- TICHÝ, J., *V odboji a utrpení 1939 - 45*, Chotěboř 1996.

TOLIVER, R. F. – CONSTABLE, T. J., *Sundejte Hartmanna*, Plzeň 1994.

ŽOPEK, F., *Za nás umírali*, Pardubice 1960.

VILD, M., *Osud byl mým přítelem*, Praha 1988.

12. Seznam zkratek

aj.	a jiné
atd.	a tak dále
cca	cirka, kolem
čp.	číslo popisné
inv.	invenční
kart.	karton
Kč	Koruna česká
kol.	kolektiv
KSČ	Komunistická strana Českoslovenka
MNV	Místní národní výbor
např.	například
NV	Národní výbor
ONV	Okresní národní výbor
OTU	Operational Training Unit
prof.	profesor
r.	rok
RAF	Royal Air Force
roč.	ročník
s.	strana
SA	Sturm Abteilung
SD	Sicher Dienst
sign.	signatura
soc.	sociální
SOkA	Státní okresní archiv
SS	Schutz Staffeln
st.	století
tj.	to jest
tzn.	to znamená
tzv.	takzvané
ul.	ulice

zal. založen

zvl. zvláště

13. Textové přílohy

Období německé vojenské správy
(15.3. 1939 - 22.4. 1939)

země	arm. sbor	oberlandrát	politický okres	soudní okres	
Čechy	XIII. Plzeň	Pelhřimov	Humpolec	Humpolec	
			Ledeč n.S.	Dolní Kralovice	
				Ledeč n.S.	
	XIV. Pardub.	Německý Brod	Čáslav	Čáslav	Čáslav
				Habry	Habry
			Chotěboř	Chotěboř	Chotěboř
				Přibyslav	Přibyslav
				Německý Brod	Německý Brod
			Polná	Polná	
			Štoky	Štoky	

Správní období 22.4 1939 - 1940

země	oberlandrát	politický okres	soudní okres	
Čechy	Kolín	Čáslav	Čáslav	
			Habry	
	Německý Brod	Humpolec	Humpolec	Humpolec
			Chotěboř	Chotěboř
		Přibyslav		Přibyslav
		Ledeč n.S.		Dolní Kralovice
			Ledeč n.S.	Ledeč n.S.
		Německý Brod	Německý Brod	Německý Brod
			Polná	Polná
			Štoky	Štoky

Správní období 1940 - 1942

země	oberlandrát	politický okr.	soudní okres
Čechy	Kolín	Čáslav	Čáslav
			Habry
		Humpolec	Humpolec
			Německý Brod
		Ledeč n.S.	Dolní Kralovice
			Ledeč n.S.
	Pardubice	Chotěboř	Chotěboř
Morava	Jihlava	Jihlava	Jihlava
			Polná
			Štoky
			Třešť
	Nové Město na Moravě	Nové Město na Moravě	Bystřice nad Pernštejnem
			Nové Město n.M.
			Přibyslav
			Žďár n.S.

L. MACEK, *Přehled územně-správního vývoje okresu Havlíčkův Brod od roku 1850. Pohled 1993,*

s.5.

Správní období 1942 - 1945

země	oberlandrát	politický okr.	soudní okres
Čechy	České Budějovice	Humpolec	Humpolec
			Německý Brod
		Ledeč n.S.	Dolní Kralovice
			Ledeč n.S.
	Hradec Králové	Čáslav (od r. 1944)	Čáslav (od r. 1944)
			Habry (od r. 1944)
		Chrudim (v Chotěboři pobožka okr. úřadu)	Hlinsko
			Chotěboř
			Chrudim
			Nasavrky
		Praha (do r.1944)	Čáslav (do r. 1944)
Habry			
Morava	Jihlava	Jihlava	Jihlava
			Polná
			Štoky
		Nové Město na Moravě	Bystřice n.P.
			Nové Město n.M.
			Přibyslav
	Žďár n.S		

L. MACEK, *Přehled územně-správního vývoje okresu Havlíčkův Brod od roku 1850. Pohled 1993,* s.6.

Správní období 1945 - 1990

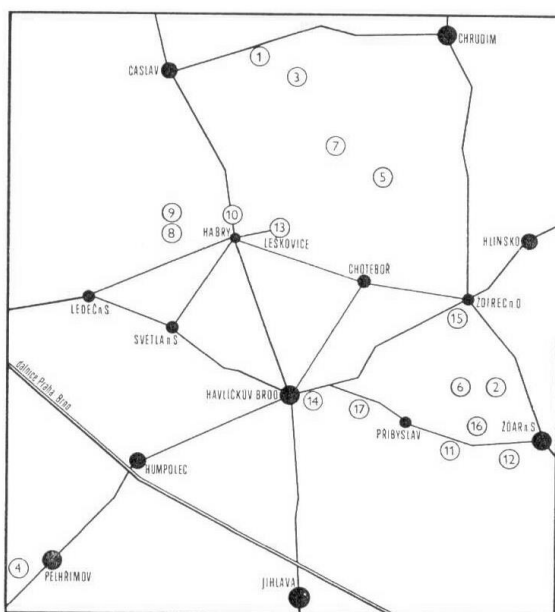
Období	země	kraj	politický okres	soudní okres
1945-1949	Čechy		Čáslav	Čáslav
				Habry
			Chotěboř	Chotěboř
				Přibyslav
			Havl. Brod	Havl. Brod
				Polná
				Štoky
			Humpolec	Humpolec
Ledeč n.S.	Dolní Kralovice			
	Ledeč n.S.			
1949-1960		Jihlava	Havlíčkův Brod	
			Humpolec	
			Ledeč n.S.	
			Žďár n.S. (včetně území bývalého soudního okresu Přibyslav)	
		Pardubice	Čáslav	
			Chotěboř (včetně území bývalého soudního okresu Habry)	
1960-1990		Hradec Králové	Havlíčkův Brod	

L. MACEK, *Přehled územně-správního vývoje okresu Havlíčkův Brod od roku 1850. Pohled 1993,* s.7.

<p>Beruf: — Povolání: <i>Arbeiterin - dělnice</i></p>	<p>PERSONSBESCHREIBUNG: - POPIS OSOBY:</p>
<p>Stand: — Stav: <i>Witwe - vdova / subvencet - zdanat</i></p>	<p>Statur - postava <i>klein - malá</i></p>
<p>Geboren am — Narozen(a) (Tag, Monat und Jahr — den, měsíc a rok) <i>10. / 2. 1893</i> in - v <i>Glase Berg - Sklemburk</i> polit. Bezirk - polit. okres <i>Duchcov</i></p>	<p>Haare - vlasy <i>kastanien - kaštan</i></p>
<p>Zuständig — Příslušný(á) nach - do <i>Čerchitz - Čerchice</i> polit. Bezirk - polit. okres <i>Glöck</i></p>	<p>Augen - oči <i>blau - modré</i></p>
<p>Wohnhaft, - Byt (zur Zeit der Legitimationsausstellung — v době vydání legitimace) <i>Hornáthy - Hornáthy</i> polit. Bezirk - polit. okres <i>Melník</i></p>	<p>Nase - nos <i>normal - normální</i></p>
	<p>Bart - vousy</p>
	<p>Mund - ústa <i>gleichmäßig - rovně</i></p>
	<p>Zähne - zuby <i>schön - krásně</i></p>
	<p>besondere Kennzeichen - zvláštní znamení</p>
	<p>Abdruck des rechten Daumenfingers: Otisk palce pravé ruky: </p>

SOKA Havlíčkův Brod, Fond Soudobá dokumentace, č. kartonu D8, sign. 8/5, Pracovní průkaz.

MAPA PROSTORU ČINNOSTI
PARTYZÁNSKÉ BRIGÁDY MISTR JAN HUS
Čísla v kroužcích označují místa významných akcí PBMJH

1. Místo seskoku štábu PBMJH 26. 10. 1944 (sv. okraj obce Lovčice, 8 km východně od Čáslavi).
2. Hájenka v obci Račín – sídlo štábu v prosinci 1944 a v květnu 1945.
3. Místo shozu bojových prostředků pro brigádu ze sovětského letounu u obce Zbyslavce v noci z 18. na 19. 11. 1944.
4. Železniční propust u obce Stanovice na Pelhřimovsku. Zde byla 12. 12. 1944 partyzány 1. oddílu provedena úspěšná diverze lokomotivy a železniční trati.
5. Místo ozbrojené srážky komisaře a radičky se stíhacím oddílem nepřítele 22. 12. 1944 (1 km jižně od Prosiček na Chotěbořsku).
6. Hospodářství F. Novotného ve Vepřově na Přibyslavsku (U Rychetských) – v lednu 1945 tiskové středisko PBMJH.

7. Rozprášení nacistické protipartyzánské jednotky 1. oddílem 12. 12. 1945 (4 km na západ od Sečské přehrady u Počátek).
8. Místo útoku na lokomotivu vojenského vlaku s nákladem tanků. Útok provedla štábní skupina komisaře Tůmy 22. 2. 1945 severně stanice Leština u Světlé n. S.
9. Místo, kde 1. oddíl vypustil 22. 2. 1945 pohonné hmoty ze 17 cisteren (6 km jižně od stanice Leština).
10. Mezi obcemi Frýdnava a Habry byl na státní silnici zastřelen ve vládním voze 23. 2. 1945 vysoký funkcionář NSDAP B. Walter. Útok provedla komisařova štábní skupina.
11. U stanice Nové Dvory na Přibyslavsku vykolejil 3. oddíl v noci z 9. na 10. 3. 1945 vojenský vlak.
12. Útok na vojenský vlak u Najdeku, 1 km na západ od Žďáru. Provedl jej 2. oddíl v noci z 19. na 20. 3. 1945.
13. Leškovice – místo boje a smrti štábní skupiny mjr. Fomina.
14. Tok na vojenský vlak u Německého (Havlíčkov) Brodu, provedený tříčlennou skupinou ze 4. oddílu v noci z 19. na 20. 4. 1945.
15. Rozprášení hlídky silničního mostu u Nového Ranska skupinou štábního oddílu 25. 4. 1945.
16. Ve Velké Losenici vypustili 24. 4. 1945 dva členové štábního oddílu 12 tisíc litrů surového lihu v místním lihovaru.
17. Poškození vojenského vlaku u Německého (Havlíčkov) Brodu 4. oddílem v noci z 25. na 26. 4. 1945.

Místa jsou od roku 1984 označena pamětními destičkami s popisem události.

KOL. AUTORŮ, Po stopách činnosti partyzánské brigády Mistr Jan Hus, Havlíčkův Brod
1982, s. 62.

1945. — Jedna z mnoha parodií na lidové písně, které byly tajně rozšiřovány koncem války.

Hrály dudy u Berlína,
já jsem je slyšela,
dávali mě čalouníka,
já jsem ho nechtěla.
Když jsem se nechtěla vdát,
vzal mě pod protektorát,
ale že mě nedal najíst,
mám ho už tak akorát.

Sliboval mě hory, doly,
že vše pro mě udělá,
že tu nechce žádné voly,
sám že je sem posílá.
To však jednu vadu má,
havět ta je hladová,
k nám to přišlo s prázdným břichem
a teď nás to vyžírá.

Jejich černé uniformy
už se mi moc nelíbí,
brzo mu je pošlem zpátky,
ať nám něco políbí.
A tak, milý vůdče náš,
pošlem ti je na guláš,
už jsou pěkně vykrmení,
snad si na nich pochutnáš.

Neodmítni tento dárek,
už to s tebou zavání,

před popravou máš přec nárok
na poslední nažrání.
Být sebou na to bych dbal,
kšticí sobě učesal,
aby ses na šibenici
elegantně vyjímal.

P. S. Pro úspěch knihy Mein Kampf připravuje se právě její pokračování pod názvem Mein Krach.

An die Offiziere und Soldaten

der deutschen Wehrmacht!

7. Mai 1945

Am 7. Mai 1945 hat das Oberkommando der deutschen Wehrmacht in der Stadt Reims (Frankreich) die Erklärung der bedingungslosen Kapitulation der gesamten deutschen Wehrmachtsteile sowohl an der Westfront wie auch an der Ostfront unterzeichnet. Die bedingungslose Kapitulation tritt am 8. Mai 1945 ab 23.00 Uhr mitteleuropäischer Zeit in Kraft.

Den Befehl zur bedingungslosen Kapitulation für die deutschen Truppen hat der Oberste Befehlshaber der deutschen Wehrmacht, Grossadmiral Dönitz, zu erteilen. Zur Durchführung der Kapitulation fordere ich Sie auf, die Waffen zu strecken und sich der Roten Armee gefangen zu geben.

Die Truppen der Roten Armee haben diesbezüglich die entsprechenden Anweisungen bekommen. Sollte die Forderung zur Durchführung der bedingungslosen Kapitulation Ihrerseits bis zum Morgengrauen des 9. Mai 1945 nicht durchgeführt sein, jede Feindseligkeit eingestellt werden, und die deutschen Truppen die Waffen nicht gestreckt und sich der Roten Armee nicht gefangengegeben haben, so wird den gegenüberstehenden deutschen Truppen mit allen mir zur Verfügung stehenden Kräften und Mitteln ein vernichtender Schlag versetzt werden.

Zur ordnungsgemässen Durchführung der Kapitulation ordne ich folgendes an:

Die Waffen werden zusammen an einem Platz niedergelegt, die Besatzungen der Panzer und Flugzeuge und die Geschützbedienungen der Artillerie entfernen sich von ihren Maschinen und Geschützen auf 300 Meter, ordnen sich, erheben gruppenweise die weisse Flagge und geben sich gefangen.

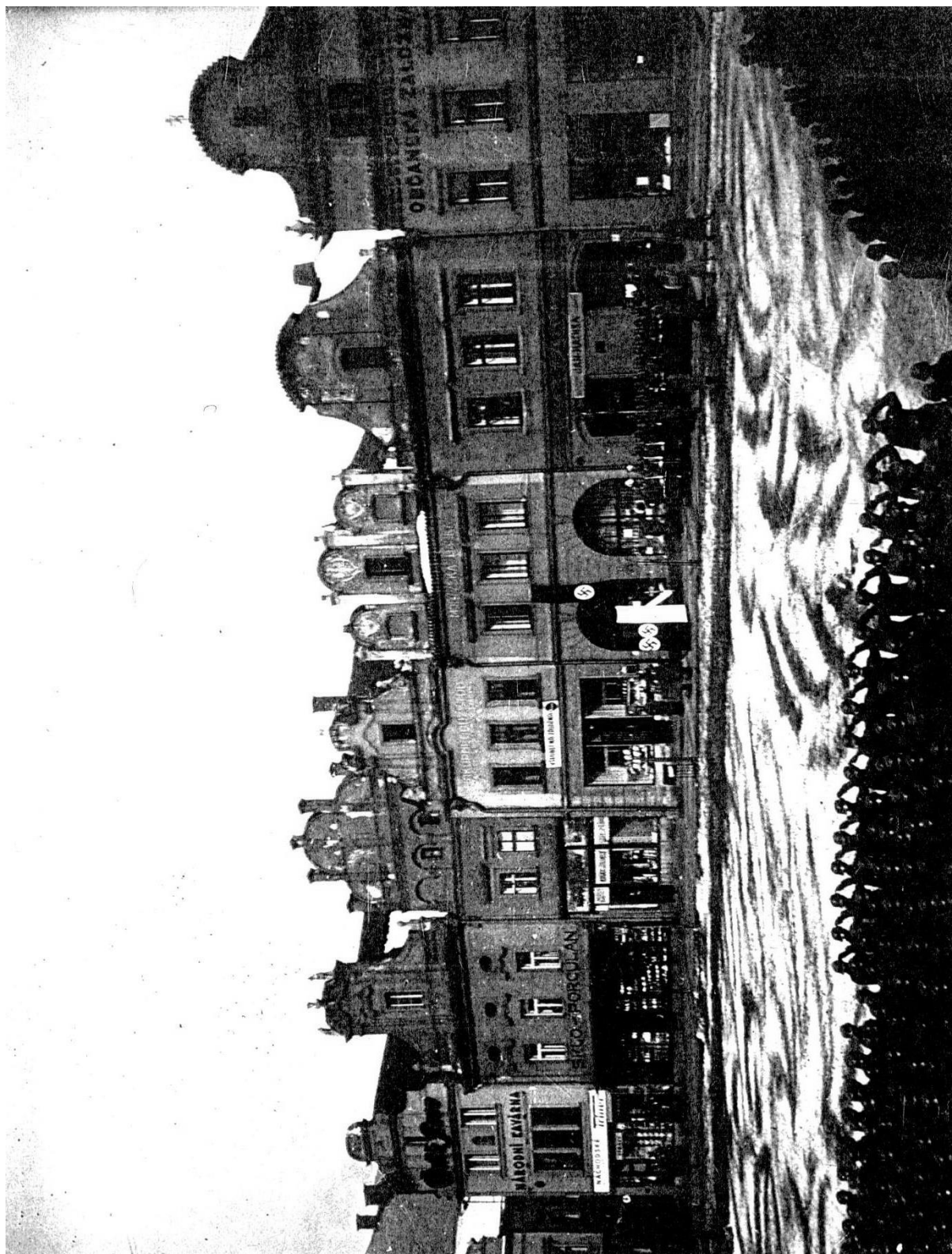
Der Befehlshaber der II. Ukrainischen Front
Marschall der Sowjetunion
gez. MALINOWSKY

SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Soudobá dokumentace, č. kartonu D9, sign. 9/6*, Prohlášení
maršála Malinovského k německým vojákům.

14. Fotografické přílohy

**SOkA Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.
17/1, Němci v Havlíčkově Brodě.**

**SOKA Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.
17/10, Němci nastoupení na náměstí v v Havlíčkově**

Brodě.

**SOkA Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.
17/13, Německá kancelář Wehrmachtu na náměstí
v Havlíčkově Brodě.**

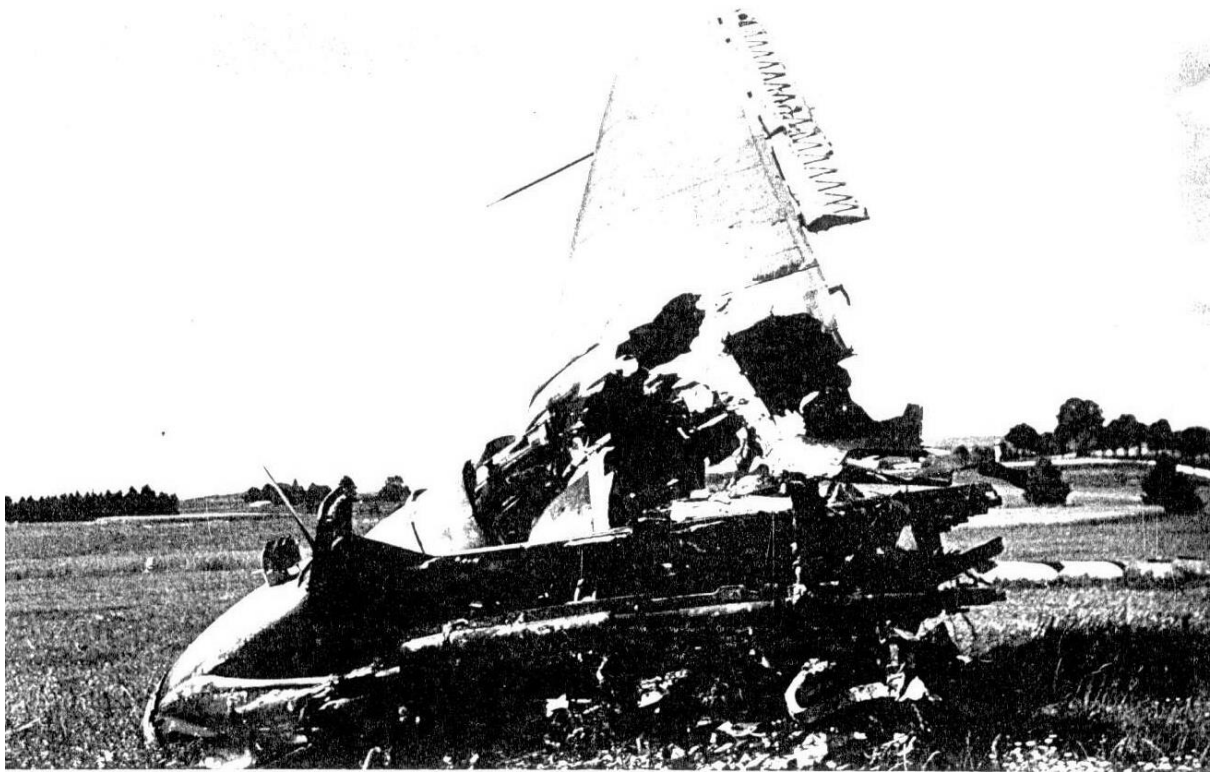

SOka Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.

**17/23, Odstraňování německých nápisů ve městě,
květen 1945.**

**SOkA Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.
17/25, Revoluční dny.**

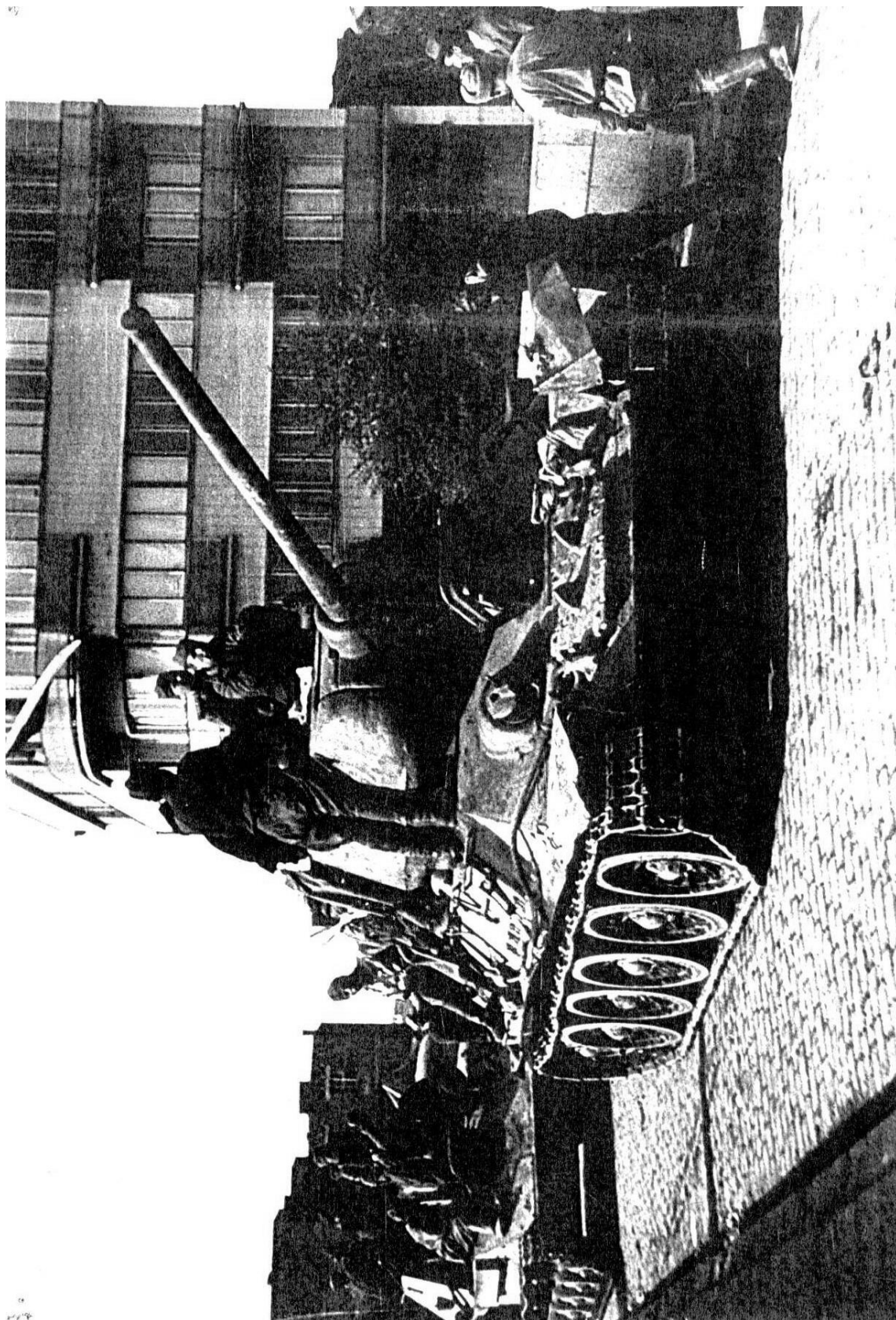

SOkA Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.

**17/27, Trosky Luftwaffe na letišti v Havlíčkově Brodě,
květen 1945.**

**SOkA Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.
17/29, Boj v Dolní ulici a příjezd Rudé armády, květen
1945.**

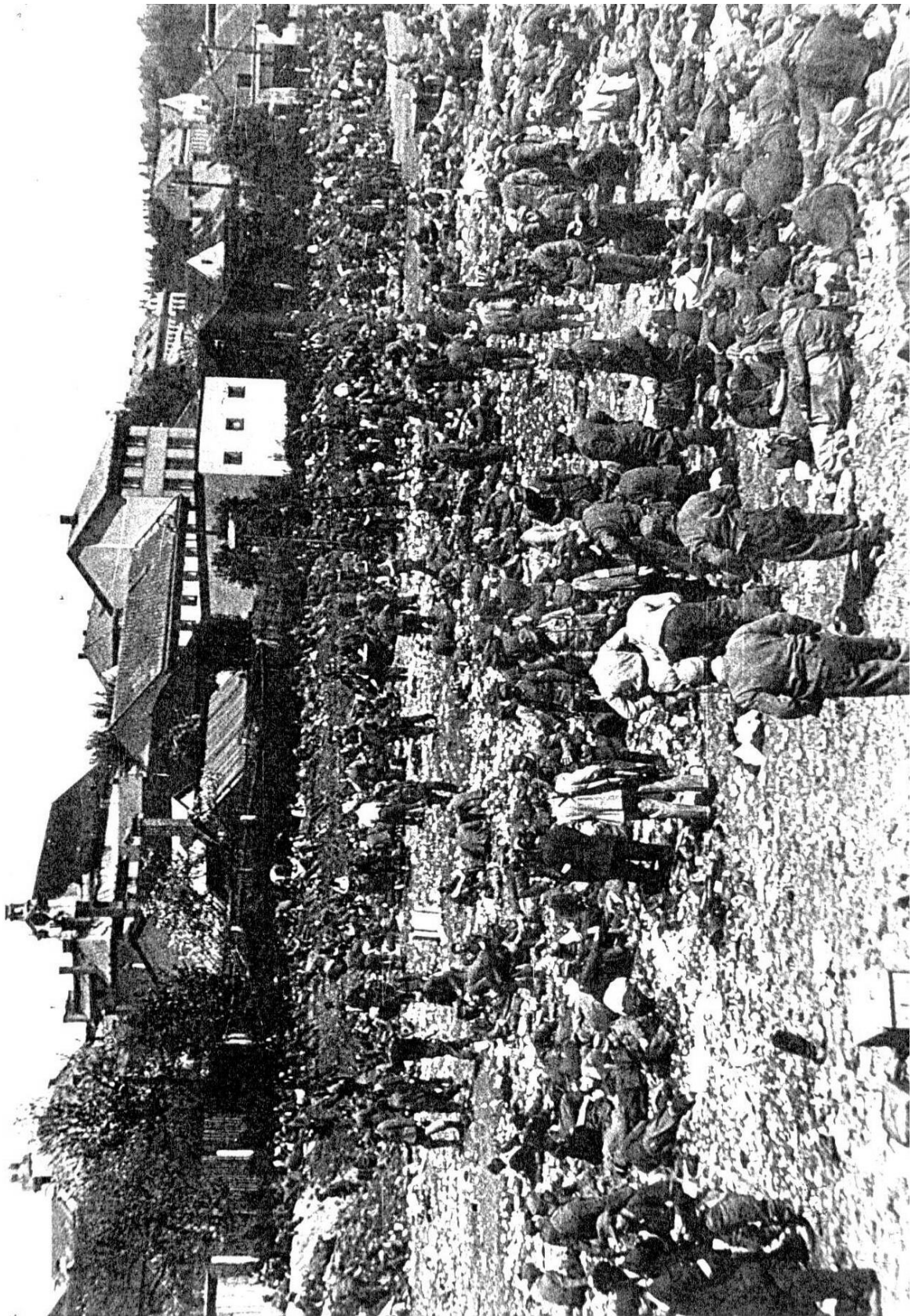
SOka Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.

17/30, Rudá armáda ve městě, květen 1945.

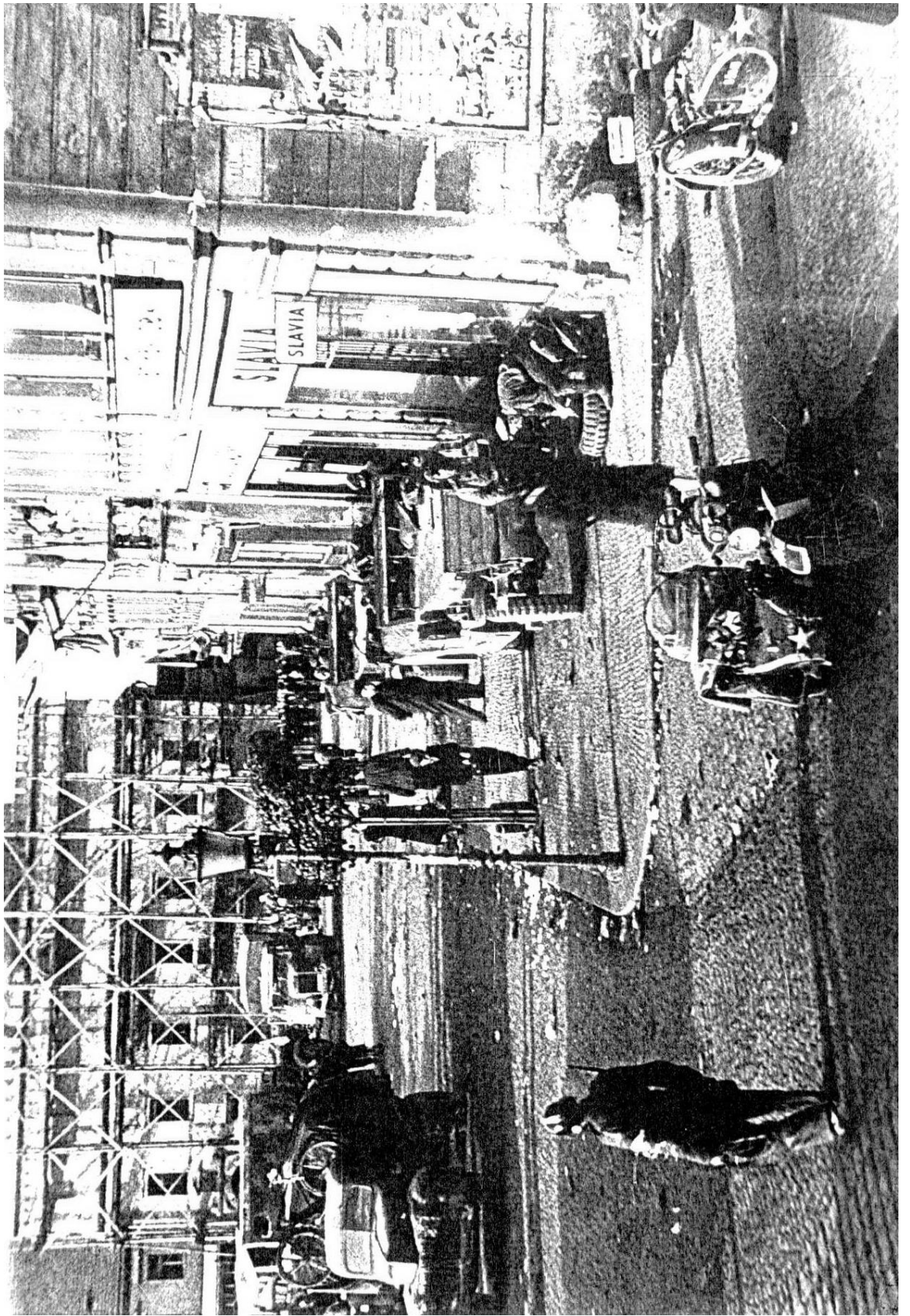

SOkA Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.

**17/33, Trosky německé armády na náměstí
v Havlíčkově Brodě, květen 1945.**

**SOkA Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.
17/38, Němečtí zajatci na sokolském cvičišti
v Havlíčkově Brodě, červen 1945.**

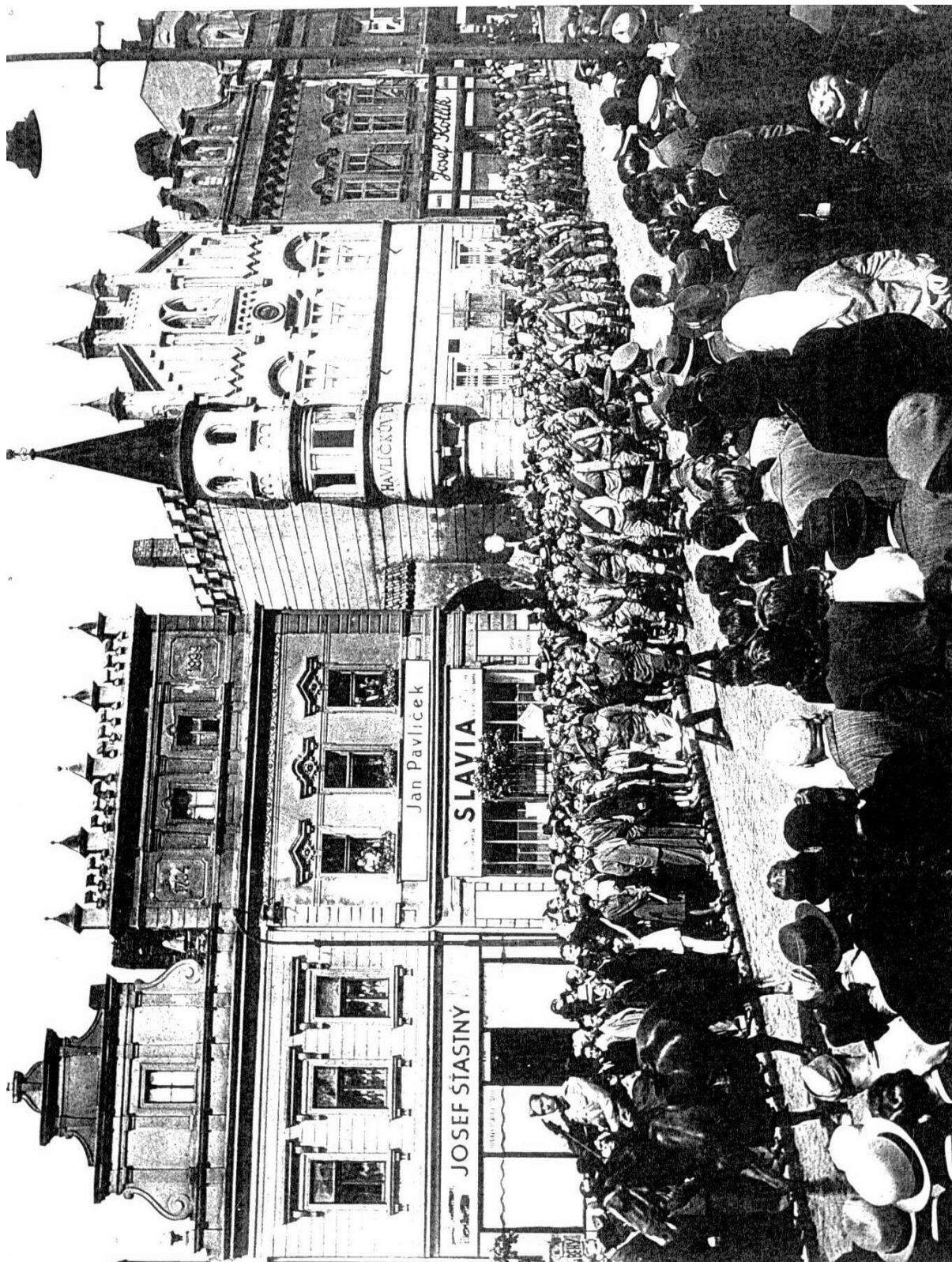

SOka Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.

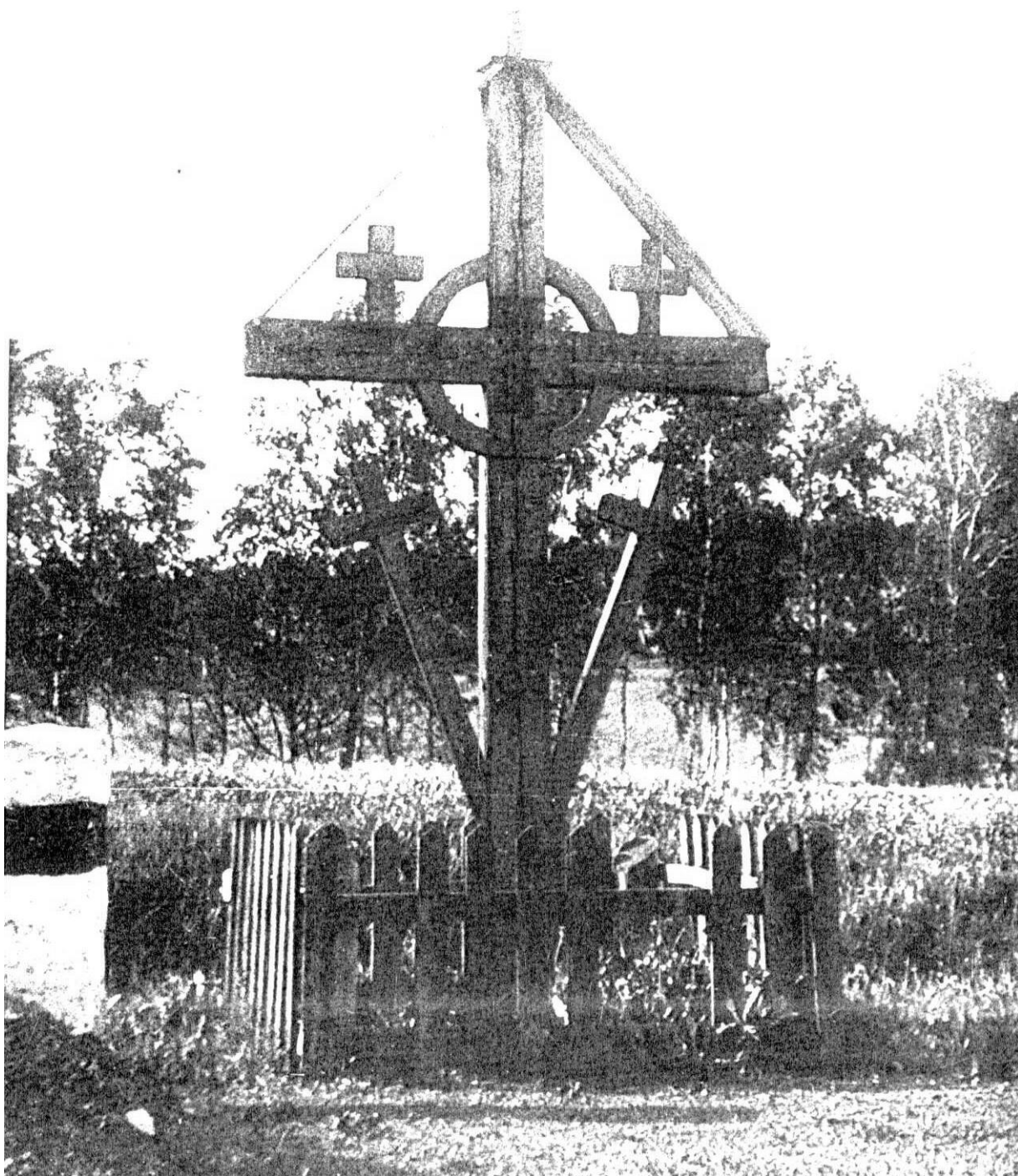
**17/43, Němečtí zajatci se podílejí na úklidu náměstí
v Havlíčkově Brodě, červen 1945.**

**SOka Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.
17/44, Trosky vojenského materiálu v prostoru za
vlakovým nádražím v Havlíčkově Brodě, červen 1945.**

**SOkA Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.
17/54, Armáda I. S. Koněva, vracející se přes Havlíčkův
Brod zpět do vlasti, listopad 1945.**

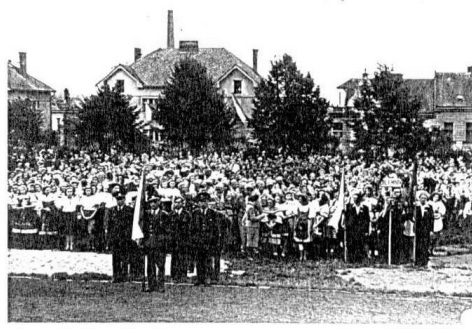

**SOkA Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.
17/55, Památník k uctění památky rumunské armády
v okolí Havlíčkova Brodu, listopad 1945.**

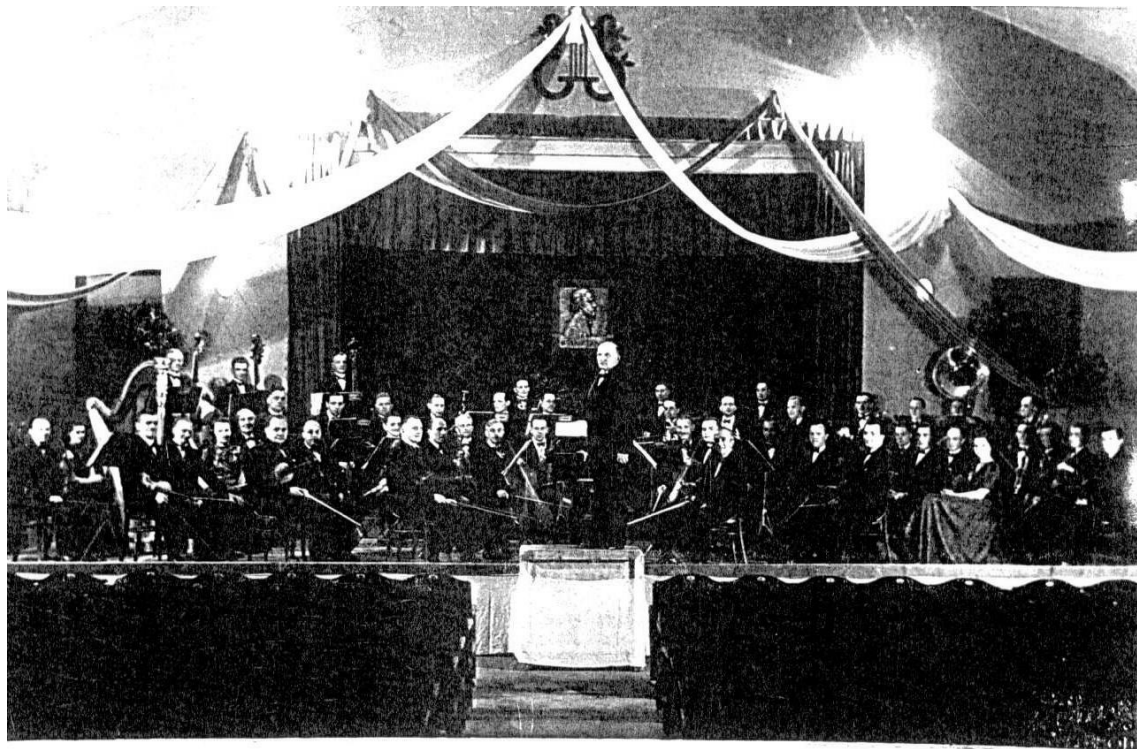

SOka Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.

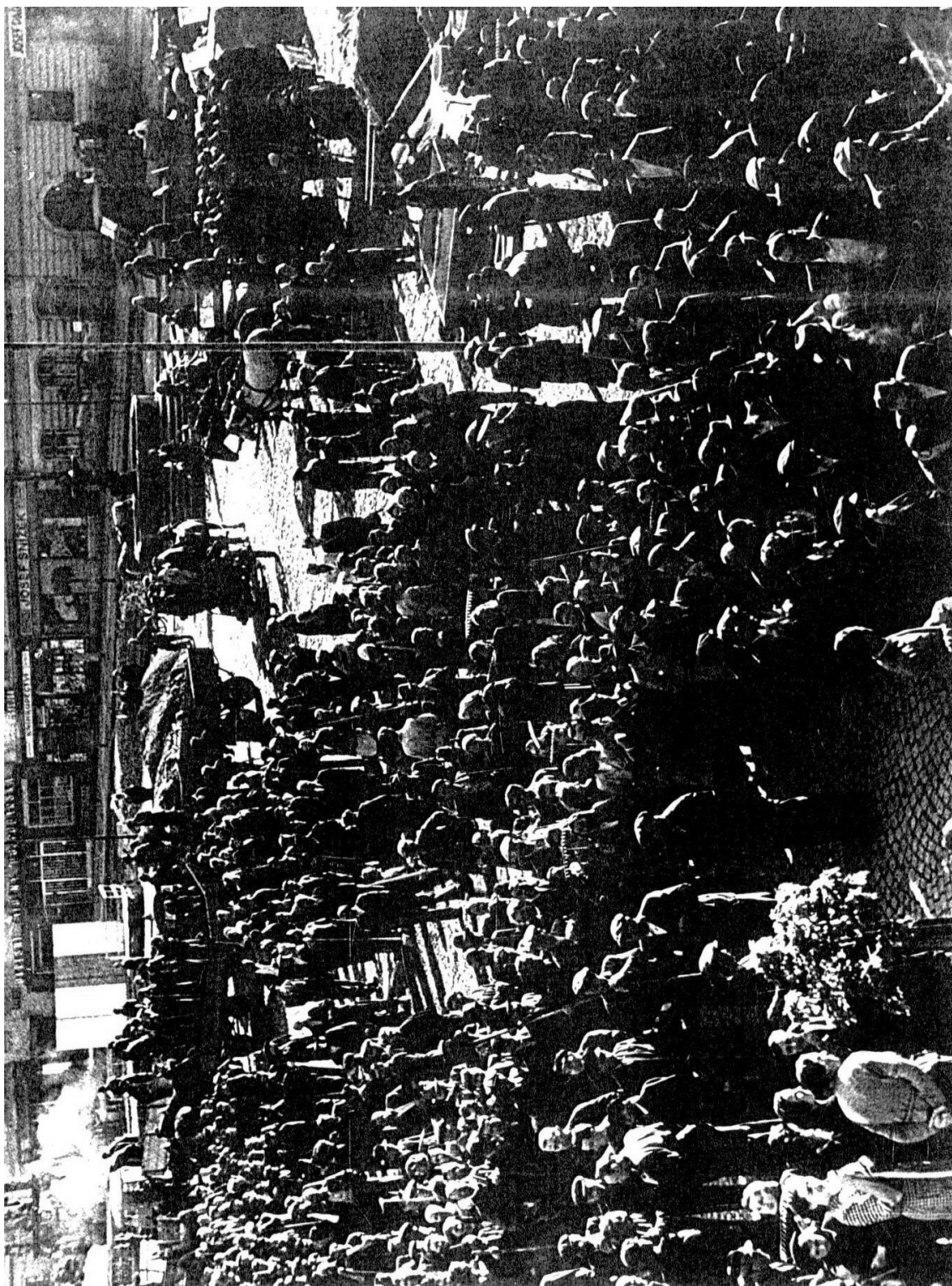
**24/4, Slavnostní manifestace k osvobození republiky
v Havlíčkově Brodě, 20. května 1945.**

**SOkA Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.
24/1, První dožínkové slavnosti ve městě po skončení
2. světové války, 26. srpna 1945.**

**SOkA Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.
24/3, Slavnostní koncert k příležitosti osvobození
vlasti spojený se sokolským průvodem v Havlíčkově
Brodě, 19. července 1945.**

**SOkA Havlíčkův Brod, Fond Fotodokumentace, sign.
17/59, Dobrovolná pracovní brigáda, září 1945.**

15.

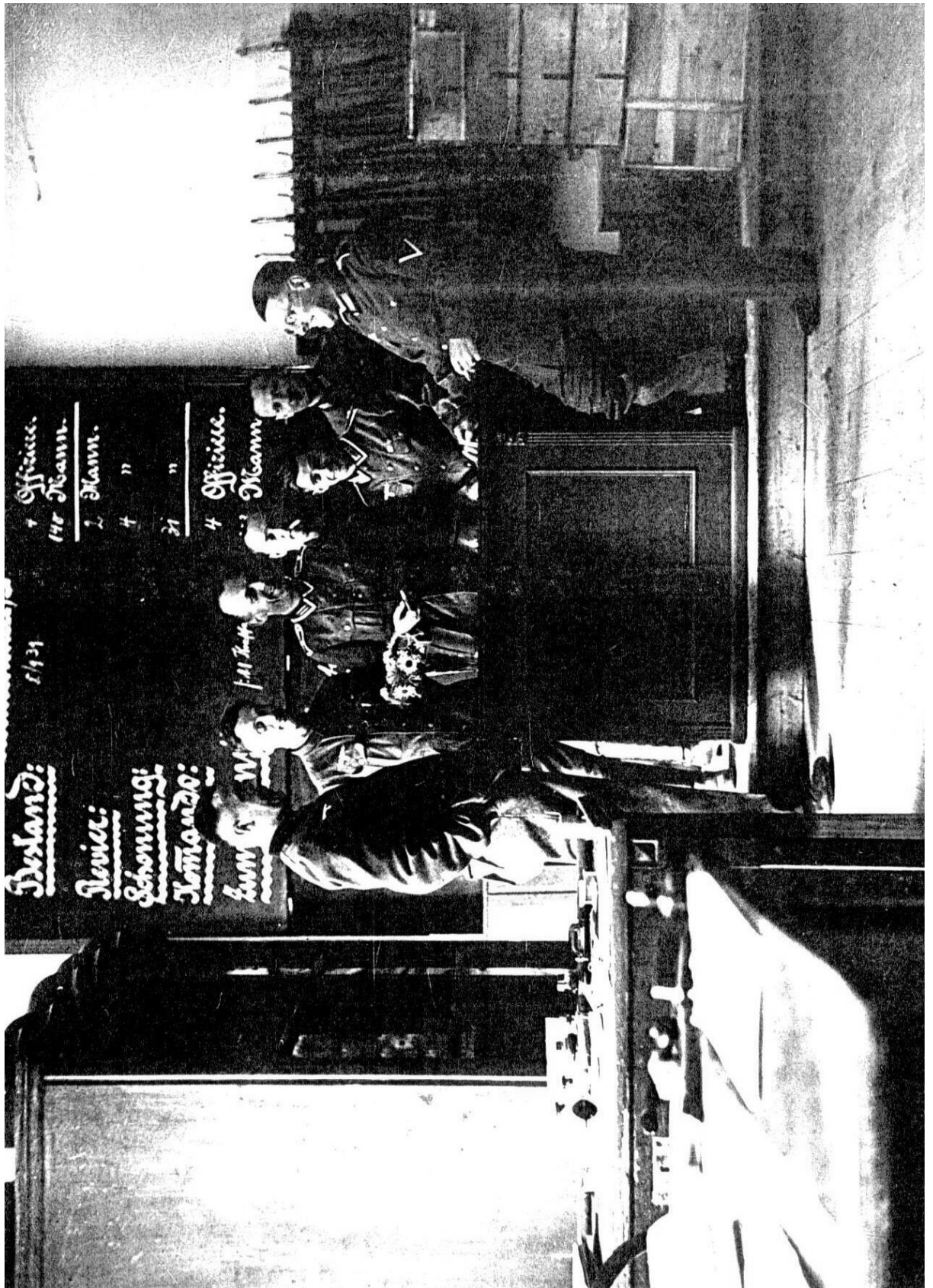
1.	Úvod	10
2.	Stručná historie Havlíčkova Brodu	18
2.1.	Současnost	18
2.2.	Založení města	19
2.3.	Soudnictví	21
2.4.	Vývoj do Bílé hory	23
2.5.	Vývoj v 17. – 18. století	24
2.6.	Vývoj v 19. století	26
2.7.	Vývoj ve 20. století	27
3.	Protektorát v Německém Brodě	29
3.1.	Německý Brod v letech 1938 – 1945	29
3.2.	Persekuce Židů v Německém Brodě za druhé světové války	39
4.	Ltci a Německý Brod	42
4.1.	Německá armáda v roce 1945	42
4.2.	Letiště v Německém Brodě 1937 – 1945	43
4.3.	Poslední dny stíhací eskadry JG 52	46
4.4.	Portréty letců obou stran	48
5.	Odboj	66
5.1.	Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – nekomunističtí odbojáři	66
5.2.	Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – komunističtí odbojáři	70
5.3.	Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – členové spolku Sokol	74
5.4.	Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – hasičský odboj	75
5.5.	Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – Německobrodská nemocnice v boji proti okupantům	76
5.6.	Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – železničáři v odboji	78
5.7.	Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – jednotlivci	80
5.8.	Legionáři v boji proti fašismu	83
6.	Partyzánské hnutí na Havlíčkobrodsku	85
7.	Květen 1945	90
7.1.	Havlíčkův Brod	90
7.2.	Masové hroby v Hurtově háji u Věže a Rozkošská stráž v Havlíčkově Brodě	96

7.3. Povstání v Chotěboři	98	
7.4. Povstání v Příbyslavi	103	
7.5. Povstání v Ledči nad Sázavou	107	
8. Poválečné události v Havlíčkově Brodě		112
9. Závěr		126
10. Prameny		129
10.1. Prameny archívní	129	
10.2. Periodika	130	
10.3. Internetové prameny	130	
11. Seznam použité literatury		131
12. Seznam zkratk		134
13. Textové přílohy		136

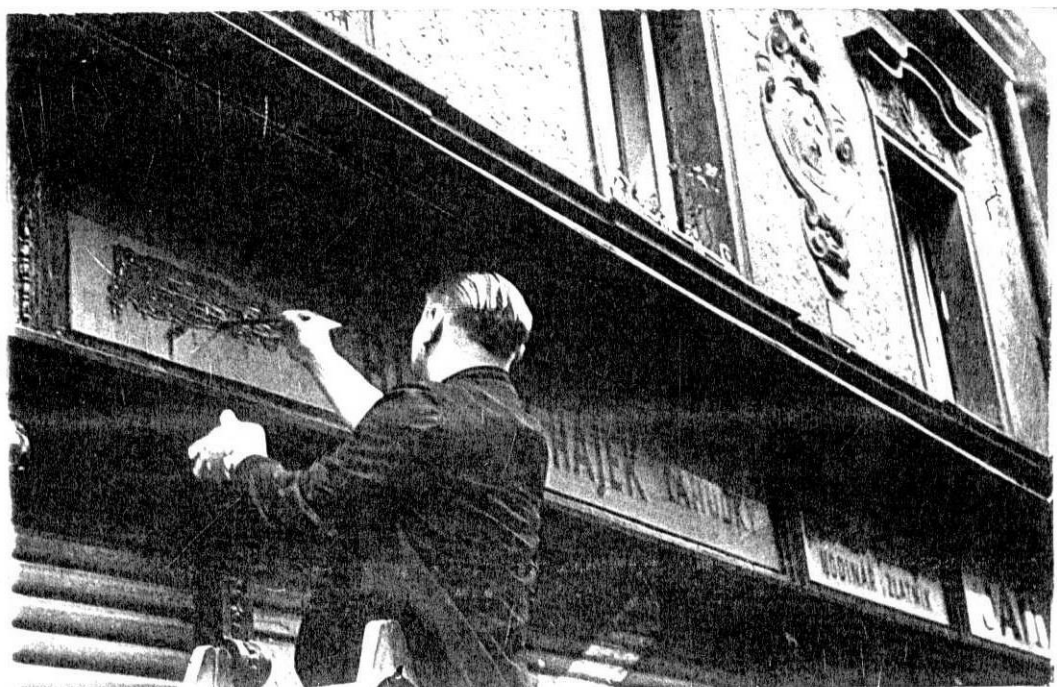

Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/1, Němci v Havlíčkově Brodě.

SOKA

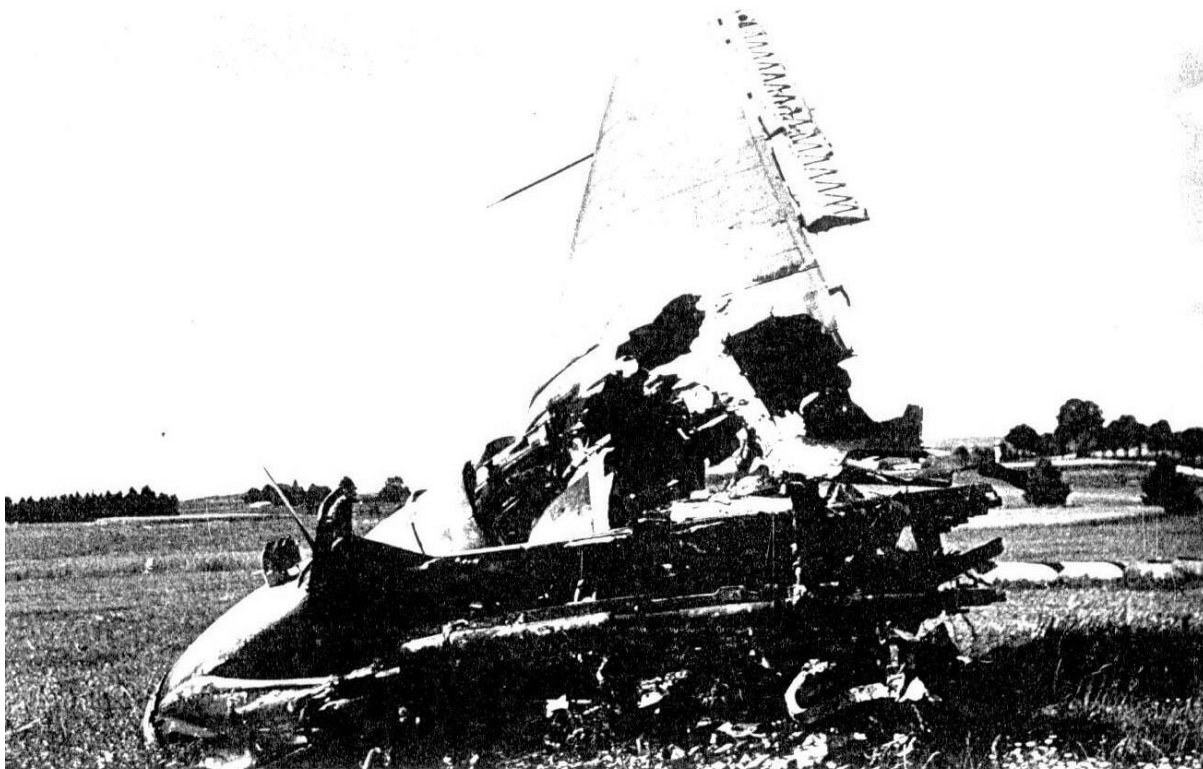
SOKA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/13, Německá kancelář Wehrmachtu na náměstí v Havlíčkově Brodě.

SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/23, Odstraňování německých nápisů
ve městě, květen 1945.

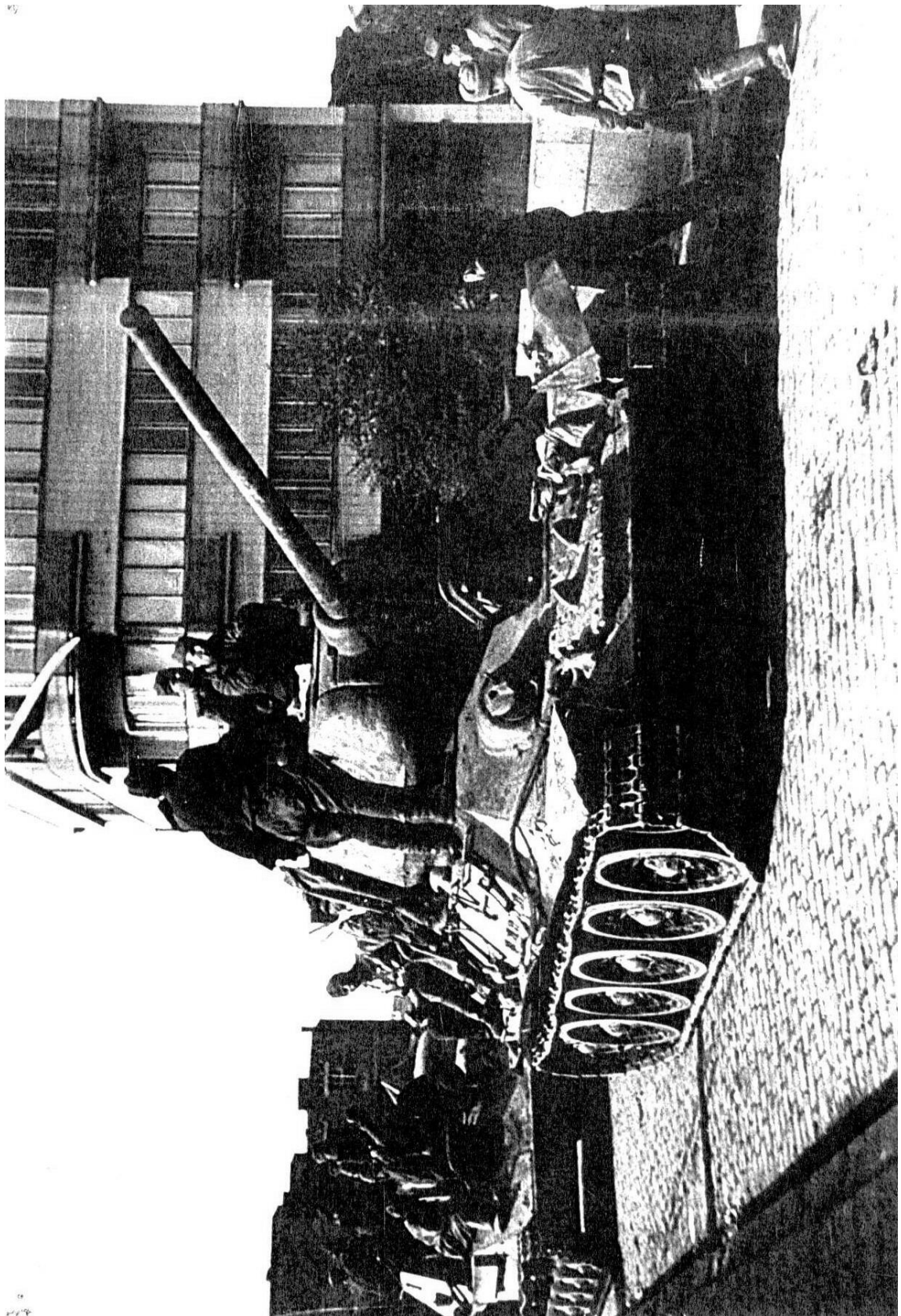
SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/25, Revoluční dny.

SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/27, Trosky Luftwaffe na letišti v Havlíčkově Brodě, květen 1945.

SOKA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/29, Boj v Dolní ulici a příjezd Rudé armády, květen 1945.

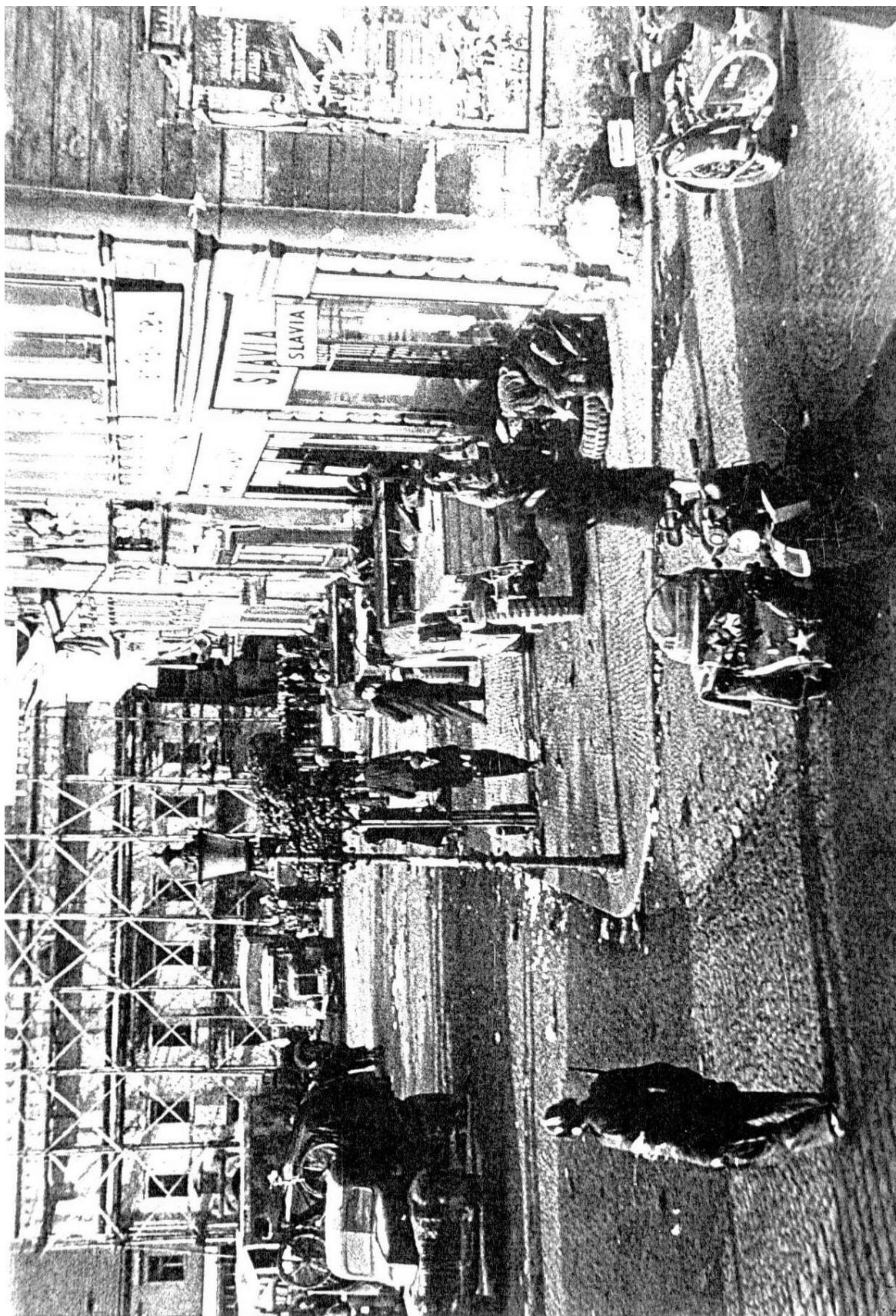
SOKA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/30, Rudá armáda ve městě, květen 1945.

SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/33, Trosky německé armády na náměstí v Havlíčkově Brodě, květen 1945.

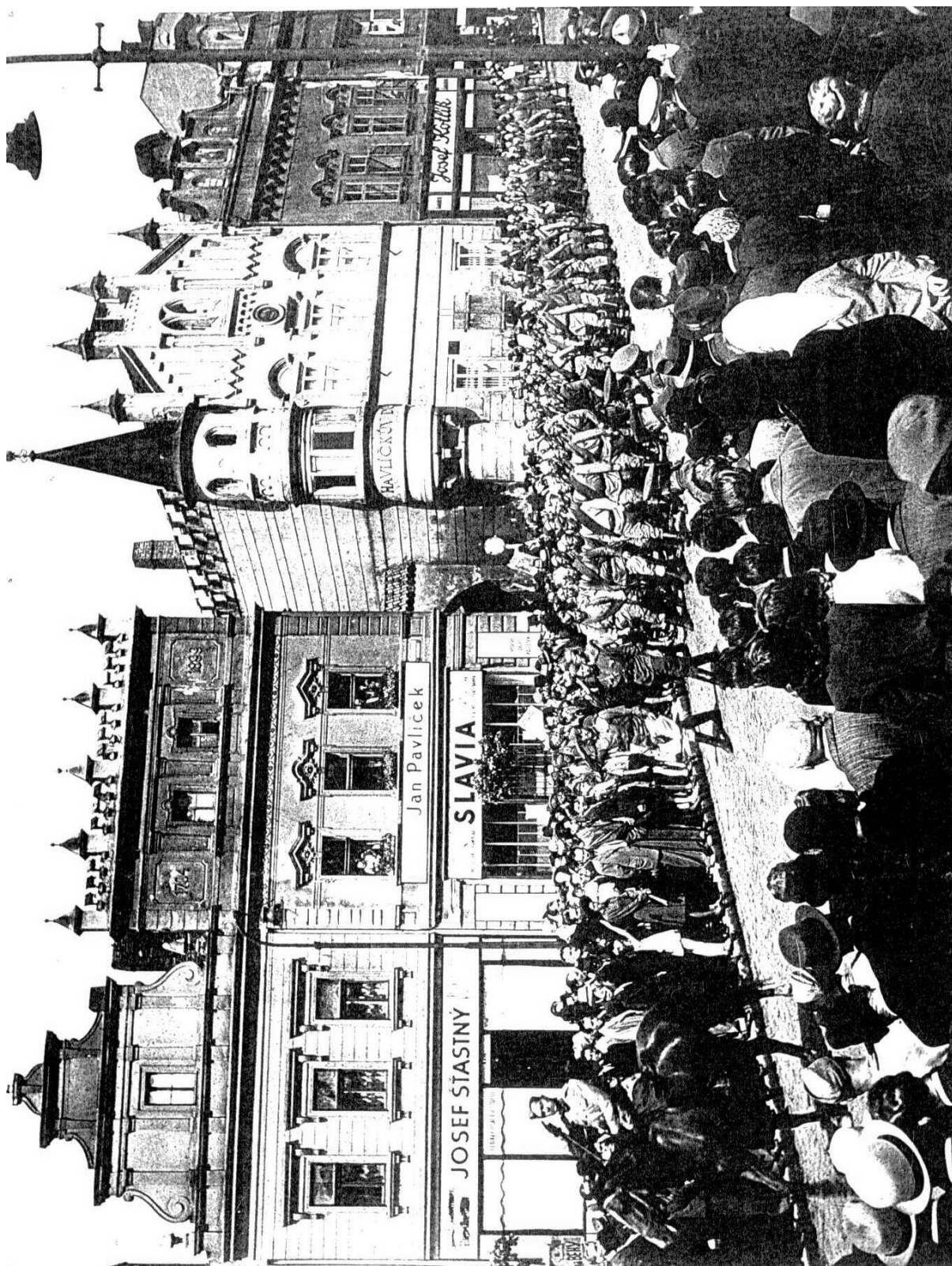
SOKA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/38, Němečtí zajatci na sokolském cvičišti v Havlíčkově Brodě, červen 1945.

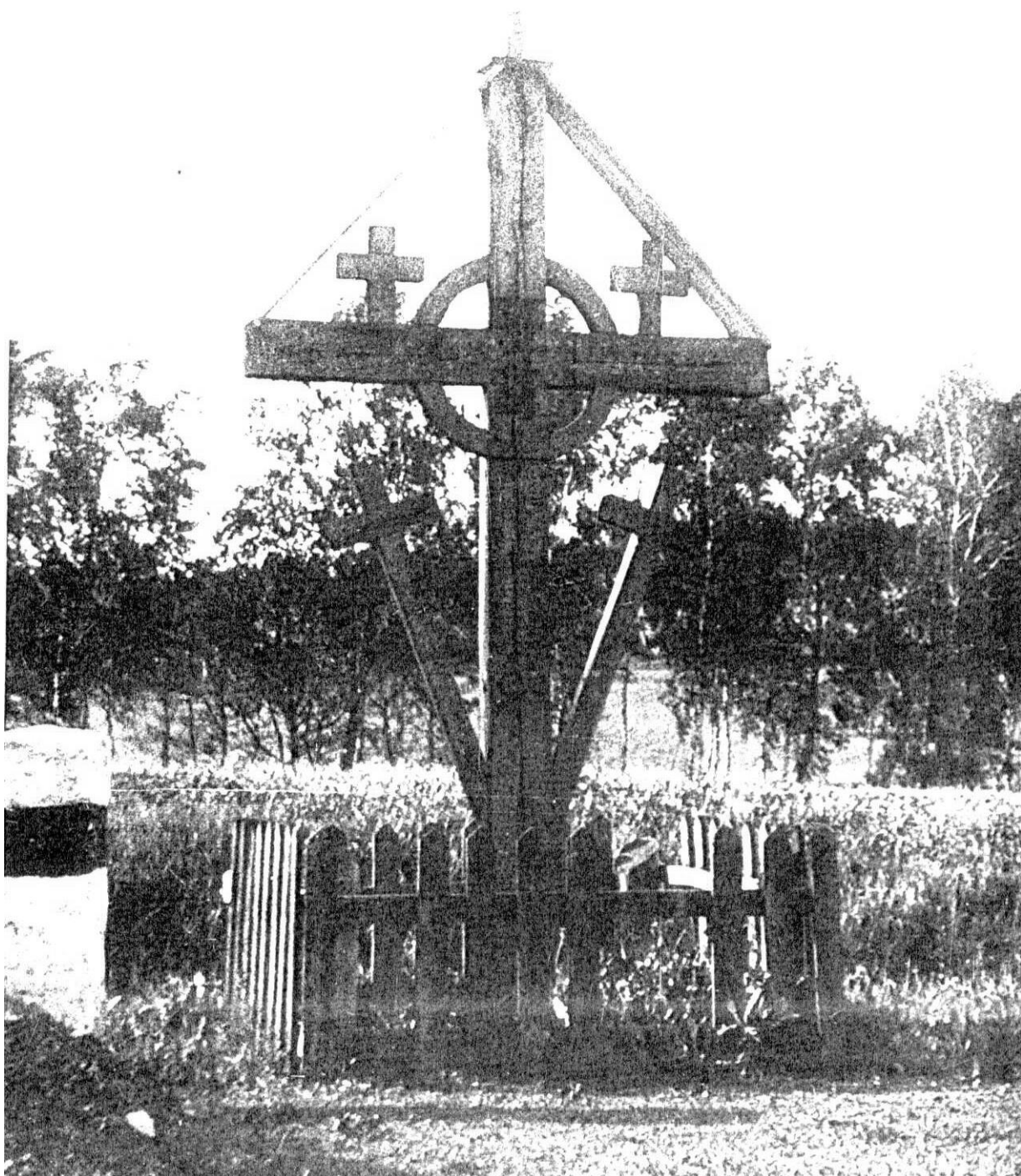
SOka Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/43, Němečtí zajatci se podílejí na úklidu náměstí v Havlíčkově Brodě, červen 1945.

SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/44, Trosky vojenského materiálu v prostoru za vlakovým nádražím v Havlíčkově Brodě, červen 1945.

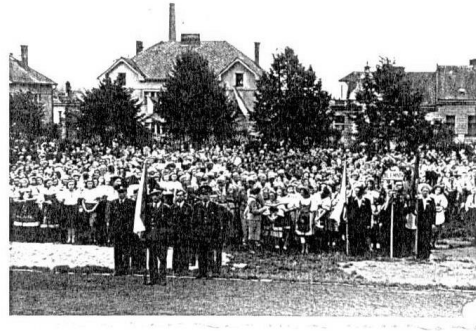
SOKA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/54, Armáda I. S. Koněva, vracející se přes Havlíčkův Brod zpět do vlasti, listopad 1945.

SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/55, Památník k uctění památky rumunské armády v okolí Havlíčkova Brodu, listopad 1945.

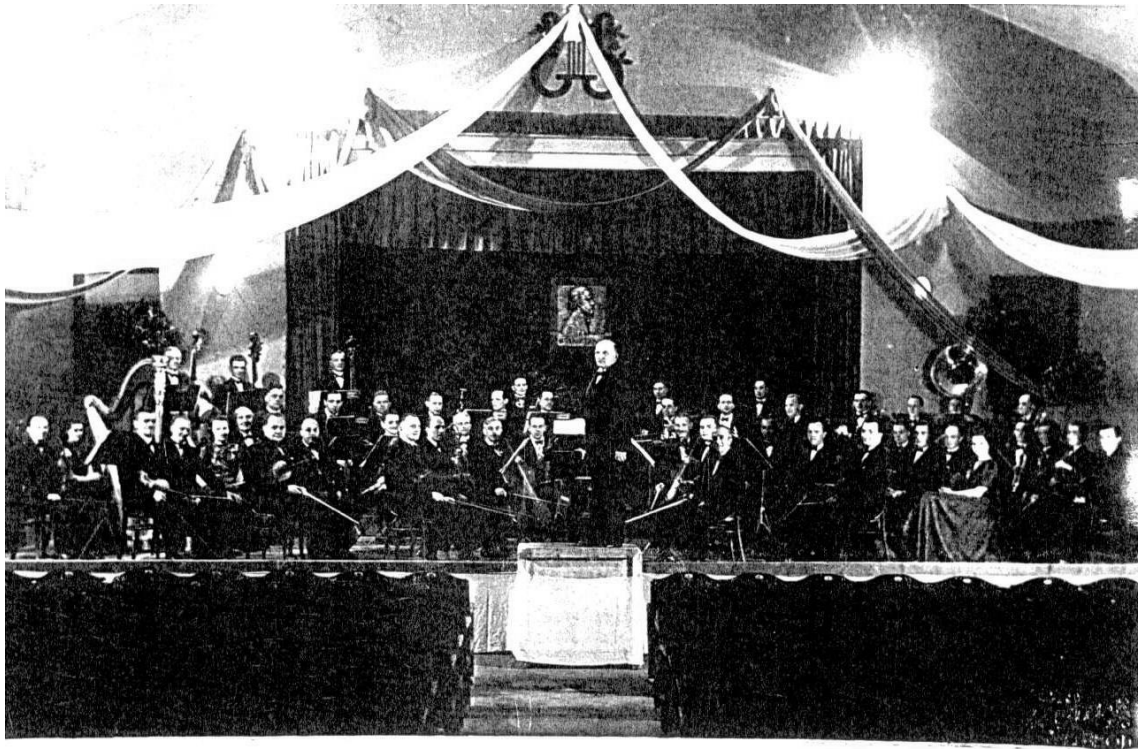

SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 24/4, Slavnostní manifestace k osvobození republiky v Havlíčkově Brodě, 20. května 1945.

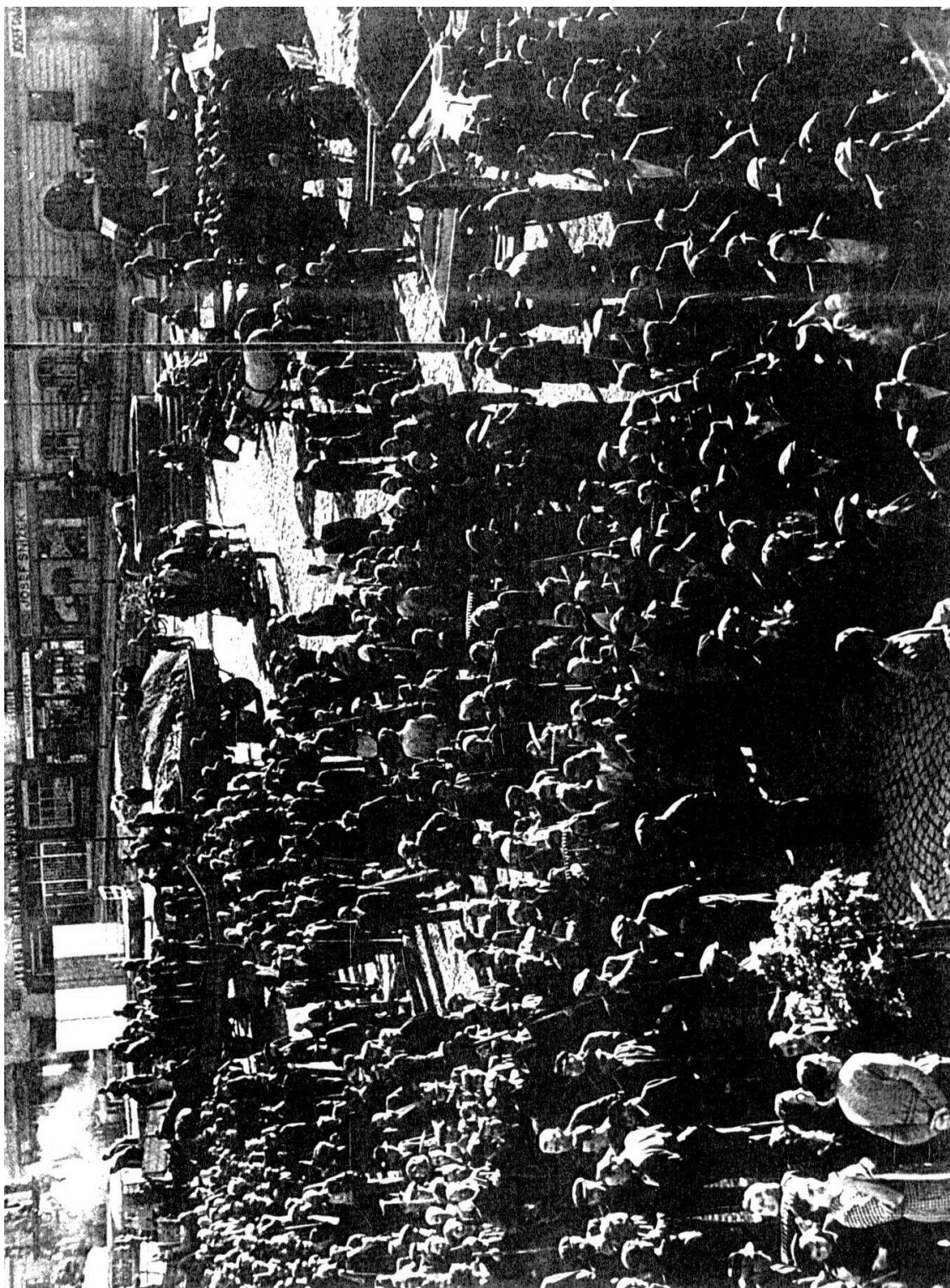

SOka

Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 24/1, První dožínkové slavnosti ve městě po skončení 2. světové války, 26. srpna 1945.

SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 24/3, Slavnostní koncert k příležitosti osvobození vlasti spojený se sokolským průvodem v Havlíčkově Brodě, 19. července 1945.

SOKA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign. 17/59, Dobrovolná pracovní brigáda, září 1945.

Období německé vojenské správy
(15.3. 1939 - 22.4. 1939)

země	arm. sbor	oberlandrát	politický okres	soudní okres
Čechy	XIII. Plzeň	Pelhřimov	Humpolec	Humpolec
			Ledeč n.S.	Dolní Kralovice
				Ledeč n.S.
	XIV. Pardub.	Německý Brod	Čáslav	Čáslav
				Habry
			Chotěboř	Chotěboř
				Přibyslav
				Německý Brod
			Německý Brod	Německý Brod
				Polná
Štoky				

Správní období 22.4 1939 - 1940

země	oberlandrát	politický okres	soudní okres
Čechy	Kolín	Čáslav	Čáslav
			Habry
	Německý Brod	Humpolec	Humpolec
			Chotěboř
		Ledeč n.S.	Chotěboř
			Přibyslav
			Dolní Kralovice
		Německý Brod	Ledeč n.S.
			Německý Brod
			Polná
Štoky			

L. MACEK, *Přehled územně-správního vývoje okresu Havlíčkův Brod od roku 1850. Pohled 1993,* s.4.

Správní období 1940 - 1942

země	oberlandrát	politický okr.	soudní okres
Čechy	Kolín	Čáslav	Čáslav
			Habry
		Humpolec	Humpolec
			Německý Brod
		Ledeč n.S.	Dolní Kralovice
			Ledeč n.S.
	Pardubice	Chotěboř	Chotěboř
Morava	Jihlava	Jihlava	Jihlava
			Polná
			Štoky
			Třešť
		Nové Město na Moravě	Bystřice nad Pernštejnem
			Nové Město n.M.
			Přibyslav
	Žďár n.S.		

L. MACEK, *Přehled územně-správního vývoje okresu Havlíčkův Brod od roku 1850. Pohled 1993,* s.5.

Správní období 1942 - 1945

země	oberlandrát	politický okr.	soudní okres	
Čechy	České Budějovice	Humpolec	Humpolec	
			Německý Brod	
		Ledeč n.S.	Dolní Kralovice	
			Ledeč n.S.	
	Hradec Králové	Čáslav (od r. 1944)	Čáslav (od r. 1944)	
			Habry (od r. 1944)	
		Chrudim (v Chotěboři pobožka okr. úřadu)	Hlinsko	
			Chotěboř	
			Chrudim	
			Nasavrky	
		Praha (do r.1944)	Čáslav (do r. 1944)	Čáslav
				Habry
Morava	Jihlava	Jihlava	Jihlava	
			Polná	
			Štoky	
		Nové Město na Moravě	Bystřice n.P.	
			Nové Město n.M.	
			Přibyslav	
	Žďár n.S			

L. MACEK, *Přehled územně-správního vývoje okresu Havlíčkův Brod od roku 1850. Pohled 1993,* s.6.

Správní období 1945 - 1990

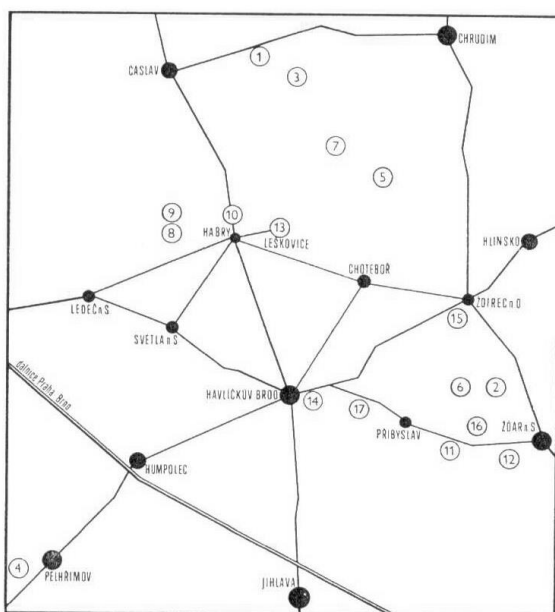
Období	země	kraj	politický okres	soudní okres
1945-1949	Čechy		Čáslav	Čáslav
				Habry
			Chotěboř	Chotěboř
				Přibyslav
			Havl. Brod	Havl. Brod
				Polná
				Štoky
			Humpolec	Humpolec
Ledeč n.S.	Dolní Kralovice			
	Ledeč n.S.			
1949-1960		Jihlava	Havlíčkův Brod	
			Humpolec	
			Ledeč n.S.	
			Žďár n.S. (včetně území bývalého soudního okresu Přibyslav)	
		Pardubice	Čáslav	
			Chotěboř (včetně území bývalého soudního okresu Habry)	
1960-1990		Hradec Králové	Havlíčkův Brod	

L. MACEK, *Přehled územně-správního vývoje okresu Havlíčkův Brod od roku 1850. Pohled 1993,* s.7.

<p>Beruf: — Povolání: <i>Arbeiterin - dělnice</i></p>	<p>PERSONSBESCHREIBUNG: - POPIS OSOBY:</p>
<p>Stand: — Stav: <i>Witwe - vdova / subvencet - zdanat</i></p>	<p>Statur - postava <i>klein - malá</i></p>
<p>Geboren am — Narozen(a) (Tag, Monat und Jahr — den, měsíc a rok) <i>10. / 2. 1893</i> in - v <i>Glase Berg - Sklemburk</i> polit. Bezirk - polit. okres <i>Duchcov</i></p>	<p>Haare - vlasy <i>kastanien - kaštan</i></p>
<p>Zuständig — Příslušný(á) nach - do <i>Čerchitz - Čerchitz</i> polit. Bezirk - polit. okres <i>Glöck</i></p>	<p>Augen - oči <i>blau - modré</i></p>
<p>Wohnhaft, - Byt (zur Zeit der Legitimationsausstellung — v době vydání legitimace) <i>Hornáthy - Hornáthy</i> polit. Bezirk - polit. okres <i>Melník</i></p>	<p>Nase - nos <i>normal - normální</i></p>
	<p>Bart - vousy</p>
	<p>Mund - ústa <i>gleichmäßig - rovně</i></p>
	<p>Zähne - zuby <i>schön - krásně</i></p>
	<p>besondere Kennzeichen - zvláštní znamení</p>
	<p>Abdruck des rechten Daumenfingers: Otisk palce pravé ruky: </p>

SOKA Havlíčkův Brod, Fond Soudobá dokumentace, č. kartonu D8, sign. 8/5, Pracovní průkaz.

MAPA PROSTORU ČINNOSTI
PARTYZÁNSKÉ BRIGÁDY MISTR JAN HUS
Čísla v kroužcích označují místa významných akcí PBMJH

1. Místo seskoku štábu PBMJH 26. 10. 1944 (sv. okraj obce Lovčice, 8 km východně od Čáslavi).
2. Hájenka v obci Račín – sídlo štábu v prosinci 1944 a v květnu 1945.
3. Místo shozu bojových prostředků pro brigádu ze sovětského letounu u obce Zbyslavce v noci z 18. na 19. 11. 1944.
4. Železniční propust u obce Stanovice na Pelhřimovsku. Zde byla 12. 12. 1944 partyzány 1. oddílu provedena úspěšná diverze lokomotivy a železniční trati.
5. Místo ozbrojené srážky komisaře a radičky se stíhacím oddílem nepřítele 22. 12. 1944 (1 km jižně od Prosiček na Chotěbořsku).
6. Hospodářství F. Novotného ve Vepřově na Přibyslavsku (U Rychetských) – v lednu 1945 tiskové středisko PBMJH.

7. Rozprášení nacistické protipartyzánské jednotky 1. oddílem 12. 12. 1945 (4 km na západ od Sečské přehrady u Počátek).
8. Místo útoku na lokomotivu vojenského vlaku s nákladem tanků. Útok provedla štábní skupina komisaře Tůmy 22. 2. 1945 severně stanice Leština u Světlé n. S.
9. Místo, kde 1. oddíl vypustil 22. 2. 1945 pohonné hmoty ze 17 cisteren (6 km jižně od stanice Leština).
10. Mezi obcemi Frýdnava a Habry byl na státní silnici zastřelen ve vládním voze 23. 2. 1945 vysoký funkcionář NSDAP B. Walter. Útok provedla komisařova štábní skupina.
11. U stanice Nové Dvory na Přibyslavsku vykolejil 3. oddíl v noci z 9. na 10. 3. 1945 vojenský vlak.
12. Útok na vojenský vlak u Najdeku, 1 km na západ od Žďáru. Provedl jej 2. oddíl v noci z 19. na 20. 3. 1945.
13. Leškovice – místo boje a smrti štábní skupiny mjr. Fomina.
14. Tok na vojenský vlak u Německého (Havlíčkov) Brodu, provedený tříčlennou skupinou ze 4. oddílu v noci z 19. na 20. 4. 1945.
15. Rozprášení hlídky silničního mostu u Nového Ranska skupinou štábního oddílu 25. 4. 1945.
16. Ve Velké Losenici vypustili 24. 4. 1945 dva členové štábního oddílu 12 tisíc litrů surového lihu v místním lihovaru.
17. Poškození vojenského vlaku u Německého (Havlíčkov) Brodu 4. oddílem v noci z 25. na 26. 4. 1945.

Místa jsou od roku 1984 označena pamětními destičkami s popisem události.

KOL. AUTORŮ, Po stopách činnosti partyzánské brigády Mistr Jan Hus, Havlíčkův Brod
1982, s. 62.

1945. — Jedna z mnoha parodií na lidové písně, které byly tajně rozšiřovány koncem války.

Hrály dudy u Berlína,
já jsem je slyšela,
dávali mě čalouníka,
já jsem ho nechtěla.
Když jsem se nechtěla vdát,
vzal mě pod protektorát,
ale že mě nedal najíst,
mám ho už tak akorát.

Sliboval mě hory, doly,
že vše pro mě udělá,
že tu nechce žádné voly,
sám že je sem posílá.
To však jednu vadu má,
havět ta je hladová,
k nám to přišlo s prázdným břichem
a teď nás to vyžírá.

Jejich černé uniformy
už se mi moc nelíbí,
brzo mu je pošlem zpátky,
ať nám něco políbí.
A tak, milý vůdče náš,
pošlem ti je na guláš,
už jsou pěkně vykrmení,
snad si na nich pochutnáš.

Neodmítni tento dárek,
už to s tebou zavání,

před popravou máš přec nárok
na poslední nažrání.
Být sebou na to bych dbal,
kšticí sobě učesal,
aby ses na šibenici
elegantně vyjímal.

P. S. Pro úspěch knihy Mein Kampf připravuje se právě její pokračování pod názvem Mein Krach.

Každý balon jednou splaskne:
přefoukne se ■ pak praskne.

Hlubokým žalem skličeni oznamujeme lidu obecnému, celého světa a okolních vesnic, že z rozhodnutí Prozřetelnosti na věčné časy nás opustila naše drahá, milovaná, nenahraditelná a nezapomenutelná Její Velkorysost

ŘÍŠE VELKONĚMECKÁ

zášlita kultury a civilizace.

Nezapomenutelná naše ochránitelka vykrvácela po dvanáctiletém nadýmání na rychlé úbytě při potratu Nové Evropy, v máji L. P. 1945, v útlém věku dvanácti jar, nedoživši se prorokovaných 1000 let.

Zanechává po sobě miliony sirotů, o něž bude vzorně postaráno v útulných sirotčincích východních Lebensraumů, po nichž žhavě toužili.

Tělesná schránka drahé zesulé bude téhož měsíce uložena k věčnému odpočinku na památném poutním místě, kde kdysi stával Berlín při zvucích písně: „Es geht alles vorüber, es geht alles vorbei“.

Samájama u Postupimi (dříve Berlín) v máji L. P. 1945.

Za truchlící pozůstalé:

Quislingové-Kollaboranti,	Herrenvolk,	NSDAP.,
příbuzni.	děti.	vychovatelé.

Pohřební ústav Německa: Adolf Hitler & spol.

projev.

An die Offiziere und Soldaten

der deutschen Wehrmacht!

7. Mai 1945

Am 7. Mai 1945 hat das Oberkommando der deutschen Wehrmacht in der Stadt Reims (Frankreich) die Erklärung der bedingungslosen Kapitulation der gesamten deutschen Wehrmachtsteile sowohl an der Westfront wie auch an der Ostfront unterzeichnet. Die bedingungslose Kapitulation tritt am 8. Mai 1945 ab 23.00 Uhr mitteleuropäischer Zeit in Kraft.

Den Befehl zur bedingungslosen Kapitulation für die deutschen Truppen hat der Oberste Befehlshaber der deutschen Wehrmacht, Grossadmiral Dönitz, zu erteilen. Zur Durchführung der Kapitulation fordere ich Sie auf, die Waffen zu strecken und sich der Roten Armee gefangen zu geben.

Die Truppen der Roten Armee haben diesbezüglich die entsprechenden Anweisungen bekommen. Sollte die Forderung zur Durchführung der bedingungslosen Kapitulation Ihrerseits bis zum Morgengrauen des 9. Mai 1945 nicht durchgeführt sein, jede Feindseligkeit eingestellt werden, und die deutschen Truppen die Waffen nicht gestreckt und sich der Roten Armee nicht gefangengegeben haben, so wird den gegenüberstehenden deutschen Truppen mit allen mir zur Verfügung stehenden Kräften und Mitteln ein vernichtender Schlag versetzt werden.

Zur ordnungsgemässen Durchführung der Kapitulation ordne ich folgendes an:

Die Waffen werden zusammen an einem Platz niedergelegt, die Besatzungen der Panzer und Flugzeuge und die Geschützbedienungen der Artillerie entfernen sich von ihren Maschinen und Geschützen auf 300 Meter, ordnen sich, erheben gruppenweise die weisse Flagge und geben sich gefangen.

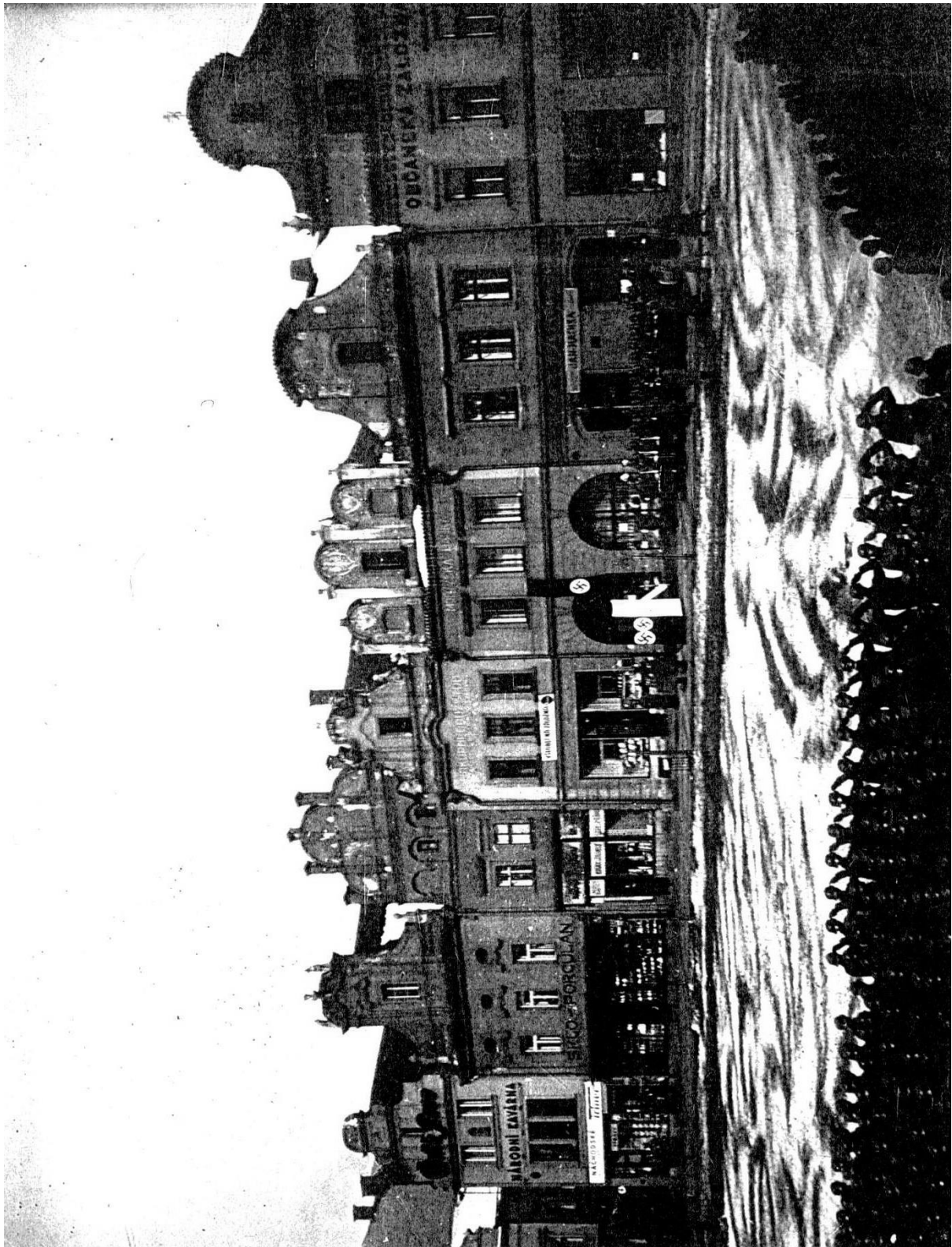
Der Befehlshaber der II. Ukrainischen Front
Marschall der Sowjetunion
gez. MALINOWSKY

SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Soudobá dokumentace, č. kartonu D9, sign. 9/6*, Prohlášení
maršála Malinovského k německým vojákům.

1. 14. Fotografické přílohy

**SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign.
17/1, Němci v Havlíčkově Brodě.**

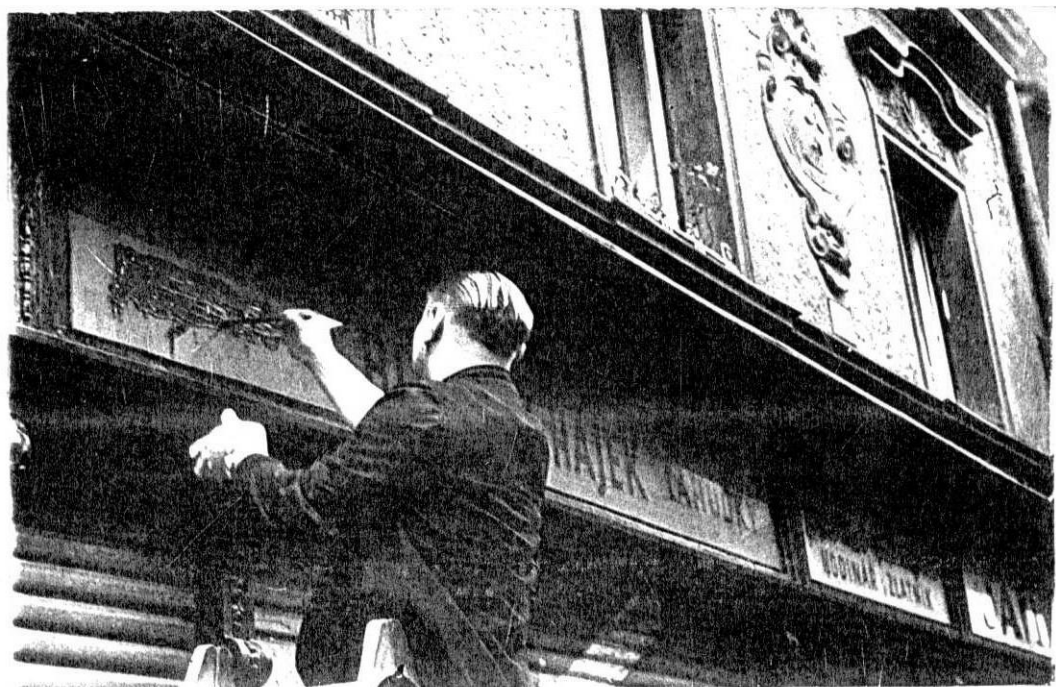

SOKA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace, sign. 17/10*, Němci nastoupení na náměstí v v Havlíčkově

Brodě.

**SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace, sign.*
17/13, Německá kancelář Wehrmachtu na náměstí
v Havlíčkově Brodě.**

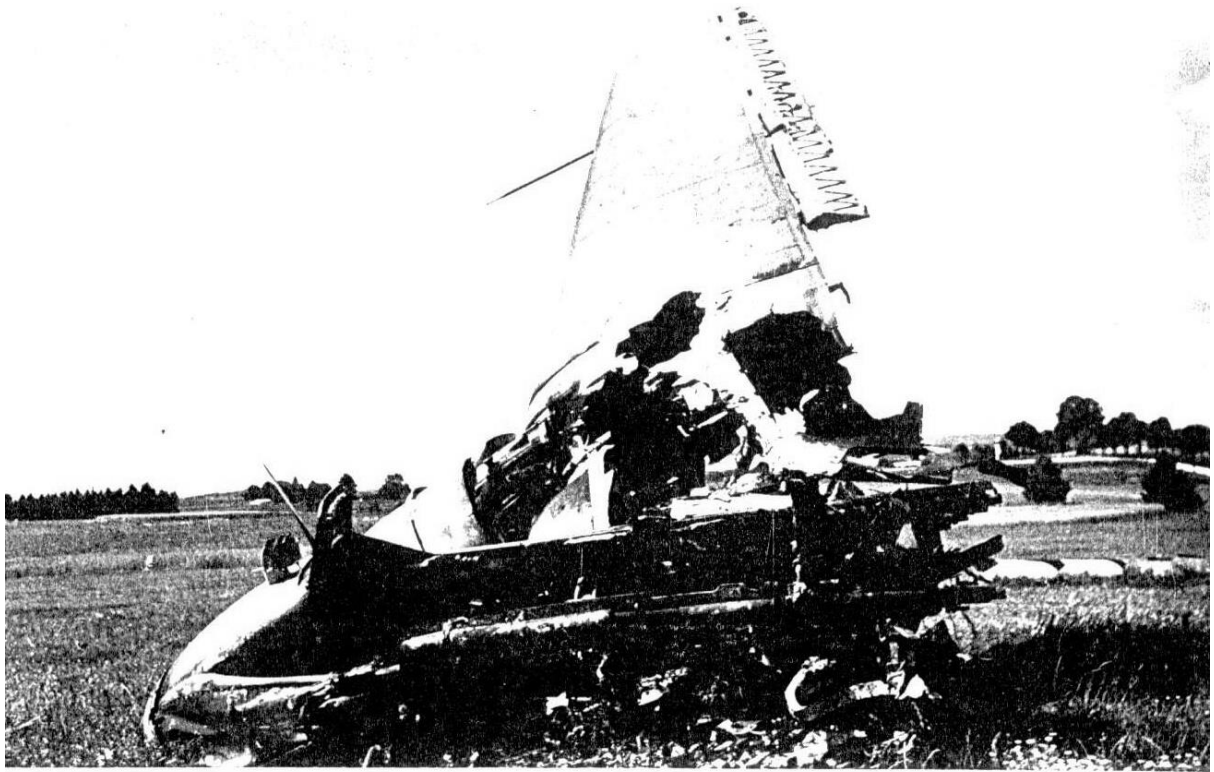

SOka Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace, sign.*

**17/23, Odstraňování německých nápisů ve městě,
květen 1945.**

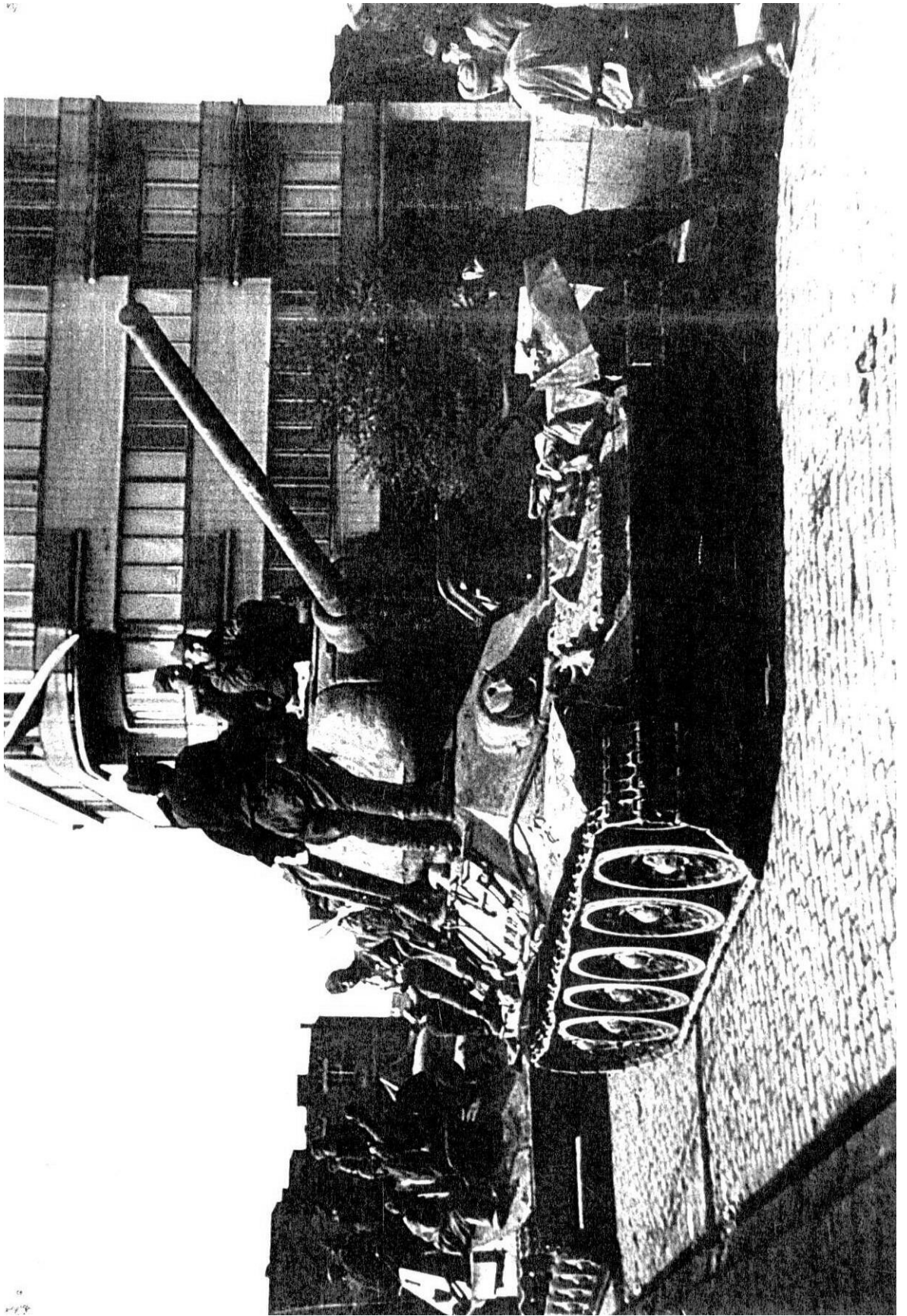
SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace, sign.*
17/25, Revoluční dny.

**SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign.
17/27, Trosky Luftwaffe na letišti v Havlíčkově Brodě,
květen 1945.**

**SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign.
17/29, Boj v Dolní ulici a příjezd Rudé armády, květen
1945.**

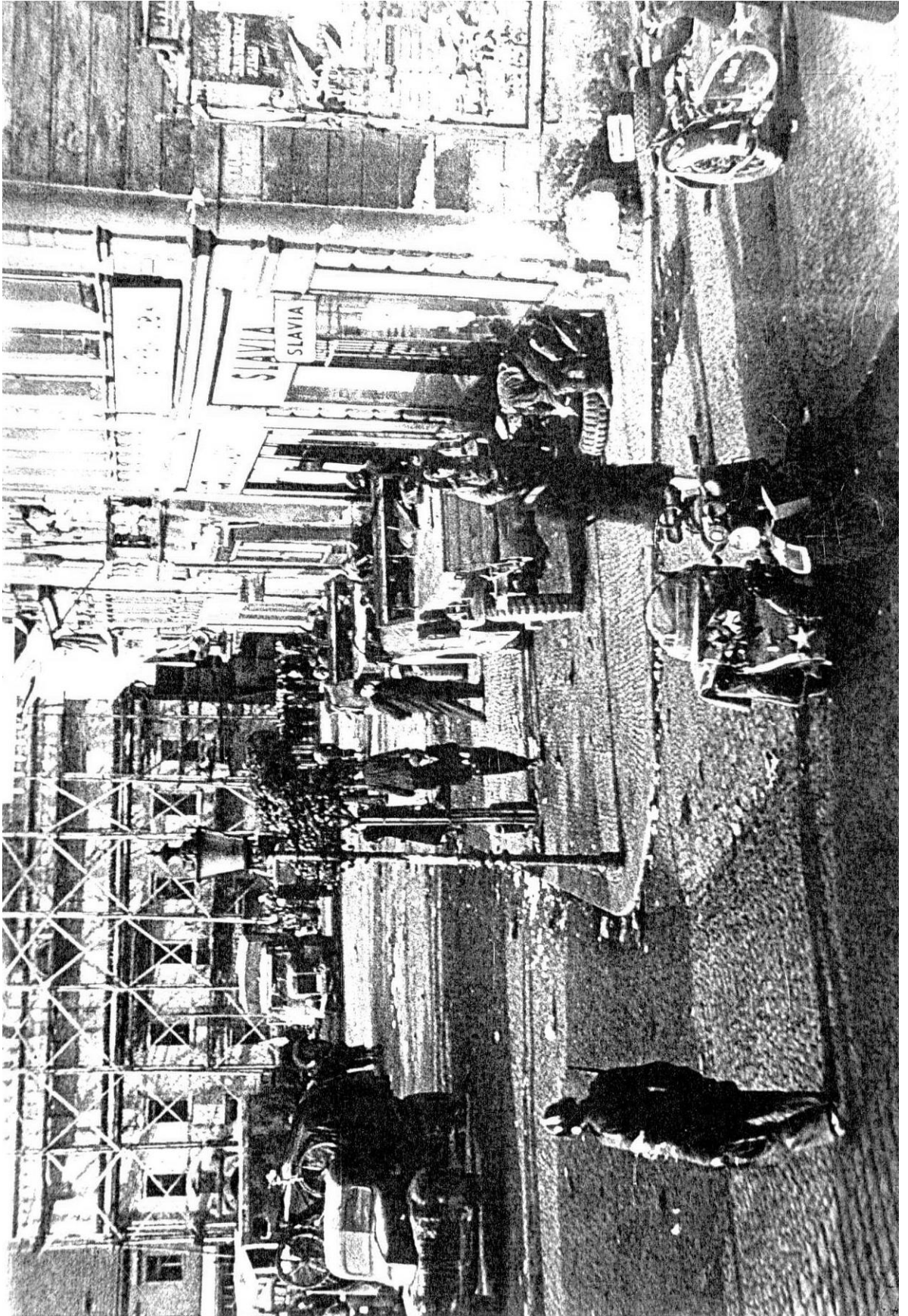
**SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace, sign.*
17/30, Rudá armáda ve městě, květen 1945.**

**SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace, sign.*
17/33, Trosky německé armády na náměstí
v Havlíčkově Brodě, květen 1945.**

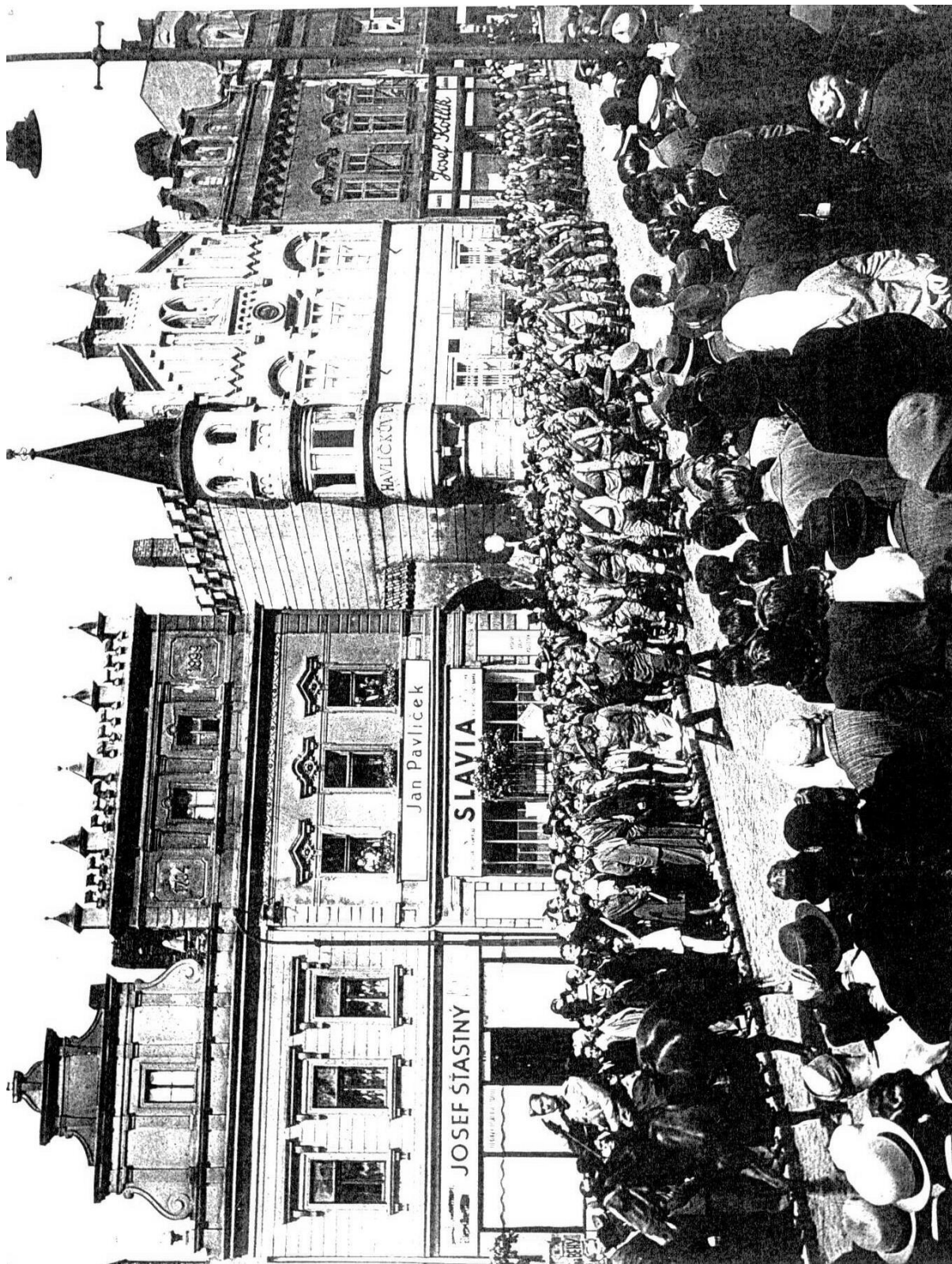
**SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace, sign.*
17/38, Němečtí zajatci na sokolském cvičišti
v Havlíčkově Brodě, červen 1945.**

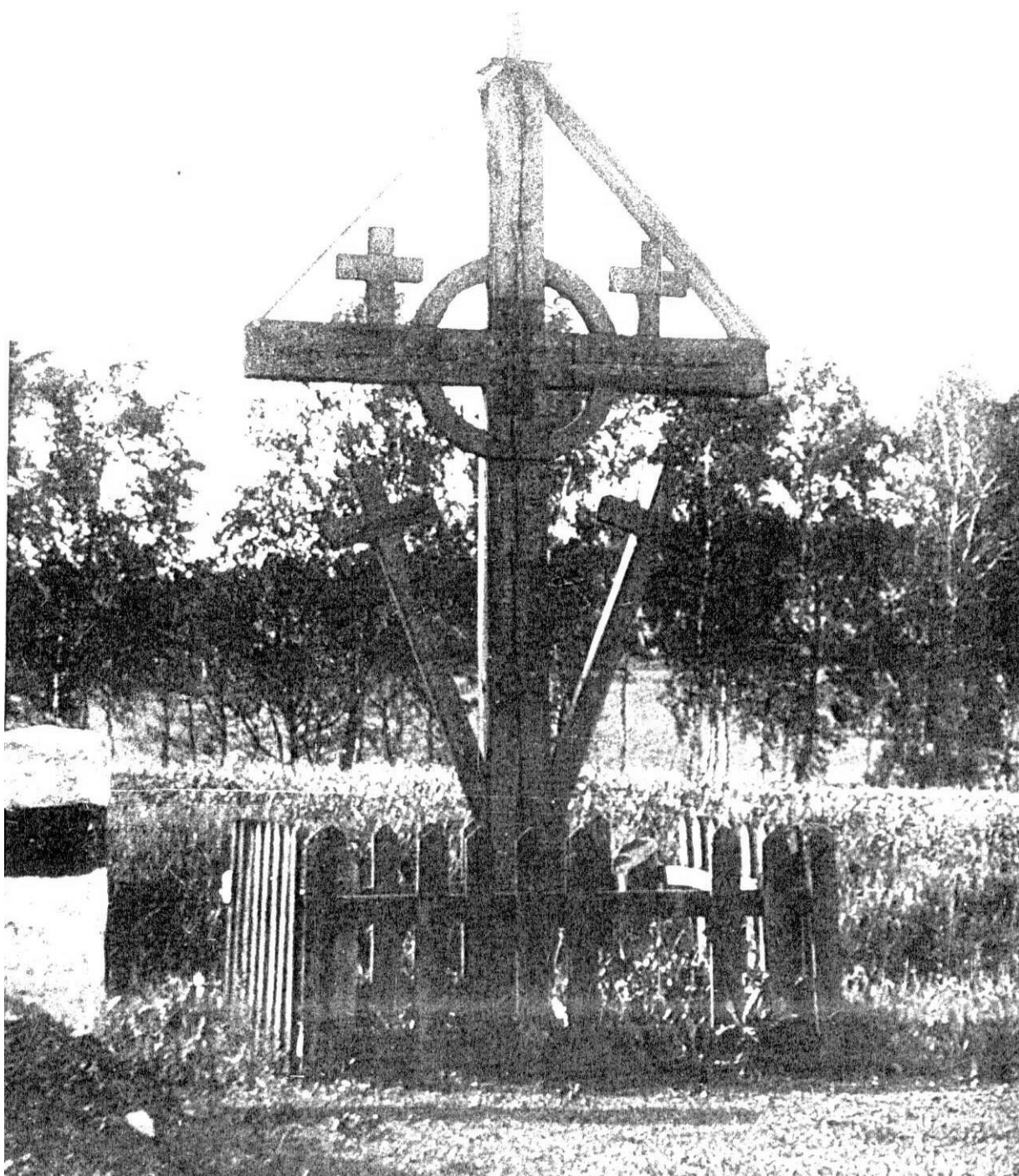
**SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace, sign.*
17/43, Němečtí zajatci se podílejí na úklidu náměstí
v Havlíčkově Brodě, červen 1945.**

**SOka Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign.
17/44, Trosky vojenského materiálu v prostoru za
vlakovým nádražím v Havlíčkově Brodě, červen 1945.**

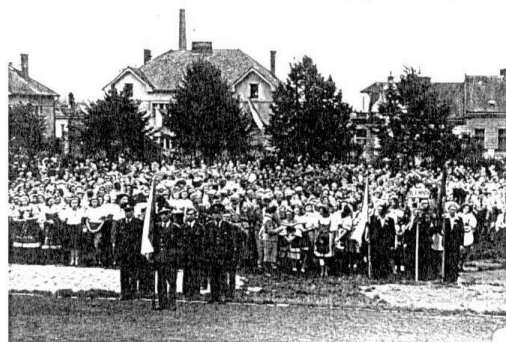
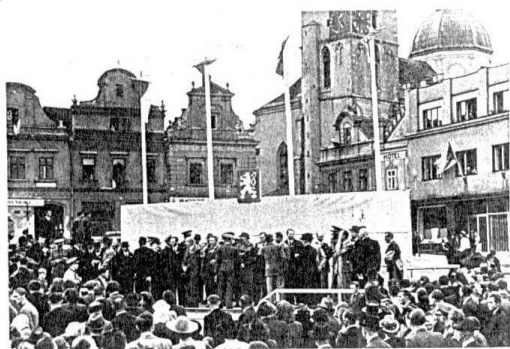
SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace, sign. 17/54*, Armáda I. S. Koněva, vracející se přes Havlíčkův Brod zpět do vlasti, listopad 1945.

**SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign.
17/55, Památník k uctění památky rumunské armády
v okolí Havlíčkova Brodu, listopad 1945.**

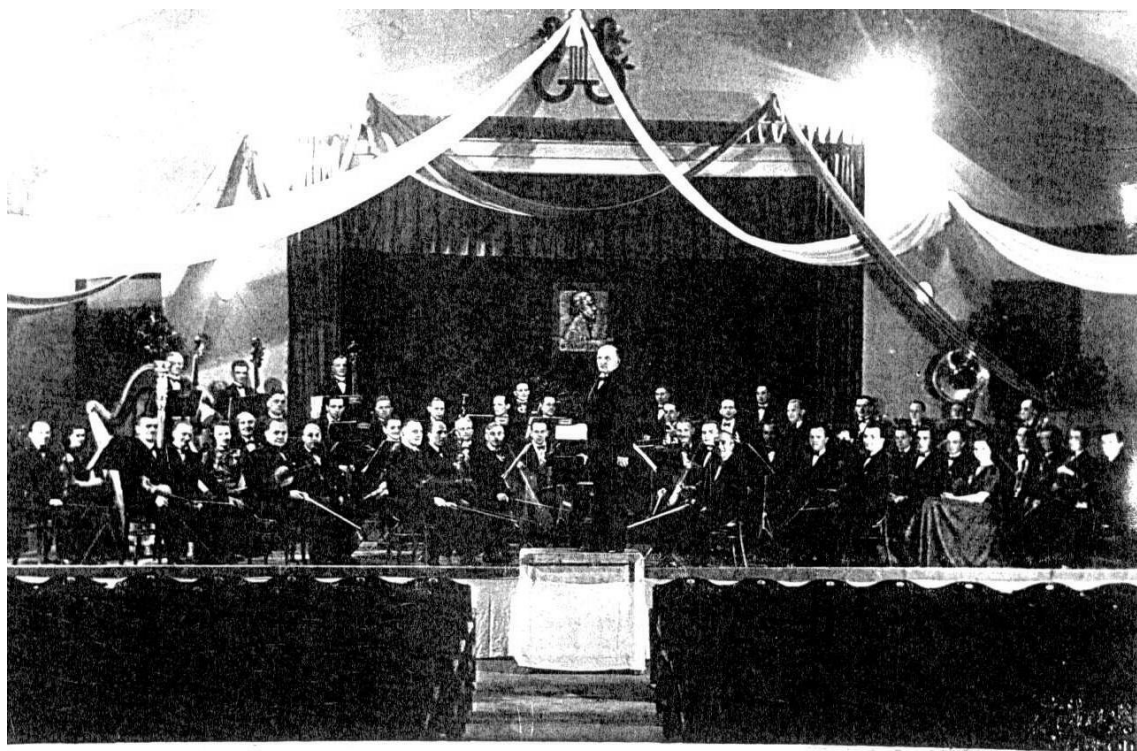

**SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign.
24/4, Slavnostní manifestace k osvobození republiky
v Havlíčkově Brodě, 20. května 1945.**

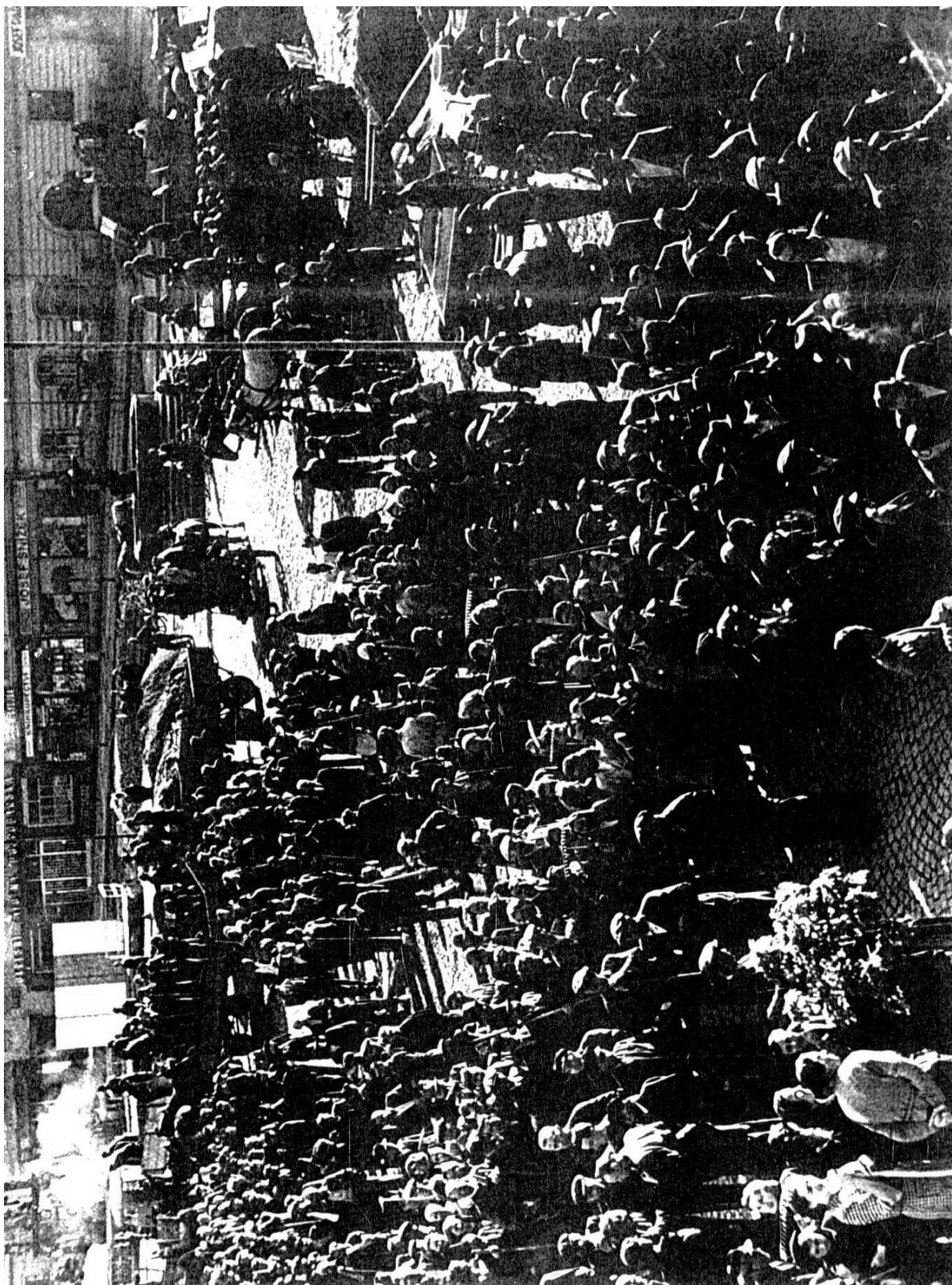

SOka Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace, sign.*

**24/1, První dožínkové slavnosti ve městě po skončení
2. světové války, 26. srpna 1945.**

**SOkA Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace*, sign.
24/3, Slavnostní koncert k příležitosti osvobození
vlasti spojený se sokolským průvodem v Havlíčkově
Brodě, 19. července 1945.**

SOka Havlíčkův Brod, *Fond Fotodokumentace, sign.*

17/59, Dobrovolná pracovní brigáda, září 1945.

2. Obsah

1. Úvod..... **Chyba! Záložka není definována.**
2. Stručná historie Havlíčkova Brodu..... **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.1. Současnost **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.2. Založení města **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.3. Soudnictví **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.4. Vývoj do Bílé hory **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.5. Vývoj v 17. – 18. století..... **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.6. Vývoj v 19. století..... **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.7. Vývoj ve 20. století..... **Chyba! Záložka není definována.**
3. Protektorát v Německém Brodě..... **Chyba! Záložka není definována.**
 - 3.1. Německý Brod v letech 1938 – 1945..... **Chyba! Záložka není definována.**
 - 3.2. Persekuce Židů v Německém Brodě za druhé světové války **Chyba! Záložka není definována.**
4. Letci a Německý Brod **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.1. Německá armáda v roce 1945..... **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.2. Letiště v Německém Brodě 1937 – 1945..... **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.3. Poslední dny stíhací eskadry JG 52 **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.4. Portréty letců obou stran **Chyba! Záložka není definována.**
5. Odboj **Chyba! Záložka není definována.**
 - 5.1. Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – nekomunističtí odbojáři **Chyba! Záložka není definována.**
 - 5.2. Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – komunističtí odbojáři **Chyba! Záložka není definována.**
 - 5.3. Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – členové spolku Sokol **Chyba! Záložka není definována.**
 - 5.4. Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – hasičský odboj **Chyba! Záložka není definována.**
 - 5.5. Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – Německobrodská nemocnice v boji proti okupantům..... **Chyba! Záložka není definována.**

5.6.	Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – železničáři v odboji.....	Chyba!
	Záložka není definována.	
5.7.	Ilegální odbojová činnost na Havlíčkobrodsku – jednotlivci.....	Chyba!
	Záložka není definována.	
5.8.	Legionáři v boji proti fašismu.....	Chyba! Záložka není definována.
6.	Partyzánské hnutí na Havlíčkobrodsku.....	Chyba! Záložka není definována.
7.	Květen 1945.....	Chyba! Záložka není definována.
7.1.	Havlíčkův Brod.....	Chyba! Záložka není definována.
7.2.	Masové hroby v Hurtově háji u Věže a Rozkošská stráž v Havlíčkově Brodě.....	Chyba!
	Záložka není definována.	
7.3.	Povstání v Chotěboři.....	Chyba! Záložka není definována.
7.4.	Povstání v Přibyslavi	Chyba! Záložka není definována.
7.5.	Povstání v Ledči nad Sázavou	Chyba! Záložka není definována.
8.	Poválečné události v Havlíčkově Brodě	Chyba! Záložka není definována.
9.	Závěr	Chyba! Záložka není definována.
10.	Prameny	Chyba! Záložka není definována.
10.1.	10.1. Prameny archívní	Chyba! Záložka není definována.
10.2.	10.2. Periodika	Chyba! Záložka není definována.
10.3.	10.3. Internetové prameny	Chyba! Záložka není definována.
11.	Seznam použité literatury	Chyba! Záložka není definována.
12.	Seznam zkratk	Chyba! Záložka není definována.
13.	Textové přílohy.....	132
14.	Fotografické přílhy	142